

RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 114 (24).** 1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaanne muudatuse kohta Riigikogu koosseisus. — 3. J. Piiskar'i erakorraline teadaanne. — 4. Riigi 1922. a. eelarwe — III lugemisel. Riigikogu, Riigiwanema, riigikantselei, riigikontrolli ning välisministeeriumi eelarwed. — 5. Teadaanne rkl. A. Kallas'e surma kohta. — 6. Riigi 1922. a. eelarwe — III lugemisel. (Sõja-, raha-, kaubandus-tööstus-, haridus-, kohtu-, sise-, põllutöö-, teede-, töö-hoolekandeministeerium).

Riigikogu koosolek 7. aprillil 1922. a. kell 5 p. 1. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 81 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra Juhataja **K. Wir-**
wastuwõtmine. **ma:** Awan Riigikogu
koosoleku. Päewakorras
on riigi 1922 a. eelarwe — III lugemisel.
Päewakorra kohta teistsuguseid ettepanekuid ei ole. Loen päewakorra wastuwõtaks.

2. Teadaanne Enne päewakorra juur-
muudatuse de minekut on mul Riigi-
kohta Riigi- kogule teatada, et selle-
kogu koos- kohaste dokumentidega
seisus. on tõendatud, et Jaak
Jakobson on wabastatud

Eesti wabariigi kodakondsusest Wene nõukogude wabariigi kodakondsusesse astumiseks, millega tema Riigikogu liigete kandidaatide nimekirjast wälja langeb ja sellepärast on Riigikogu juhatus saanud kutse nimekirja järele järgmisele kandidaadile ja nimelt Adolf Leewald'ile.

Erakorraliseks teadaandeks on sõna rkl. Piiskar'il.

3. J. Piiskar'i **J. Piiskar** (is.): Tea-
erakorraline tan Eesti iseseiswa sot-
teadaanne. sialistliku tööliste partei

Riigikogu rühma ja kommunistlike tööliste partei Riigikogu rühma nimel, et meie poolt ettewõetud töötakistus oli, nagu alguses juba teatatud, protestiks enamusrühmade tegewuse wastu tööliste huwidesse puutuwate seaduseelnõude tagasilikkamise ja komisjondesse mahamatmise suhtes.

Kui enamusrühmad ei muuda oma taktikat, waid ka peale eelarwe wastuwõtmise jätkawad eeltähendatud eelnõude mahamatmist, siis peame tarwilikuks tulewikus jätkata wõitlust nende ja ka teiste meie poolt esitawate eelnõude eest kõigi abinõudega, tarbekorral ka töötakistuse teel.

4. Riigi 1922 a. Juhataja **K. Wir-**
eelarwe III luge- **ma:** Riigikogu läheb
misel. Riigikogu, päewakorra juurde.
Riigiwanema, Eelarwe-kom-
riigikantselei, misjoni aruandja
riigikontrolli **J. Kana** (loeb): Riigi
ning välisminis- 1922 aasta eelarwe.
teeriumi eelarwed.

KULUD.

Korralised kuld.

RIIGIKOGU.

Peatükk I.

Riigikogu.

§ 1.	Palgad	13.592.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	500.000.—
§ 9.	Esituskulud	1.350.000.—
§ 33.	Korterirahad	750.000.—

Kokku peatükk I 16.192.400.—

Peatükk II.

Kantselei.

§ 1.	Palgad	3.620.400.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	63.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	611.500.—
§ 5.	Trükitööd	3.500.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	852.200.—
§ 7.	Liikwa wara	100.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	250.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	100.000.—

Kokku peatükk II 9.097.100.—

Kokku Riigikogu 25.289.500.—

M. Martna (sd.): Austatud rahvasaadikud! Eelarwe on teisel lugemisel kodanliste parteide enamuse poolt enam wõi vähem wäewõimuga wastu wõetud ja läbi rõhutud. Keegi ei wõi selle juures kahewahel olla, et enamus opositsiooni wastu wäewõimu on tarwitatud. Kodanline enamus arwab, et niisugune wäewõimu tarwitamine väljaspoole niisugusena wälja ei paista, nagu see wäewõim, kui riigi eelarwet ilma parlamendita maksma pandaks. See wiis, kuidas selle läbipiitsutamise juures nüüd parlamenti tarwitati, pole midagi muud, kui wiigilehe tarwitamine wäewõimu häbeduse katmiseks. Et mitte ainult mina selles arwamises pole, selleks lubage, et ma tänasest „Tallinna Teatajast“ järgmist ette loen: „Kõrwaltaatajatele paistab aga, et Riigikogu enamus täiesti lubamata abinõud tarwitusele wõttis. Ta arwas sellega „iseseiswatele“ töötakistuse kuhjaga kätte maksnud olewat, kui ta eelarwet masindama hakkas. Natukese ajaga masindati teisel lugemisel läbi põllutöö-, sise-, teede-, kohtu- ja töö-hoolekandeministeriumi eelarwed. (A. Tupits (põl.): Neljal koosolekul arutati põllutööministeriumi eelarwet! Juhataja teeb A. Tupitsile märkuse.) Missugune geniaalne strateeg küll selle lapsiku kättetasumise plaani wälja haudus? Iseseiswad wõisid rõõmu pärast käsa hõõruda: waadake, nii arutatakse demokraatlikes riigis eelarwet! Nii otsustatakse kodaniku taskust wõtawate summade saatust, nii kõrwaldatakse ametkondade pahesid, näidatakse nende puudusi ja wigu.“ (J. Luiga (töer.): Kes seda on kirjutanud? Kas härra Martna ise wõi?) Teil, härra doktor Luiga, on ju, nagu teada, läbinägija omadused, ehk tarwitate neid ka nüüd?

Iseseiswad sotsialistid ja kommunistid olid ühinenud selleks, et parlamenti sundida teatawaid seaduseelnõusid päwakorda wõtma. Seesugune sundimise abinõu on terwes ilmas tuttaw ja sellepärast mitte lubamata. Meie tunnistame obstruktsiooni sel korral põhimõttelikult õigeks. Meie peame ütlema, et kodanlikud parteid ja nende walitsus on üsna selgesti näidanud, et nemed sotsiaalseaduste andmist töölisteklassi kasuks ei taha, et nad sellest midagi ei hooli ega kuulda ei wõta. Nad on selle wastu tuimad. Aga meie ei wõi kommunistide töötakistamist täies ulatuses toetada, sest

see sünnib selle märgi all, mida rkl. Kägu siin wäga õieti kodanlise ühiskonna kirstunaela peaks nimetas. See nimetus on õige. Wenemaa on tunnistuseks. See kirstunaela pea on Wenemaale õnnetuks ja hingewaakumiseks saanud, mida meie wäga kahjatseme. Wenemaa hingewaakumine sünnib sellesama kirstunaela pea tähe all.

Kuna meie algusest peale Eesti iseseiswuse poolt olime ja selle eest wõitlesime, peame meie ka praegu ütlema, et Eesti ühteliitumine selle maaga, kelle tundemärgiks see kirstunaela pea on, mitte meie soow ei ole. Meie peame sellepärast kahele poole wõitlema: wõitlema kommunistide wastu ja peame ka wõitlema parema poole wastu. (Wahelhüüe. A. Anderkopp (töer.): Wäga tihti käite siit wälja.) Härra Anderkopp, wäljakäimiste kohta weel raamatut ei peeta. Wast teete Teie sellekohase ettepaneku ja wõtate wäljakäimise üle raamatupidamise oma hooleks. Siis saate täpipealsed teated selle kohta!

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun rahu ja kohtadelt mitte rääkida!

M. Martna (sd.): Kommunistide poolt tehtud ettepanekud on kahjuks sagedasti rkl. Kägu kirstunaela pea märgi mõju all tehtud ja need kirstunaela pead wiiwad sageli ka meie kõige tarwilikumad seadused kokkulangemisele. Sellepärast peame kahetsedes ütlema, et see kirstunaela pea meie sotsiaalseaduste teostamist halwab. Sotsiaalseadused muutuwad selle kirstunaela pea all lööksonadeks ilma tõsise tuumata. Oleks äärmiselt õnnetus, kui Eesti rahwas selle kirstunaela pea alla langeks, temast ei jääks sedagi järele, mis Wenemaal üle 100 miljonilisest Wene rahwast ka selle suure õnnetuse puhul ikkagi järele jääb. Tahate teie wast seda salata, et teie kirstunaela poliitika ka Eestis sinnapoole tüürib, ja kui teie meie poolt kaasabi soowite, siis seda selles sihis, et ainult oma lõpueesmärgile ligemale jõuda? Teie soow, ühist wäerinda luua, sünnib ainult selle kirstunaela pea ja Moskwa lippude all. (J. Piiskar (is.): Mis nad Teie suus tähendawad?) Meie suus tähendab see kõige pealt seda wõitlust pidada Eesti iseseiswuse lipu all. (Wahelhüüe: Kas Teie wõitlete Pätsi wastu?) Meie wõitleme niisamuti Pätsi kui ka iga teise wastu, kes walitsuse eesotsas ka oleks. Meil ei

tähenda see märk mitte muud, kui õnnetust ja hädaohtu. — Ei ole esimene kord siin meelde tuletada kodanliste parteidele neid väljalunastamata wekslid, mis ajutine walitsus omal ajal Eesti tööliste klassile andis. Wiimaste päewade nähtusi arwesse wõttes peab tunnistama, et neid ei taheta mitte välja lunastada. Eesti tööliste teenused maa ja rahwa päästmiseks on kahtlemata tõde, mida ka teie mitte ära ei saa salata ja alguses ka ei tahtnud salata. Ajutine walitsus pani oma deklaratsiooni läbi 8-tunnilise tööpäewa maksma, mis Saksa okkupatsiooni wõimude läbi kõrwaldatud oli. Ajutine walitsus oli sunnitud ka teisi korraldusi maksma panema, mis töölisteklass enesele rewolutsioonis oli wõitnud ja mis temale kasuks oli ja mis Saksa okkupatsiooni wõimude poolt oli kõrwaldatud. Nende maksmapanemine ja nende deklaratsioonide sisu ja mõte oli see, et 8-tunnilise tööpäewa seadus, mis töölisteklassile kasuks oli, et see ka seaduse läbi pidi kindlustatud saama. Täni ei ole kodanline enamus ja kodanline walitsus seda aga mitte kindlustanud. Kes eilset „Päewalehte“ luges, see leidis sealt artikli „Wõitlus 8-tunnilise tööpäewa vastu“. See on ühe walitsuse kõrgema ametniku kirjutatud ja see härra toonitas artiklis, et Eestis 8-tunniline tööpäew mingisuguse seaduse läbi kindlustatud ei ole, sellest kõneleb ainult ajutise walitsuse deklaratsioon. Sellel härral on õigus. Kordan weel, et kodanline enamus ja kodanline walitsus ei ole midagi selleks ära teinud, et seda seadust kindlustada ja teisi sellesisulisi lubadusi teostada. Kui seda silmas pidada, et Eesti töölisteklassil riigi loomise juures suured teenused olid, siis ei tohi ka seda mitte unustada, et Eesti töölisteklass kõike seda wara walmistab, mille abil riik ülewal peetakse. Sellel klassil, kes need warad walmistab, ja kes seda tööd teeb, on õigus nõuda, et selle klassi huwisid silmas peetaks. Meie Eesti wabariik on just töötawa rahwa riik, ja on karjuw ülekohus ning äärmiselt hädaohtlik, seda unustada ja sellekohaseid seadusi mitte maksma panna. (K. Ast (sd.): Praegune Riigikogu küll seda ei tee!) Walitsus ja kodanline enamus on iga nõudmise vastu, nagu tuleksid kõik tööliste nõudmised kommunistide poolt ja nagu peaksid kõik need nõudmised kommunistide kasuks minema. Parem pool on igakord toetanud nende seaduste ja nende nõud-

miste tagasilükkamist, mis tööliste huwides siin ühelt ehk teiselt poolt ette on pandud. (J. Soots (põl.): Töölistel on kõige parem seisukord!) Härra kindral, ehk astuksite siis ka Teie nende hulka, kui nende seisukord kõige parem on? Teil on kõige suurem wabadus wahetada oma seisukohta mõne töölisega, seda ei takista mingi asi! Ma puudutasin siin riigi üldiseid tulusid ja juhtisin juba enne siit kohalt selle peale tähelepanu, et meie riigi üldistest kuludest iga riigielaniku peale 23 tööpäewa palk langeb. See on, iga riigielaniku, wäetike, wana rauga, iga naise ja iga mehe pea peale langeb 23 tööpäewa palk. Aga maksusid ei maksa iga elanik, maksusid maksawad perekondade tööjõulised liikmed. Sellepärast wõime oletada, et igal maksumaksjal tuleb kolme inimese eest maksta, see on 69 tööpäewa palk, — see on ennemini vähem kui rohkem arwatud, sest läbistikku on meil perekondade hingede arw 4 kunni 5. Tähendab igal maksumaksjal tuleb 69 tööpäewa palk ainult riigi kuludeks ära anda, arwamata kogukonna-, elu-, tulekimmitamise-, seltside- ja teised maksud. Sellega näeme meie, kui suur koorem tööliste peal lasub, tööpalk ei seisa sellega kuidagi kokkukõlas. Palk on liiaks madal. Meie walitsus ei tee selleks aga mitte midagi, et seda maksumat töölistel vähendada. Ta ei pane oma parlamentlisele enamusele isegi seda ette, et parlament tõsiselt selle üle nõu peaks, kuidas asja parandada. Kui kusa-gilt poolt sarnased ettepanekud tulewad, mis tööliste olukorda parandada wõiksid, siis lükatakse need põlastusega tagasi ja ristitakse kommunistlisteks nõudmisteks. Härra Lui Olesk kirjutab pahempoolsest enamusest Riigikogus. Mina ei tea mitte, kuidas tema oma parteisõbra Schulbach'i peale waatab, kellest küllalt teada on, kuidas tema tööliste- ja sotsiaalseaduste vastu on. Selle tööerakondlase waated, mõtted ja ettepanekud on alati kõige suuremas kokkukõlas parempoolsetega. Ja see annab wäga hea tunnistuse sellest, missugune enamus meil parlamendis on. Igatahes ei ole pahempoolsest enamusest juttugi. — Isegi niisuguste karjuwate hädade vastu ei katsuta abi leida, nagu näituseks korterikitsikus on. Iga inimene teab, et Tallinnas ja ka teistes linnades korterikitsikus walitseb. Iseäranis kannatab korteripuuduse all töölisteklass. On korterid, kus 3—4 perekonda koos elawad. On ka tubasid, kus 10—12 inimest

üheskoos elavad. Ütelge, austatud Riigikogu liikmed, missuguseid sammusid on meie parempoolsed parteid astunud, et sellele kitsikusele ja sellega ühenduses olewale hädaohule vastu astuda? Mis on teie kawatsused? (J. Kesküll (majand.): Mis on pahem pool kawatsenud korterikriisilahendamiseks?)

Juhataja **K. Wirma**: Härra Kesküll, palun kõnelejat mitte segada!

M. Martna (sd.): Pahem pool on vähemalt nõudnud üüriseaduse alleshoidmist, kas wõi niisuguseski wiletsas kujus, nagu ta praegu on. Kui Teie, härra Kesküll, waewaks wõtaksite meie üüriseaduste riikide üüriseadustega wõrrelda, siis näete Teie, et ka selles asjas Teie oma enamusega olete niikaugele läinud, et meil üürilised selle all rohkem kannatawad kui näituseks Berliinis, Soomes jne. (J. Kesküll (majand.): Mina annan 42 inimesele peawarju!) Isiklikult olen mina Teile nende 42 isiku nimel väga tänulik ja teen Teile oma kummaruse. (J. Kesküll (majand.): Tehke seda järele ja ehitage omale ka maja!)

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Kesküll, ma kutsun Teid teist korda korrale!

M. Martna (sd.): Teine niisamasugune karjuw häda puudutab mõisatöölisi, kes ilma maata ja ilma ulaluseteta jääwad. Mis on meie walitsus teinud, et nende olukorda lahendada, et neid äärmise wiletsuse eest hoida? Härra põllutöminister on eile siin nende arwu nimetanud, kes maad on saanud. Väga wäike hulk on maad saanud. Edasi on ta öelnud, et eelolewal aastal ka need mõisatöölised maad saawad, kes nüüd oma töökohad kaotawad. Ma loodan, et see sel kombel tõesti teoks tehtakse, et mõisatöölised seitsaadik mitte enam kõige suurema wiletsuse sisse ei lange! Peaks see lootus meid mitte petma.

Ma puudutasin siin juba kord rahwasteliitu ja selle kõrwale asutatud rahwuswahelist tööliitu, wõi tööorganisatsiooni. Ma tuletan meelde, austatud härrad, et Eesti wabariigi esitajad wäljamaal olles suurt waewa nägid selleks, et Eesti wabariik rahwasteliitu saaks vastu wõetud. Enne kui Eesti riik oli rahwasteliitu vastu wõetud, tegi meie härra wälisminister rahwuswahelisele töötoimkonnale ette-

paneku, — see on, ta tegi selle ettepaneku meie Wabariigi Walitsusele — tegi ettepaneku töötoimkonna direktorile, selle juhatajale, et see wõimaldaks Eestile kaastööd selle organisatsiooni juures. Rahwuswahelise tööliidu direktor oma kirjas 17. weebruarist 1921 a. juhib tähelepanu selle peale, et tema arwates selleks mingisuguseid takistusi olemas ei ole ja et Eesti wabariik selle tööorganisatsiooni töödest osa wõib wõtta. Minewal aastal ei olnud ka tõepoolest mingisuguseid takistusi selleks, et Washingtoni ja Genua töökonwerentside otsuseid Riigikogule ette panna ja neid Riigikogus vastu wõtta. (Wälisminister A. Piip: Saawad ette pandud.) Maikuul läinud aastal küsisin mina walitsuselt, kuidas on seisukord nende asjadega. Härra Piip tähendas seekord, et kõik on kõige paremas korras. Pärast tuli wälja, et midagi ei olnud korras. Nelipühiks sõitis siia Soome sotsiaalministeeriumi esitaja, et Eesti kawatsustega sügisese töökonwerentsi asjus tutwuneda ja teada saada, kas Soome ja Eesti siin käsikäes ei wõiks käia. On ju väga mõnesuguseid asju, kus naaberriigid kasuga wõiwad ühes minna. Siin ei olnud aga kedagi, kes teda oleks wõinud meie walitsuse poolt vastu wõtta ja temale seletusi anda, mis meie walitsus töökonwerentsi asjus kawatseb. Selleaegne wälisministri asetäitja härra Kukk pani mulle ette, et mina mainitud Soome härraga nõu peaksin. — Härra Piip oli jälle reisiril. — Mina wõtsin ettepaneku vastu ja kõnelesin Soome härraga. Mina lasksin aga rohkem ennast Soome kawatsustest informeerida, kuna mul Eesti kawatsustest õnnetuseks midagi teada ei olnud. Ei olnud mingisuguseid „kawatsusi“ olemas, hoolimata sellest, et wälisminister walitsuse otsuse põhjal kaastöötamise wõimalust oli palunud ja — saanud! Kui härra minister nüüd jälle ütleb, et kõik saab tehtud ja et töökonwerentside otsused pannakse Riigikogule ette, siis on minul põhjust kahelda, sest läinud aasta kogemused ei ole ununenud. (Wälisminister A. Piip: Teie eksite!) Ma oleksin rõõmus, kui ma eksaksin, sest kui ma eksip siis läheb kõik hästi. Aga ma kardan, et ma mitte ei eksin.

Rahwasteliidu põhikiri ütleb muuseum järgmist: „Tulewad maksma panna ja hoida sündsad ja inimlikud töötingimised meeste, naiste ja lastele niihästi omal maal, kui ka igalpool mujal, kuhu nende kauplemise ja tööstuse wahekorrad ula-

tawad. Seks otstarbeks tulewad tarwilikud rahwuswahelised korraldused luua ja alal hoida.“ Edasi öeldakse selles põhikirjas: „Rahwasteliit seab omaks sihiks maailma rahu kindlustamise, mis aga ainult püsida võib sotsiaalse õigluse alusel. Praegu peawad aga wäga palju inimesi ülekohtustel tingimistel tööd tehes wiltsust ja puudust kannatama, mis nõnda suurt ja üldist rahulolematust sünnitab, et maailma rahu ja sõbralik kokkuleppimine hädaohtu kannatawad. Sellepärast on tööteo tingimiste parandamine hädatarwilik asi ja nimelt tuleb püüda töötajate pikkust kindlaks teha — kõige pikemat tööpäewa ja töönädalat seaduste läbi ära määrata, tööturgu paremini korraldada, tööpuuduse wastu mõjuwaid abinõusid otsida, wajalikka eluwõimalusi kindlustawat tööpalka kindlustada, töölisi tawaliste ja ametihaiguste- ning õnnestuste wastu kinnitada, lapsi, noori ja naistöölisi eriti kaitsta, wanadele ja töowõimetele toetust muretseda, wäljamaal töötajate huwisid kaitsta, ametiühisusteks kokkuliitumise wabaduse põhimõtet tunnustada, elukutse ja tehnilise hariduse saamist korraldada ja muud sellesarnast.“ Põhikirja lõpul öeldakse: „Kõrged lepingutegijad ära tundes, et palgatööliste keheline-, kõlbline ja waimline hea käekäik rahwuswahelisest lähtekohast waadates wäga suure tähtsusega on, asutased rahwasteliidu juurde alalise asutuse, nagu esimeses osas üksikasjaliselt juba ära näidatud, millega nad seda kõrget sihti kätte saada loodawad.

Nemad ei ole mitte arusaamatud selle wastu, et kliima- ja elukombete iseäraldused, majandusline otstarbekohasus ja tööteo harjumused töötingimiste ühesugusteks muutmist raskendawad ja seda otsekohe kätte saada takistawad. Aga nemad on seda meelt, et tööd mitte lihtsaks müügikaubaks ei tule pidada ja sellepärast usuwad nemad, et — hoolimata olude erilaadist — ometi wiisid ja põhimõtteid töötingimiste korraldamises leidub, mida kõik tööstusühiskonnad tarwitusele wõtta peaksid püüdma.

Muuseas tunnistawad kõrged lepingutegijad järgmised wiisid — meetodid — ja põhimõtted eriti tähtsateks ja peawad nende teostamist tungiwalt tarwilikuks:

1. Nagu ülemal tähendatud, tööd ei tule mitte nagu kaubaks wõi müügi-ostu- asjaks pidada.

2. Nõnda kõrge palk, et töölised oma aja ja oma maa nõuetele wastawalt muretumalt wõiksid elada.

3. Ametiühisustesse liitumise õigus töölistele ja ettewõtjatele igas asjas, kus see seaduste wastu ei ole.

4. Kaheksatunnilist tööpäewa ja 48-tunnilist töönädalat igalpool seal kättepüütawaks sihiks wõtta, kus see weel kätte ei ole saadud.

5. Puhkeaega igal nädalal wähemalt 24 tundi ja wõimalikult pühapäew selle hulgas.

6. Lastetöö ära kaotamine ja kohustus mõlemast soost alaealiste tööd nõnda kitsendada, nagu selleks tarwilik on, et nad oma kaswatuslist tööd jätkata wõiksid ja et nende kehalik kosumine wõimaldatud oleks.

7. Põhimõte, et ühesuguse töö eest ühesugust palka maksetaks — soo peale waatamata, ainult töö wäärtust arwesse wõttes.

8. Töötingimisi korraldawad seadused ja seadlused olgu igal maal kõigile töölistele, kes seal õigustatult elawad, ühesugused ja kindlustagu kõigile ühesugust majanduslist ümberkäimist.“

Need on need sotsiaalsed põhimõtted, mis rahwasteliidu põhiseaduses üles on wõetud. Kuidas meie ka nende peale ei waataks, kuid nõndanimetatud kõrged rahutegijad Versailles on pidanud tähele panema ja wastu tulema neile nõudmistele, mis rahwuswahelise töölisteliikumise poolt wälja läksid. Tööliste nõudmised rahwuswahelistel kongressidel läksid kaugemale. Nende nõudmiste järele oleks pidanud rahwuswaheline tööparlament, kelle aset „rahwuswaheline tööorganisatsioon“ rahwasteliidu kõrwal peab täitma, töölisteesitusele suurema mõju andma, kui temal Genfi organisatsioonis on. Aga rahwuswaheline proletariaat kasutab sellest hoolimata rahwasteliidu tööorganisatsiooni ja katsub seda demokraatlisemaks muuta ning töölisteesitusele kindlamat alust wõita. Rahwasteliidu liikmed — riigid — on kohustatud töökonwerentsidel wastuwõetud otsuseid ja soowiwaldusi oma parlamentidele esitama, kas tagasilükkamiseks wõi wastuwõtmiseks soowitama. Kahjuks ei ole meie Riigikogule seda mitte tehtud, kuigi juba minewal aastal see wõimalik oleks olnud. Nimelt oleks tulnud walitsusel esineda

Washingtoni konverentsi otsustega, mis kokkuwõttes järgmised on:

„1. Tööstuses wõib tööpäew ainult 8 tundi wäldata, nädalas mitte üle 48 tunni. Töötatakse ühel nädalapäewal alla 8 tunni, siis wõib teisel päewal kauem tööd teha, kuid ei kunagi üle 9 tunni päewas. Wahetpidamata edasiminewate tööde juures wõib sellest piirist üle astuda, kuid ainult nõnda, et kolme nädala jooksul mitte üle 56 tunni ei tuleks.

2. Alla 14 a. lapsi ei tohi tööstuses tööle tarwitada.

3. Igal maal tulewad wabad tööburood awada ja aru anda rahwuswahelisele töötoimkonnale iga ¼ aasta tagant.

4. Naistöölisi kell 10 õhtul kunni kella 5 hommikul tööd teha lasta on keelatud.

5. Noori töölisi alla 18 aasta on keelatud õhtul kella 10 kunni hommikul kella 5 tööd teha lasta.

6. Emadele on keelatud kuus nädalat peale sünnitamist tööd teha ja neil on õigus 6 nädalat enne sünnitamist töölt lahkuda. Sünnitamise puhkeaja keskel peab riik nende eest hoolt kandma.“

Need otsused on Washingtonis 1919 a. wastu wõetud. Härra wälisminister ütleb, et need otsused meile kord ka ette pannakse. Ma rõhutan weel kord seda, et Wabariigi Walitsus seda juba mullu oleks teha wõinud. See oleks heaks tunnistuseks olnud, et Eesti rahwuswahelise tööliidu liikmena tõesti edumeeles tegutseda oleks tahtnud. Härra wälisministri lubamine ei sisalda mingit erilahkust. Ma tean väga hästi, et walitsus kord nende asjadega Riigikogu ette tulema peab, seda nõuab ju rahwasteliidu põhi-seadus, kelle liige ju ka Eesti on. Härra Piip lubab siis ainult seda, mis walitsus tahes wõi tahtmata ükskord tegema peab. Nähtawasti tahab ta seda aga wiimasel tähtajal teha, et wõimalikult aega wõita. Ma tean väga hästi, et see weel mingisugune kindlustus wõi tugi ei ole, et walitsus need konwentsioonid meile kord ette peab panema. Meie parempoolne enamus wõib nad ka tagasi lükata ja meie walitsus wõib nad isegi juba tagasilükkamise soowiga Riigikogule ette panna. Mõödapääsemata on aga see, et walitsus peab need konwentsioonid Riigikogule esitama. Ja sel puhul, kui need on ette pandud, oleneb meist, kuidas meie neid

rahwale walgustame ja missuguse seisukoha meie nende kohta wõtame. Igatahes ei saa walitsus töökonverentside otsuseid jäädawalt kalewi alla jätta wõi komisjonidesse maha matta, waid ta peab nendega walge ette tulema. (Wälisminister A. Piip: Pärast pühi!) Pärast pühi, härra minister, on väga weniw mõiste. Pean weel tähendama, et 1920 a. oli Genuas töökonverents, kus kõne all olid laewameeste töösse ja puhkeajasse puutuwad küsimused. Eesti riik peab ennast ka laewanduse riigiks ja nagu ajalehtedest lugenud oleme, on meie riigiwappi tahetud koguni laewamärki mahutada. Sellepärast oleks meil küllalt põhjust olnud oodata, et walitsus Genua töökonverentsi konwentsioonidega parlamendile oleks esinenud. Seda ei ole seni mitte sündinud. Oktoobrikuus oli Genfis 3. töökonverents. Seal wõeti 7 konwentsiooni ja 8 soowiawaldust wastu. Mina olin üks selle konverentsi saadikutest. Tagasi tulles lootsin, et meie walitsuse ringkonnad, iseäranis härra wälisminister sellest ka huwitatud on, mis seal tehti. Teatawasti tegin ju reisi wälisministeeriumi kulul. (Wälisminister A. Piip: Mitte minu rahast, waid ministeeriumi rahast.) Palun mulle ikka nii palju arusaamist eeldada, et ma nii ütlesin. Igatahes kaeti need kulud wälisministeeriumi rahadest, sest see oleks pöörane, kui Teie nii naiiw oleksite arwates, et ma need summad Teie taskust tulema arwaksin!

Ootasin, et walitsus konwentsiil tehtud töö üle huwi tunneks, kuid ükski ei ole tänini seda huwi awaldanud. Olen töö- ja hoolekandeministeeriumis käinud ja seal wõrdlemisi kõige suuremat huwi asja wastu leidnud, kuid kusagil pole minult aruannet nõutud. Ma ei leia küll ennast kohustatud olewat walitsusele aruannet teha, aga ma oleks siiski seda heameelega teinud. Sedasama jutustab ka härra Grohman, kes walitsuse wõlimeshena Genfis oli. (Wälisminister A. Piip: Härra Grohman andis aruande.) Ta andis seda ilma küsimata. Härra Grohman kõneles minuga selle üle alles kolme-nelja nädala eest, et ta asja wastu sugugi osawõtmist ei leia. (Wälisminister A. Piip: Ta andis aruande minu käsul.) Kui Teie seda ütlete, siis peab ju uskuma, aga Teie ei tohi ka selle juures kahelda, et see tõsi ei ole, mis mina räägin. Ta ütles mulle, et tema seda elawust kusagilt ei

leia, mida temagi oodata oleks tahtnud. Ma ei taha teda mitte halba seisukorda panna, wõib olla, et tal selle läbi kannatada tuleks, ja sellest oleks wäga kahju. — Kui meie aga praegust eelarwet selles suhtes waatame, siis ei leia meie ühtegi summat, mis selleks otstarbeks oleks määratud, et töö- ja hoolekandeministeerium selles suhtes tööd wõiks teha. Ma juhiks teie tähelepanu selle peale, kuidas Soomes tööd on tehtud. Kui keegi tahab jälgida Soome kuukirja — Sosialinen Aikakauskirja — siis leiab ta sealt iga kuu kirjeldusi ja pikemaid uurimisi, mis just siia puutuwad ja wäga huwitawad on. Meie praeguses eelarwes ei ole seks otstarbeks summasid määratud. Ma tahtsin nimetatud asjast kõnelda sel korral, kui töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwe siin teisel lugemisel oli, aga härra Schulbach tähendas, mina puududa koosolekutelt. Seekord ei suutnud ma südaööl kauem siin olla ja ma pean kahetust selle kohta awaldama, et kolmandal lugemisel neid parandusi enam wõimalik teha pole. Sellest peab aga oletama, et meie walitsus ka tulewal aastal seda tööd ainult nõrgalt teha wõib ja tahab. Sest kaugemale ulatawad ja suuremad tööd nõuawad kulusid. Meie peaksime selles asjas statistilisi küsimisi toime panema ja peaksime neid küsimisi walgustama ja selle läbi ligemale tooma. Kui töö- ja hoolekandeministeeriumil selleks raha ei ole, siis jääb see töö tegemata. Teatawasti puuduwad tal ka sellekohased jõud, niisasti arwuliselt, kui ka kvalitatiiwselt. — Eesti on demokraatline wabariik ja siin peaks iseenesest arusaadaw olema, et niisugune sotsiaalne töö mitte wiimase plaani peale ei tohi jääda. Seda arusaamist aga kahjuks ei ole! Ma juhin sellega ühenduses veel tähelepanu selle peale, et meie välisministeerium suurt rõhku propaganda ja Eesti tutvustamise peale paneb. Kui meie näituseks mullu juba enne kolmandat töökonwerentsi oleks Washingtoni konwentsioonid wastu wõtnud, siis oleks meie terwele organisatsioonile kirjandusele, Prantsuse, Inglis, Saksa ja ei tea, mis keeles veel seal ilmub, wõimalust andnud näidata nende demokraatliste seaduste peale, mis meie, demokraatline wabariik, oleme juba teostanud. Meie ei ole seda mitte teha saanud. Toon siin ette ühe kirjakese, kus on üles loetud nende riikide nimed, kes ühel ehk teisel kujul neid konwentsioone on juba teostanud. Sealt leiame Saksamaa,

Austria, Tsheho-Slowaaki, Soome, Kreeka ja peaaegu kõik riigid, aga kelle nime meie mitte ei leia, see on Eesti. Eestit teeb siin propagandat waikimisega ja see waikimine ei kõnele mitte Eesti demokraatia kasuks. Kui meie tahame elawat ja mõjuwat propagandat teha ja teiste rahwastega käsikäes käia, siis peame sellest loobuma, peame hakkama niisugust propagandat tegema, mis meie lugupidamist tõstab. Sügisel Genfis olles kirjutasin ma ühe artikli põllutööliliste palga ja tööaja seaduse kohta, mis siin teatawasti wastu wõeti. See ilmus seal lehtedes. Nüüd peaksin ma jälle kirjutama. Aga mida? Seda, et sügisel wastu wõetud seadus tagajärgi ei andnud! Selles seaduses ettenähtud segakommisjonid, nagu ka üleriikline segakommisjon ei suutnud seda tööd teha, mis neilt oodati. Ja on küllalt teada, kes selle üle käsi hõõruwad ja rõõmustawad: need on meie suured talupojad, need kes hüüawad: „Põllutööliliste ja peremeeste wahel on ainult waba kokkulepe wõimalik, ainult see on loomulik.“ Kelle süü on see? (J. H ü n e r s o n (põl.): Teie süü!) Mina arwan, et just Teie, härra Hünerson, ka rõõmuga käsi hõõrute. (J. H ü n e r s o n (põl.): A g a T e i e k a!) Selles eksite wäga! Minul ei olnud selles asjas ei otsekohest ega kaudset tegumõju, Teil, härra Hünerson, aga küll. Kuidas Teie selles asjas mõjusite, see ei ole saladus. Minul ei olnud mingit kaasteo wõimalust, oli ainult tuline soow, et see seadus teostatud saaks. Seda aga Teil ei olnud, ega ole! — Et ma neid asju Riigikogu eelarwe juures ette tõin, selleks oli mul, austatud härrad Riigikogu liikmed, täieline õigus. Ma arwan, see on wäga Riigikogu asi. Riigikogu asi on see, kuidas meie tegutseme, missugusel wiisil meie endid siin seadusi andes näitame, missugusel wiisil meie endid siin tagurlastena näitame! Mina soowiksin, et meie endid edumeestena wõiksim näidata. Ma julgen lootust awaldada, et kui tulewad needsinatsed Washingtoni, Genua ja Genfi konwentsioonid, et siis teil meele saab olema ja et teie mitte jälle lihtsa käeliigutusega neid asju maha ei hääleta, sest see oleks tummistuseks, et meie mitte demokraatlisel teel käia ei taha, et meie mitte ei taha töölisklassi, töötawate kihide huwisid silmas pidada.

W. Ernits (sd.): Ma tahan käesolewa eelarwe puhul paar wäikest märkust teha. Need märkused oleksid pea-

tükk II, § 4 ja § 5 — kantselei kulude — kohta.

Sellest on meil mitu aastat tagasi kõneldud, et meil tuleks Riigikogus — ka Asutawa Kogu ja maapäewa ajal oli sellest jutt — stenografeerimine nii sisse seada, nagu tõepoolest kõneldud on, nii et see tõesti stenografeeritud on. Meil tuleks tingimata häid stenografiste palgata ehk jällegi parlograaf tarwitusele wõtta. Nimetatud aparadi abil on wõimalik kõiki kõnesid sõna-sõnalt üles kirjutada. Sellest küsimusest meie mitte mööda ei pääse; warem ehk hiljem tuleb see asi korda seada. Praegust süsteemi ei wõi mitte korraliseks stenografeerimiseks nimetada. Kõnedest läheb õige palju kaduma ja iseäranis weel siis, kui kõneleja ruttu kõneleb.

Teine asi, mille juures mina tahaksin peatada, on trükitööd. Minewal aastal awaldati soowi, et ilmuksid trükitult maapäewa, Asutawa Kogu ja Riigikogu protokollid. Trükitööde jaoks on määratud 3½ miljoni. Ajalehtedest olen mina aga leidnud, et protokollisid ei ole mitte tarwis trükkida, sest et peetud kõned suuremat wäärt ei olla. Et need kõned mitte just Demosthenese kõnede sarnased ei ole, arwan mina siiski, et neid tuleks awaldada. Kuidas seda teha tuleks, selle kohta paar sõna. Oleks täiesti palju kõiki peetud kõnesid awaldada. See teeks umbes 75.000 trükilehte wälja ja tuleks 50 miljoni maksma, nimelt maapäewa, Asutawa Kogu ja Riigikogu protokollid kokku. Et aga 3½ miljoniga läbi saada, oleks parem, kui saaks kõikidest protokollidest ajaloolise ülewaate teha. See oleks kasulikum ja ka põhjalikum. Selle ülewaate juurde wõiks weel lühikese kokkuwõtte Prantsuse keeles lisada. Niihästi eestikeelne kui prantsuskeelne ülewaade tuleksid wõimalikult lühidalt, kuid täielikult kokku seada. Edaspidi tuleks wõimaluse korral Riigikogu protokollid juba laiemalt kokku seada. Kuid ikkagi tuleb prantsuskeelne lisa juurde panna. Niiwiisi awaneks meil wõimalus Eesti parlamendi protokollisid teiste riikide parlamentidega wahetada, sest eestikeelselel protokollidel ei ole wäljamaail mingit wäärtust, peale Soome.

Juhataja K. Wirma: Sõnasoowijaid ei ole. Lõpusõna on aruandjal. Aruandja sõna ei tarwita. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu. Sellega on see eelarwe-osa nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb):

Riigiwanem ja riigikantselei.

I jagu.

Riigiwanem.

Peatükk I.

§ 1.	Palgad	342.000.—
2.	Päewa- ja sõidurahad	75.000.—
3.	Toetus ja arstiabi	18.000.—
7.	Liikuw wara	950.000.—
8.	Sõiduabinõud	440.200.—
9.	Esituskulud	600.000.—
§ 33.	Riigiwanema majakulu	942.800.—

Kokku peatükk I 3.368.000.—

II jagu.

Peatükk I.

Riigikantselei.

§ 1.	Palgad	1.340.500.—
2.	Päewa- ja sõidurahad	74.000.—
3.	Toetus ja arstiabi	67.900.—
4.	Kantselei kulud	340.000.—
6.	Majanduslised kulud	304.700.—
7.	Liikuw wara	50.000.—
8.	Sõiduabinõud	122.500.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 33 p. 1.	Riigiwapi, pitsatite ja -lippude walmistamise kuludeks	300.000.—
§ 33 p. 2.	Makswate seaduste tõlkimiseks ja uute seaduseelnõude walmistamiseks	1.000.000.—

Kokku peatükk II 3.649.600.—

Peatükk II.

Riigiraamatukogu.

§ 1.	Palgad	323.300.—
2.	Päewa- ja sõidurahad	15.000.—
3.	Toetus ja arstiabi	16.000.—
4.	Kantselei kulud	63.800.—
5.	Trükitööd	175.000.—
6.	Majanduslised kulud	15.600.—
7.	Liikuw wara	31.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	20.000.—
§ 33 p. 1.	Raamatukogu täiendamine	1.800.000.—
§ 33 p. 2.	Kõitmise kulud	300.000.—

Kokku peatükk II 2.759.700.—

Peatükk III.

Riigiarhiiv.

§ 1. Palgad	601.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	35.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	26.600.—
§ 4. Kantselei kulud	131.700.—
§ 6. Majanduslised kulud	62.000.—
§ 7. Liikuw wara	100.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	30.000.—
§ 33 Riigiasutuste arhiivmaterjalide koondamine riigiarhiivi	20.000.—

Kokku peatükk III 1.006.300.—

Peatükk IV.

Riigi statistika keskbüroo.

§ 1. Palgad	3.896.700.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	100.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	170.900.—
§ 4. Kantselei kulud	275.000.—
§ 5. Trükitööd	500.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	392.600.—
§ 7. Liikuw wara	300.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	50.000.—

Kokku peatükk IV 5.685.200.—

Peatükk V.

Riigi majandusnõukogu.

§ 1. Palgad	34.600.—
§ 4. Kantselei kulud	3.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	1.200.—

Kokku peatükk V 38.800.—

Kokku Riigiwanem ja riigikantselei 16.507.600.—

Juhataja **K. Wirma**: Sõnasooiwaid ei ole. (Hääletatakse.) Wastu on vähemus, sellega on see eelarwe-osa wastu wõetud.

Aruandja **J. Kana** (loeb):

RIIGIKONTROLL.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1. Palgad	570.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	50.000.—
§ 3. Toetus- ja arstiabi	25.000.—
§ 9. Esituskulud	20.000.—

Kokku peatükk I 665.000.—

Peatükk II.

Kantselei ja üldised kulud.

§ 1. Palgad	1.130.800.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	10.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	56.900.—
§ 4. Kantselei kulud	393.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	1.012.700.—
§ 7. Liikuw wara	100.000.—
§ 8. Sõiduabinõud	600.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	25.000.—

Kokku peatükk II 3.328.400.—

Peatükk III.

Tsiwiilosakond.

§ 1. Palgad	5.185.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	900.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	275.000.—

Kokku peatükk III 6.360.000.—

Peatükk IV.

Rahaosakond.

§ 1. Palgad	2.860.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	200.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	150.000.—

Kokku peatükk IV 3.210.000.—

Peatükk V.

Teedeosakond.

§ 1. Palgad	3.470.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	410.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	183.000.—

Kokku peatükk V 4.063.000.—

Peatükk VI.

Kesk-raamatupidamise osakond.

§ 1. Palgad	846.100.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	44.600.—

Kokku peatükk VI 890.700.—

Peatükk VII.

Sõjawäeosakond.

§ 1. Palgad	5.872.100.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	600.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	309.200.—

Kokku peatükk VII 6.781.300.—

Kokku riigikontroll 25.298.400.—

Juhataja **K. Wirma**: Sõnasoowijaid ei ole. (Hääletatakse.) Wastu on vähemus, sellega on see eelarwe-osa wastu wõetud. Wanematekogu wastawa otsuse järele tuleb järjekorras arutusele välisministeeriumi eelarwe-osa.

Eelarwe-komisjoni aruandja **E. Liwak** (loeb):

WÄLISMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1. Palgad	410.400.—
§ 9. p. 1. Esituskulud	1.200.000.—
§ 9. p. 2. Reppresentatsiooniruumid ja ministri korter	<u>523.200.—</u>
Kokku peatükk I.	2.133.600.—

Peatükk II.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	3.489.500.—
2. Päewa- ja sõidurahad	50.000.—
3. Toetus ja arstiabi	100.000.—
4. Kantselei kulud	1.352.000.—
6. Majanduslised kulud	605.300.—
7. Liikuwara	75.000.—
8. Sõiduabinõud	700.000.—
10. Ettenägemata kulud	15.000.—
14. Ekipeerimise kulud	52.500.—
33. p. 1. Iseäralised kulud	4.900.—
33. p. 2. Lepingute tegemine ja täitmine	<u>7.456.000.—</u>
Kokku peatükk II	13.900.200.—

Peatükk III.

Keskasutus.

WÄLISESITUSED.

III. A. Summad välisministri käsutada.

§ 33. p. 1. a) Esituseks ja abirahadeks välis-saatkondades	2.000.000.—
b) attasheed	2.430.000.—
„ „ p. 2. a) Erakorralised saatkonnad, propaganda ja informatsioon	9.500.000.—

b) välisesituste sõidukulud	1.500.000.—
c) kursywahe	500.000.—

p. 3. rahwasteliidu ja unioonide maks	7.503.400.—
p. 4. Eesti kodanikkudele abiandmine wõõrsil	<u>1.500.000.—</u>
Kokku peatükk III A.	24.933.400.—

III. B. Saatkond ja konsulaat Helsingis.

§ 1. Palgad	2.271.000.—
4. Kantselei kulud	150.000.—
6. Majanduslised kulud	350.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	<u>25.000.—</u>
Kokku B.	2.796.000.—

III. C. Saatkond ja konsulaat Riias.

§ 1. Palgad	1.773.000.—
4. Kantselei kulud	150.000.—
6. Majanduslised kulud	309.800.—
§ 10. Ettenägemata kulud	<u>25.000.—</u>
Kokku C.	2.257.800.—

III. D. Konsulaar-agentuur Luke linnas.

§ 1. Palgad	198.000.—
4. Kantselei kulud	13.300.—
§ 6. Majanduslised kulud	<u>35.400.—</u>
Kokku D.	246.700.—

III. E. Esitaja Kownos.

§ 1. Palgad	414.000.—
4. Kantselei kulud	87.100.—
6. Majanduslised kulud	256.700.—
§ 10. Ettenägemata kulud	<u>15.000.—</u>
Kokku E.	772.800.—

III. F. Chargé d'affaires ja konsulaat Berliinis.

§ 1. Palgad	1.746.000.—
4. Kantselei kulud	110.000.—
6. Majanduslised kulud	280.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	<u>25.000.—</u>
Kokku F.	2.161.000.—

III. G. Saatkond Warssawis.

§ 1. Palgad	1.062.000.—
4. Kantselei kulud	53.100.—
§ 6. Majanduslised kulud	<u>177.000.—</u>
Kokku G.	1.292.100.—

III. H. Saatkond Pariisis ja Roomas.

1. Palgad	3.014.900.—
4. Kantselei kulud	200.000.—
6. Majanduslised kulud	<u>1.200.000.—</u>
Kokku H.	4.414.900.—

III. J. Saatkond ja konsulaat Londonis.

1. Palgad	4.261.500.—
4. Kantselei kulud	686.000.—
6. Majanduslised kulud	1.519.000.—
10. Ettenägemata kulud	<u>100.000.—</u>
Kokku J.	6.566.500.—

III. K. Esitus Stockholmis.

1. Palgad	1.494.000.—
4. Kantselei kulud	250.000.—
6. Majanduslised kulud	885.000.—
10. Ettenägemata kulud	<u>25.000.—</u>
Kokku K.	2.654.000.—

III. L. Sekretäär-attashee Kopenhaagenis.

1. Palgad	387.000.—
4. Kantselei kulud	81.200.—
6. Majanduslised kulud	115.100.—
10. Ettenägemata kulud	<u>25.000.—</u>
Kokku L.	608.300.—

III. M. Saatkond Moskwas.

1. Palgad	1.956.000.—
4. Kantselei kulud	134.000.—
6. Majanduslised kulud	752.000.—
8. Sõiduabinõud	130.000.—
10. Ettenägemata kulud	<u>100.000.—</u>
Kokku M.	3.072.000.—

III. N. Esitus Kaukaasias.

1. Palgad	225.000.—
4. Kantselei kulud	20.000.—
6. Majanduslised kulud	49.200.—
7. Liikuw wara	5.000.—
10. Ettenägemata kulud	<u>5.000.—</u>
Kokku N.	304.200.—

Kokku välisministeerium 68.113.500.—

Wälisminister A. Piip: Mina tahtsin ühe ainukese asja kohta sõna wõtta, mis erakorralise teadaandmise laadi kannab. Eile puudutati siin meie ja

Wene wastastikust kullerite kinnipidamist. Nimelt pidasid wenelased meie kulleriwaguni kinni, mille kohta meil 5-dal, s. o. kolmapäewal teade tuli, et Moskwas ei ole kuller Margewitshi passi wiseeritud ja selle tõttu jääb wagun wälja saatmata. Wälisministeerium tegi korralduse, et ka Wene wagun wälja saatmata jääks. Mina küsisin saatkonnalt järele, missugustel põhjustel meie kulleriwagun kinni on peetud, aga eilse päewa jooksul ei saanud ma mingisugust ligemat teadet. Alles kell 17.15 min. 5. skp. tuli nüisugune teade: „Teatan, et täna ainult diplomaatlist posti wälja võib saata Wene diplomaatlise kulleri wagunis. Kuller ja wagun jääwad maha.“ Kuna see telegramm ka seletust ei andnud, siis jäi lõpulikult Wene wagun maha, meie lubasime ainult Wene diplomaatlist posti meie kulleriwaguniga maksuta ära saata, — wenelased olid nõus seda maksu eest tegema. Meie kuller sõitis Wene wagunis wälja. 6-dal, s. o. eile, meie küsisime uuesti järele, mispärast õieti see wagun kinni peeti, ja saime telegrammi umbes kella 4 ajal, mille sisu järgmine: „Mõlemad wagunid on Nikolai jaamas wahi all. Eile sõitis wälja diplomaatlise postiga üks kuller ja temaga ühes mõned ametnikud Wene kulleriwagunis, mis neile maksu eest anti.“ Nagu siin räägitakse, olla üks wagun läbi otsitud ja wist isegi põrandad lahti kangutatud ja muid sarnaseid tegusid tehtud. Teine wagun on veel puutumata. Wagunites midagi saatkonna pagaashi pole, waid kui seal midagi asju olemas, siis need ainult wagunisaatjate ehk reisijate omad. Nagu teatati, praegu on jaamas meie kulleriwagunid kinni pitseeritud ja wagunisaatjad wetshekas. Üks sekretäär on asja selgitamas ja veel tagasi tulemata. Siin juures wõin ma tähendada, et enne seda härra Riigikogu liige Piiskar pidas siin kõnet ja teatas, missugune on olnud waguni sisu. Minule teatas seda ka härra Stark. Kust härra Piiskar oma teated sai, ma ei tea. Kindel on üks asi, et meie ainult kahel teel otsekohe Moskwast teateid saame — välisministeeriumi kaudu ja wälissaatkonna kaudu. Rkl. Piiskar ei wõinud neid teateid saada wälisministeeriumi läbi, see on täiesti kindel. Ministeeriumil ei olnud neid teateid ju veel olemas kunni eile õhtuni, igatahes mitte sel ajal, kui rkl. Piiskar neid ette tõi, alles kui Riigikogu koosolek lõppes, saadi need teated. Wõin ütelda, et neid andmeid härra saadik rkl.

Piiskar'ile andnud pole, samuti ei wõi seda ka teinud olla meie ametnikud. Teiselt poolt selgus täna, et neid teateid härra Wene saadik kuidugi pole andnud; kuid tema jaatas oletust, et neid teateid wõidi saada saatkonna vähematelt ametnikkudelt, kuna telegrammid tulnud lahtiselt. Asja enese kohta oli minul läbirääkimine Wene saadikuga ja ma wõin konstateerida, et wastastikune arusaamine meie wahel walitses. On täiesti kindlaks tehtud, et ei kullerid, ei ministeeriumi ametnikud ega ka reisijad, ei ole mingisugusel kombel asjasse segatud, mida tõendas ka saadik ise ja tõendab telegrammi ärakiri, mida ta mulle andis. Ma wõin juurde lisada, et ammugi kõige waljemini on ära keelatud kulleritele erapakkisid wastu wõtta. See keeld on olnud suusõnaline ja on seda tehtud pärast ka päewakäsuga, mida ma teile ette kannan. See päewakäsk 26. nowembrist 1921 a. on järgmine: „Keelan kulleritele erapakkide ja erakirjade edasitoimetamise ja igasuguste eraülesannete enese peale wõtmise ära, otsekohe kohast kõrwaldamise sanktsiooniga.“ Nagu näete, ootab süüdlasi karistus ja et see karistus ka täide saadetakse, näitab juhtumine, kus meil sellepärast inimene ametist tagandati. (M. Martna (sd.): Ah see on siis, härra minister, Teie korraldus.) Minu korraldus jah. Kraam, mis leiti, on waguniteenijate päralt olnud ja mitte pitseeritud pakkides, waid ära peidetud ahjudesse, tuha sisse, wäljakäigu kohtadesse jne. (Pahemalt poolt: Mis sealt siis leiti?) Seda, mis härra Piiskar siin juba eile öhtul nimetas. (Pahemalt poolt: Aga nimelt mis?) Seda wõite teie, kui see teid huwitab, härra Piiskar'i stenogrammist lugeda. (Müra pahemal pool. Juhataja kõlistab.)

Kui mulle siis teatati, et wagon peale läbiotsimist oli wabaks lastud, siis tegin kohe korralduse, et Wene wagon saaks wälja sõita. Meie wälisministeerium on lubaduse andnud asjaolu uurida ja süüdlasi kõige waljemalt karistada.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Et härra wälisminister minu poolt ettetoodud tõsiasju ümber ei lükanud, siis ei hakka ma asja juures sisuliselt peatama, waid tahan ainult mõned faktilised märkused teha. Härra wälisminister laskis wälja paista,

nagu oleks mina ütelnud, et need asjad, mis leiti tähendatud wagunis, on olnud pitseeritud pakkides, need olnud kullerite ehk ametnikkude pakid. Seda ei ole ma mitte ütelnud. Ma ei ole aega saanud oma stenogrammi läbi waadata, wõib olla, et sinna lause niowiisi sisse on sattunud, aga ütelnud ei ole ma seda mitte. Mina teatan, et ma ei kõnelenud pitseeritud pakkidest, waid nimetasin ainult sala kaste, nimelt just sala kaste, millest järeldada wõib, et need pitseeritud pakid polnud. Samuti ei ütelnud ma seda, et need pakid kellegi ametniku ehk kulleri päralt olid, waid konstateerisin ainult fakti, et asjad wagonist leiti. (Pahemalt poolt: Kust Teie need teated saite?)

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun rahu! Sõna on rkl. Ernits'il.

W. Ernits (sd.): Wälisministeeriumi eelarwet on komisjonis tublisti kärbitud, arwan, et see osalt tunde poliitika mõjul on sündinud erakondade poolt, kes wälisministeeriumiga opositsioonis. Mina ei taha kõikide nende kärbitud summade juures peatada, nimetaksin ainult propaganda informatsiooni summad. Propaganda-informatsioonil on suur tähtsus wälispoliitikas. On ju väga tähtis poliitilises suhtes seltskonna meeleolu, mille poolehoidu wõitmise peale eriti rõhku tuleks panna. Iseäranis weel nüüd, kui meie tahame, et Balti riigid peaksid reaalseks jõuks saama. Meie peaksime ära kasutama need summad, mis eelarwes selleks nähtud, peaksime juurde muretsema summasid, et propagandat wälisriikides laialdaselt teha. Peaksime trükkida laskma broshüüre ja wälja saatma isegi kõnelejaid, kes meie elu-olu üle wäljamaal informatsiooni annaks ja wäljamaal seltskonna poolehoidu meile saawutada aitaks. Peaksime kirjastama raamatuid kõigil keelil. See ei ole ju ka mitte üks walitsuse ülesanne, waid see on kogu Eesti seltskonna ülesanne, kes sellel alal elawamalt tegewusse peaks astuma, abinõusid leidma, kuidas propaganda informatsiooni laialisemal alusel teostada.

A. Jõeäär (sd.): Panen ette peatükk III J) Saatkont ja konsulaat Londonis. § 1. Palgad — üles wõtta 3.901.500 — teisel lugemisel wastuwõetud 4.261.500 marga asemel.

Põhjendan oma ettepanekut sellega, et esimene summa, mis üles oli wõetud,

on eelarwe-komisjonis ja ka alamkomisjoni poolt põhjalikult läbi kaalutud, kuna aga paranduse kohta, mis teisel lugemisel sai tehtud, mitte ei wõi ütelda, et ta kuidagi wiisi läbi kaalutud oleks, sest parandus kanti ette juhataja poolt pärast seda, kui läbirääkimised lõpetatud olid ja ainult aruandjal oli lõpusõna. Lõpusõnas tähendas ka aruandja, et selle paranduse summa hulka on üles wõetud muuseas ka summased, mis endises eelarwes sees olid, nii et selle parandusega kokku on mõned summad kahekordselt üles wõetud. Sarnast korda ei wõi igatahes mitte õigeks tunnistada. Pealegi olid põhjendused, mis suurendamise puhul ette toodi, tähtsusetad. Tähendati ainult selle peale, et Londoni saadikul suur pere olla ja see on igatahes põhjendus, millega juba saadiku isiku pärast ei oleks pidanud esinetama.

M. Martna (sd.): Ma tahtsin ainult härra välisministri käest küsida, kas Wene kulleriwagon meie poolt ka läbi otsitud sai, wõi mitte? Siis edasi tahaksin tähendada oma parteiseltsimehe ettekande kohta, et see, mis tema siin propaganda kasuks rääkis, oli tema isiklik arwamine. Ma tahaksin ainult soowida, et see propaganda literatuur parem oleks, kui see, mis Tallinna sadama üle välisministeeriumi kaudu on tehtud.

Wälisminister A. Piip: Ma tahtsin härra Martna'le wastata, et Wene wagon ei ole mitte läbi otsitud ja meie ei ole iialgi seda poliitikat tarwitanud. Olla aga juhtumisi olnud, kus Wene wagon on wenelaste eneste poolt Jamburis läbi otsitud ja siis leitud — kui palju, ei wõi kindlasti ütelda, — „sulisewat“; seesama wagon, otsiti Peeterburis läbi ja jälle leiti „sulisewat“ jne. Meie aga ei ole mitte Wene wagunit läbi otsinud. Kui tarwis on, wõime seda ka teha, (M. Martna (sd.): No meie seda küll ei nõua!) aga senni ei ole meie seda mitte tarwilikuks leidnud.

Mis puutub informatsiooni alasse ja ka broshüüridesse, siis on informatsiooni osakond selles asjas oma seletused andnud. Wälisministeerium propaganda kirjandust ei redigeeri ega sisuliselt ei paranda, waid annab sellekohaste asutuste kätte. Kui seal eksisamme on tehtud, ei saa välisministeerium kahjuks sinna midagi parata, sest minul ei ole mitte aega selleks, et kõiki neid kirjatöid läbi waadata. (M. Martna (sd.): Seda

muidugi keegi ei ootagi, et härra minister seda peab tegema.) Meie välisministeeriumi aparaat on aga nii wäikene, et tõesti peaaegu 50% tööst jääb ministri enese teha. Ses mõttes ongi uued kawatsused tehtud, et ministeeriumi koosseisu saaks suurendatud, et seal oleks rohkem eksperte.

Nüüd härra Jõeäär'i poolt tehtud ettepaneku kohta. Lubaksin ette tuua meie ligema naabri, nimelt Läti, eelarwes olevad Londoni saatkonna kulud. Läti eelarwe on ka härral Riigikogu juhatajal ja ta wõib need summad sealt järele waadata. (M. Martna (sd.): See on parem, kui mullune Soome eelarwe.) Kõik progresseerub, see on rõõmustaw. — Lätil on Londonis olemas saatkond ja kindralkonsulaat. Londoni saatkonna kulud on 6.160.000 Läti rubla, kindralkonsuli kulud on 4.215.200 Läti rbl., kokku 10.375.200 Läti rubla. Arwesse wõttes, et Läti rubla on selles eelarwes wõetud $\frac{1}{100}$ naelsterlingi ehk 1000 Läti rubla on 1 naelsterling, kuna meie eelarwes on wõetud 1 naelsterling 1500 Eesti marka, peaksime suurendama seda poole wõrra ja siis saaksime Läti Londoni saatkonna ja kindral-konsulaadi kuludena kokku 15 miljoni Eesti marka, kuna aga meie eelarwes Eesti kindral-konsulaat ja saatkond kokku 6 miljoni Eesti marka on. Ma toon selle ette näituseks, et ministeerium oma eelarwe on äärmise kokkuhoidmisega kokku seadnud ja ette pannes saadiku palka suurendada, on silmas peetud ainult kohapealseid elutingimisi. Ma wõiksin weel ette tuua, kuidas käesolew küsimus alamkomisjonis sai korra päris meeoleolu küsimuseks. Oli niisugune juhtumine, kus koosolewast 6 liikmest hääletas ajakohalise palga asjas üks poolt, teine wastu ja kõik teised olid erapooletud. Wiimati, kui ma kategooriliselt nõudsin, et ses asjas kindel seisukoht wõetaks, siis tuli kaks häält wastu ja üks häält poolt, teised jäid jällegi erapooletuks. Nõnda, et üheainsa häälega teiste erapooletute juures läks asi läbi. Peakomisjonis ei saanud seda küsimust küllalt rahulikult arutada ja sellepärast jäi ta Riigikogu hoolde. Kahjatsen wäga, et ka Riigikogu koosolekul see palgaküsimus on saanud meeoleolu küsimuseks, aga omalt poolt wõin tõendada, et minu arwamise järele palk, millega meie saadik seal olla wõib, wäikene on. Ma ei hakanud wõrdlusi tegema, missugused on ametnikkude pal-

gad teiste riikide saatkondades ja kuidas meie Londoni saadiku palk wastab Soome saatkonna sekretääri palgale. Kui inimene tööd tegema peab, siis peab tema ka rahuldawat tööpalka saama ja mina ei tahaks mitte, et meie seda palka kärbiksime.

M. Martna (sd.): Mina tahan ainult ühe asjaolu peale tähelpanu juhtida, mille poolest sõrdlus Lätiga jälle nii ütelda juustega on ligi kistud. Pean üttelema, et meid Lätiga sõrdelda raske on. Minu arwates on Läti walitsus oma wälisesitustega töökam ja mõjukam kui meie! Meie loeme ajakirjanduses, et näituseks Läti ja Saksamaa wahel on kaubaleping läbi wiidud, kuna Läti ja Saksa wahekorid palju halwem oli, kui meil. Lätil oli Saksamaaga sõda, sõda lõppes ja tehti rahu. Läti on Saksamaa käest nüüd 500 miljoni Saksa marka laenu saanud jne. Ei oleks wist halb, kui meie sedasama oleks teinud. Ma panen seda imeks, et meie wälisministeerium oma esitustega ikka weel seda teinud pole! (Wälisminister A. Piip: Meie wõime igal ajal seda saada, kuid selleks pole praegu tarwidust.) Igatahes peab konstateerima, et Läti on suuri edusamme teinud ja kui Läti Londoni saadik niisama töökas on, nagu Berliini oma, siis ei saa meid Lätiga sõrdelda. Ma ei taha sugugi meie saadikute elu kitsendada, aga ma juhin selle peale tähelpanu, et meil ikka midagi näib nagisewat. Ma rõhutan weel kord seda lehtedest läbikäinud ja wõõrastawalt mõjuwat asjaolu, et meil ei katsutagi Saksamaaga, selle suure tööstusriigiga, lepinguid sobitada. See ei oleks mitte mingisugune Saksa poliitilistele sihtidele allaandmine, waid see peaks olema üsna loomulik ja iseseisew. (Th. Pool (töer.): Meil on selle eest kaubaleping Soomega!) Noh, see wõib wäga hea olla, meie wõime endid selle poolest siis õnnelikuks kiita, aga mina kiidaksin endid weel õnnelikumaks, kui meil ka selle suure naabriga leping oleks. Mina tean, näituseks, et Lätimaal rahwusline wahekorid Saksaga mitte wähem teraw ei olnud kui meil, kuid siiski on neil Saksamaaga leping tehtud ja nagu näha, liigutakse seal üldse suuremate ja paremate tagajärgedega. (Wahelhüüe Jürgensteini poolt.) Härra Jürgenstein, kui Teil selle asja kohta huwi on, siis wõin Teile pidada wäikese priwaatloengu.

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks wälisministril.

Wälisminister A. Piip: Luban enesele paar faktilist märkust. Wõrdlesin Läti saatkonna kulusid Saksamaal ja konstateerisin jällegi selle juures, et meie saatkond on palju odawam ja wäiksem kui Läti. Läti eelarwes on konsulaat saatkonnast lahus ja nende kogu büdshet on 3.726.750 Läti rubla, see on umbes 5½ miljoni Eesti marka. Meil on saatkonna ja kindral-konsulaadi eelarwe kokku 2.161.000 Eesti marka — see on ½ Läti eelarwest. Ma ei taha ütelda, et meie saatkond sellepärast wõib wähem tegew olla kui Läti saatkond. Kõsimuse kohta, mispärast meie kaubaleping Saksamaaga tegemata, tähendan, et meil ei ole senni olnud selle järele tarwidust. Meie kaubandusline läbikäimine Saksamaaga on praegu õige elaw ja kerge. Senni on mõlemad pooled tegelikult enam soodustatud tingimisi maitsnud. Mis puutub sellesse kaubakrediidisse, mille peale iseäranis tähelpanu juhtis rkl. Martna, siis peab üttelema, et ta ei ole mitte niisugune, mis meil oleks soowitaw, esiteks sellepärast, et meil õnneks ei ole seda waja ja, teiseks, see on kauba ja mitte rahakrediit. 500 miljoni Saksa marka ei ole ju, jumal teab, kui suur summa. Omal ajal, kui peale hakati, oli see küll õige suur summa, aga praeguse kursi juures on ta tähtsusetu. Pealegi olla see Saksamaa ettepanek. Igatahes minu arwamise järele ei ole tarwidust praegu meile niisugust kaubakrediiti sobitada. Kuid tuleb aeg ja ma arwan, see ei ole mitte kaugel, kus meie Saksamaaga kaubalepingu sõlmime. See sünnib niipea, kui esimesed kaubalepingud Riigikogus kinnitatud, mis ammugi juba sisse antud ratifitseerimiseks. Riigikogu peab oma seisukohta awaldama ja wolitusi andma selle kohta, kas on soowitaw kõikidele anda automaatselt enamsoodustuse tingimus, wõi teha seda ainult teatud riikidega ehk kompensatsiooni alusel erikokkulepete põhjal. Enne, kui need põhimõtted ei ole lõpulikult fikseeritud, ei taha Wabariigi Walitsus kaubalepingute sobitamisega rutata. Meil on terwe rida kaubalepinguid pooleli, näiteks Saksamaaga, Poolaga, Tsheho-Slowaaki riikidega ja Skandinaawiaga. Ja neid ei saa enne lõpulikult walmis teha, kui Riigikogu lähemaid juhtnõore selleks annab.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Liwak**: Härra Ernitsi ettekande kohta, kus ta tähendas, et välisministeeriumi eelarwet olla kärbitud opositsiooni poliitika ja välisministeeriumis olevate isikute pärast, tähendan, et selle etteheite pean tagasi tõrjuma ja eelarwe-komisjoni nimel ütleva, et komisjonis ei olnud niisugust opositsiooni ei välisministeeriumi ega ka välisministeeriumis olevate isikute vastu. Komisjon kärpis välisministeeriumi eelarwet niipalju, kui tema südame-tunnistus seda lubas ja pidas ka seda silmas, et kärpimised ministeeriumi tegevust ei halvaks, vaid summad otstarbekohased tuleksid. Kui aga meie propagandat ja informatsiooni kõikide keelte peal, mis ilmas on, peaksime tegema, siis ma arwan, et selleks oleks meie terve riigi eelarwe ka vähene olewat. Härra Jõeäär'i ettepanekuga Londoni saatkonna palkade kohta, mis II lugemisel oli vastu võetud, pean ma komisjoni nimel ühinema 3.901.500 marga kohta. Et aga II lugemisel tehtud parandus oli vastu võetud 4.261.500 marka, siis ma arwan, et juhatus hääletab selle ettepaneku eriti.

Juhataja **K. Wirma**: Selle eelarwe-osa kohta on tulnud ainuke paranduse ettepanek, nimelt: peatükk III J. osas „Saatkond ja konsulaat Londonis“ § 1. palgad muuta nõnda, et sinna jääks järele 3.901.500 marka, nagu ta eelarwe-komisjoni poolt ette pandud. Teisel lugemisel sai see summa suurendatud 4.261.500 marga peale. (Hääletatakse.) Enamus on vastu. Sellega on see ettepanek tagasi lükatud. Niiud panen hääletamisele terve välisministeeriumi eelarwe-osa. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. Sellega on see eelarwe-osa vastu võetud.

5. Teadaanne

A. Kallas'e surma läbi lahkumise kohta.

Enne kui järjekorras edasi minna on mul Riigikogule teatada, et rkl. Aksel Kallas on surma läbi lahkunud. Riigikogu juhatus on järgmisele sellesama rühma kandidaadile Madis Rookman'ile kutse saatnud. Palun Riigikogu liikmeid lahkuu mälestuseks püsti tõusta. (Riigikogu austab oma lahkunud liiget püstitõusmisega.)

6. Riigi 1922 a. eelarwe — III lugemisel, sõja-, raha-, kaubandus-tööstus-, haridus-, kohtu-, sise-, põllutöö-, teede ja tööhooletandeministeerium.

Eelarwe-komisjoni aruandja **Th. Pool** (loeb):

SÕJAMINISTEERIUM.

§ 1.	Esitus	635.000.—
§ 2.	Rahaline ülewalpida-	393.694.900.—
	mine	
§ 3.	Majanduslised kulud	19.976.600.—
§ 4.	Hariduslised kulud	9.157.800.—
§ 5.	Sissesead ja asutamine	12.046.100.—
§ 6.	Sõjawägede- ja kraamiwedu	11.417.000.—
§ 7—8.	Maakuulamise ja teadetekogumise ja iseäralised kulud	7.400.000.—
§ 9.	Ettenägemata kulud	13.000.000.—
§ 10.	Intendantline warustamine	558.121.000.—
§ 11.	Sõjariistad ja nende warustus	29.542.100.—
§ 12.	Inseneeriline warustus	41.545.300.—
§ 13.	Liikumise- ja weoabinõud	19.562.000.—
§ 14.	Kindlustuse tööd	3.625.000.—
§ 15.	Lennuwägi	1.500.000.—
§ 16.	Korteri warustus	118.302.200.—
§ 17.	Terwishoid	14.425.200.—
§ 18.	Hobustega warustamine ja nende terwishoid	4.480.000.—
§ 19.	Sõjalaewastik	62.815.000.—
§ 20.	Topografeerimise kulud	3.057.700.—

Kokku sõjaministeerium 1.324.302.900.—

Juhataja **K. Wirma**: Sõnasoowijaid ei ole. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. Sellega on see eelarwe-osa vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise eelarwe-osa juurde.

Eelarwe-komisjoni aruandja **J. Laidoner** (loeb):

RAHAMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	410.000.—
§ 2.	Toetus ja arstiabi	11.000.—
§ 3.	Esituskulud	30.000.—
	Kokku peatükk I	451.000.—

Peatükk II.

Keskasutus.

§ 1.	Palgad	2.383.800.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	350.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	89.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	155.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	1.012.600.—
§ 7.	Liikuv wara	65.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	200.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 11.	Maks liikumata waranduse pealt	100.000.—
§ 15.	Remont	150.000.—
	Kokku peatükk II	4.555.400.—

Peatükk III.

Riigikassa.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad	4.552.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	550.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	200.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	650.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	17.000.—
§ 7.	Liikuv wara	30.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	150.000.—
§ 33.	Ekspeditsioon	16.000.000.—
	Kokku peatükk III A.	22.149.400.—

III. B. Renteid.

§ 1.	Palgad	13.461.800.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	418.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	400.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	1.176.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	600.500.—
§ 7.	Liikuv wara	60.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	25.000.—
§ 15.	Remont	300.000.—
	Kokku peatükk III B.	16.441.300.—

Peatükk IV.

Otskoeheste maksude peawalitsus.

§ 1.	Palgad	3.347.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	75.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	149.700.—
§ 4.	Kantselei kulud	3.110.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	330.500.—
§ 7.	Liikuv wara	30.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	30.000.—
	Kokku peatükk IV A.	7.072.200.—

IV. B. Maksuametid.

§ 1.	Palgad	12.789.200.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	250.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	568.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	795.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	676.000.—
§ 7.	Liikuv wara	50.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	100.000.—
	Kokku peatükk IV B.	15.228.200.—

Peatükk V.

Aktsiisi peawalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad	2.505.100.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	190.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	100.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	406.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	3.000.—
§ 7.	Liikuv wara	400.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 33 p. 1.	Piiritusetööstus	358.450.000.—
§ 33 p. 2.	Eeteri walmistamine	500.000.—
	Kokku peatükk V A.	362.604.100.—

V. B. Aktsiisi ringkonnad.

§ 1.	Palgad	10.306.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	1.865.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	535.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	250.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	617.300.—
§ 7.	Liikuv wara	140.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	60.000.—
	Kokku peatükk V B.	13.773.300.—

V. C. Piirituse ladu.

§ 1.	Palgad	5.640.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	100.000.—

§ 3.	Toetus ja arstiabi	328.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	104.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	1.882.500.—
§ 7.	Liikuw wara	875.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	500.000.—
§ 33 p. 1.	Kontrollaparaatide töökoda ja materjaalid	500.000.—
§ 33 p. 2.	Piiritusladude siseseadmine	5.850.000.—
	Kokku peatükk V C.	15.779.500.—

Peatükk VI. *

Tolli peawalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad	1.222.200.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	75.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	45.800.—
§ 4.	Kantselei kulud	61.700.—
§ 6.	Majanduslised kulud	3.200.—
§ 7.	Liikuw wara	21.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	5.000.—
	Kokku peatükk VI A.	1.433.900.—

VI. B. Tolliametid.

§ 1.	Palgad	25.916.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	225.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	751.800.—
§ 4.	Kantselei kulud	973.300.—
§ 6.	Majanduslised kulud	1.731.800.—
§ 7.	Liikuw wara	400.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	279.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	165.000.—
§ 14.	Riidewarustus	1.679.000.—
§ 15.	Remont	2.000.000.—
§ 16.	Materjaalid keemilisteks analüüsideks	325.600.—
	Kokku peatükk VI B.	34.446.500.—

Peatükk VII.

Talurahwa põllupank.

§ 1.	Palgad	632.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	10.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	25.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	52.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	1.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	2.000.—
	Kokku peatükk VII	722.000.—

Kokku peatükk I—VII 494.656.800.—

Juhataja K. Wirma: Sõnasooijaid ei ole. (Hääletatakse.) Wähe-
mus on vastu. Sellega on eelarwe-
osa vastu wõetud.

Aruandja J. Laidoner (loeb):

Peatükk VIII.

Riigiwõlad ja laenu.

§ 34.	Protsentide tasumine	342.355.700.—
§ 35.	Operatsiooni kulud laenude realiseerimise ja kustutuse puhul, prowisjonid ja komisjonid ning kursywahe katmine	40.000.000.—
	Kokku peatükk VIII	382.355.700.—
	Kokku rahaministeerium	877.012.500.—

Juhataja K. Wirma: Selle eelarwe-osa kohta sõna ei soowita. (Hääletatakse.) Wähe-
mus on vastu. Sellega on see eelarwe-osa vastu
wõetud. Riigikogu läheb eelarwe järg-
mise osa juurde.

Eelarwe-komisjoni aru-
andja J. Annusson (loeb):

KAUBANDUS-TÖÖSTUSMINIS-
TEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	777.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	25.000.—
§ 9.	Esituskulud	200.000.—
	Kokku peatükk I.	1.002.600.—

Peatükk II.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad	5.203.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	350.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	301.800.—
§ 4.	Kantselei kulud	540.000.—
§ 5.	Trükitööd	85.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	1.302.900.—
§ 7.	Liikuw wara	228.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	260.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	35.000.—
§ 12.	Kohtukulud	250.000.—
§ 22.	Õpereiside toimepanemine wäljamaale	150.000.—
§ 28. p. 1.	Kodumaa tehnilise kirjanduse toetamiseks	25.000.—
§ 28. p. 2.	Kodumaa tööstusnäituse toetamiseks	400.000.—

§ 33. Looduswarade uurimine	4.000.000.—
Kokku peatükk II. A.	13.131.100.—

II. B. Riigi—kesklaboratoorium.

§ 1. Palgad	889.200.—
2. Päewa- ja sõidurahad	10.000.—
3. Toetus ja arstiabi	46.800.—
4. Kantselei kulud	11.500.—
6. Majanduslised kulud	106.000.—
7. Liikuw wara	490.000.—
10. Ettenägemata kulud	5.000.—
§ 19. Tehnilised kulud	151.000.—
Kokku peatükk II. B.	1.709.500.—

II. C. Kaalude, mõõtude ja proowikoda.

§ 1. Palgad	727.400.—
2. Päewa- ja sõidurahad	215.000.—
3. Toetus ja arstiabi	38.300.—
4. Kantselei kulud	24.000.—
6. Majanduslised kulud	39.100.—
7. Liikuw wara	69.500.—
10. Ettenägemata kulud	2.000.—
§ 19. Tehnilised kulud	31.000.—
Kokku peatükk II C.	1.146.300.—

II. D. Patendiamet.

§ 1. Palgad	312.500.—
2. Päewa- ja sõidurahad	10.000.—
3. Toetus ja arstiabi	16.500.—
4. Kantselei kulud	45.000.—
5. Trükitööd	5.000.—
7. Liikuw wara	60.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	5.000.—
Kokku peatükk II D.	454.000.—

Peatükk III.

Mereasjanduse peawalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	1.180.300.—
2. Päewa- ja sõidurahad	80.000.—
3. Toetus ja arstiabi	60.000.—
4. Kantselei kulud	170.000.—
6. Majanduslised kulud	4.200.—
7. Liikuw wara	30.000.—
10. Ettenägemata kulud	10.000.—
§ 12. Kohtukulud	400.000.—
Kokku peatükk III. A.	1.934.500.—

III. B. Administratiiv osakond ja sadamad.

§ 1. Palgad:

a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	6.558.700.—
b) laewakomandole	6.720.600.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	120.000.—
3. Toetus ja arstiabi	592.900.—
4. Kantselei kulud	369.000.—
5. Trükitööd	350.000.—
6. Majanduslised kulud	3.194.000.—
7. Liikuw wara	138.000.—
10. Ettenägemata kulud	20.000.—
16. Küte	23.000.000.—
§ 18. Weokulud	118.000.—
§ 20. p. 1. Laewade juhuslised kulud	25.000.—
§ 20. p. 2. Laewade remont	4.870.000.—
Kokku peatükk III. B.	46.076.200.—

III. C. Uppunud waranduste päästeosakond.

§ 1. Palgad	68.700.—
3. Toetus ja arstiabi	3.500.—
§ 4. Kantselei kulud	4.000.—
Kokku peatükk III C.	76.200.—

III. D. Lootside, tuletornide ja meremärkide osakond.

§ 1. Palgad:

a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	8.107.800.—
b) laewakomandole	7.603.100.—
d) päewatöölisele	2.100.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	350.000.—
3. Toetus ja arstiabi	934.900.—
4. Kantselei kulud	530.000.—
6. Majanduslised kulud	525.000.—
§ 16. Küte	9.000.000.—
§ 19. Tehnilised kulud	200.000.—
§ 20. p. 1. Kaartid ja instrumendid	700.000.—
§ 20. p. 2. Parandus	6.025.000.—
§ 21. Mere- ja liinimärgid	2.000.000.—
Kokku peatükk III D.	38.075.800.—

III. E. Traalerite osakond.

§ 1. Palgad:

a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	869.600.—
------------------------------------	-----------

	b) laewakomandole	9.000.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	200.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	362.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	112.000.—
§ 7.	Liikuw wara	5.000.—
§ 16.	Küte	5.800.000.—
§ 18.	Weokulud	250.000.—
§ 20. p. 1.	Laewadele abi- andmine õnnetuste puhul	25.000.—
§ 20. p. 2.	Laewade remont	2.500.000.—
§ 20. p. 3.	Miini ja traali wa- rustus	1.000.000.—
	Kokku peatükk III E.	20.123.600.—

III. F. Keskladu.

§ 1.	Palgad:	
	a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	624.600.—
	b) töölistele	574.300.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	80.500.—
§ 4.	Kantselei kulud	180.000.—
§ 16.	Materjaalid	27.120.000.—
§ 18.	Weokulud	350.000.—
	Kokku peatükk III F.	28.929.400.—

Peatükk IV.

Mereasjanduse peawalitsuse ehitus-
osakond.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad:	
	a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	3.298.700.—
	b) laewa meeskon- dadele	10.000.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	150.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	400.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	170.000.—
§ 5.	Trükitööd	75.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	460.000.—
§ 7.	Liikuw wara	20.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	10.000.—
§ 15. p. 1.	Sadamate ja sa- dama ehituste jook- sew parandus	3.000.000.—
§ 15. p. 2.	Tuletornide ja päästejaamade jook- sew parandus	2.100.000.—
§ 16.	Küte	11.305.000.—

§ 18.	Weo- ja ladukulud	380.000.—
§ 20. p. 1.	Laewade ülewal- pidamise tarbeained	3.800.000.—
§ 20. p. 2.	Laewade jooksew parandus	3.350.000.—
	Kokku peatükk IV. A.	38.518.700.—

IV. B. Töökojad.

§ 1.	Palgad:	
	a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	896.200.—
	b) töölistele	2.000.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	15.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	150.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	30.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	480.300.—
§ 7.	Liikuw wara	15.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	17.600.—
§ 15.	Inwentaari ja masi- nate parandamine ja korrashoidmine	100.000.—
§ 16.	Tarbe materjaalid tööstuse jaoks	1.200.000.—
§ 19.	Elektri energia töös- tuse jaoks	330.000.—
	Kokku peatükk IV. B.	5.234.100.—

Peatükk V.

Riigiwaranduste osakond.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad:	
	a) ametnikkudele ja kuuteenijatele	417.900.—
	b) töölistele	198.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	9.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	40.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	73.500.—
§ 6.	Majanduslised kulud	3.200.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	242.200.—
§ 18.	Weokulud	25.300.—
	Kokku peatükk V. A.	1.009.100.—

V. B. Kohtade peal.

§ 1.	Palgad	85.500.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	4.500.—
§ 4.	Kantselei kulud	10.800.—
§ 6.	Majanduslised kulud	13.300.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	1.200.—
	Kokku peatükk V. B.	115.300.—

Peatükk VI.

Toitlusministeeriumi likwideerimise komisjon.

§ 1. Palgad	901.900.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	30.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	40.100.—
§ 4. Kantselei kulud	49.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	118.300.—
§ 10. Ettenägemata kulud	10.000.—
§ 12. Juriidiline abi	54.000.—

Kokku peatükk VI. 1.203.300.—

**Kokku kaubandus-töös-
tusministeerium 198.739.700.—**

Juhataja K. Wirma: Panen selle eelarwe-osa hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. Sellega on see eelarwe-osa vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise eelarwe-osa juurde.

Eelarwe-komisjoni aruandja J. Hüneron (loeb):

HARIDUSMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1. Palgad	612.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	50.000.—
§ 9. Esituskulud	50.000.—

Kokku peatükk I 712.000.—

Peatükk II.

Ministeeriumi kantselei.

§ 1. Palgad	1.151.800.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	390.000.—
§ 4. Kantselei kulud	370.000.—
§ 5. Trükitööd	30.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	249.600.—
§ 7. Liikuw wara	100.000.—
§ 8. Sõiduabinõud	108.200.—
§ 10. Ettenägemata kulud	100.000.—

Kokku peatükk II 2.499.600.—

Peatükk III.

Kooliosakond.**A. Keskasutus.**

§ 1. Palgad	1.010.400.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	250.000.—

§ 5. Trükitööd 150.000.—

§ 13. Auhinnad kaswuste-
teadliste tööde eest 45.000.—

§ 23. Õpekawade, eksami
programmide kokku-
seadmise kulud 75.000.—

§ 24 p. 1. Kursuste ja eksa-
mite kulud 3.729.700.—

§ 24 p. 2. Uute tööstuskoo-
lide ja kursuste kulud 3.672.600.—

§ 28. Toetussummad 16.450.000.—

Kokku peatükk III A. 25.382.700.—

III. B. Riigikoolid.

§ 1. Palgad 32.479.600.—

§ 2. Päewa- ja sõidurahad 194.700.—

§ 3. Toetus ja arstiabi 2.751.200.—

§ 4. Kantselei kulud 466.300.—

§ 6. Majanduslised kulud 5.797.300.—

§ 7. Liikuw wara 3.984.300.—

§ 25. Õpetarbed ja õpe-
wahendid 7.036.200.—

§ 33. Erikulud 1.060.000.—

Kokku peatükk III B. 53.769.600.—

III. C. Awalikud koolid.

§ 1. Palgad 165.891.200.—

§ 28. Erakoolide toetus-
raha 18.486.600.—

§ 33. Maakonna ja linna
koolinõunikud 1.440.000.—

Kokku peatükk III C. 185.817.800.—

Peatükk IV.

Teaduse- ja kunstiosakond.**A. Keskasutus.**

§ 1. Palgad 256.400.—

§ 2. Päewa- ja sõidurahad 20.000.—

§ 5. Trükitööd 12.000.—

§ 28. Toetussummad 11.601.800.—

§ 33. Erikulud 2.284.000.—

Kokku peatükk IV A. 14.174.200.—

IV. B. Tartu ülikool.

§ 1. Palgad 41.798.400.—

§ 2. Päewa- ja sõidurahad 110.000.—

§ 3.	Toetus ja arstiabi	300.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	332.500.—
§ 6.	Majanduslised kulud	8.635.600.—
§ 7.	Liikuw wara	1.689.600.—
§ 15.	Hoonete remondid ja osalised ümberehitused	500.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 26.	Teaduslised kulud	1.000.000.—
§ 27.	Teaduslistele instituutidele, kabinettidele ja kliinikutele ülewalpidamise kulu- deks ja toetuseks	8.733.500.—
§ 28.	Stipendiumid	4.109.000.—
	Kokku peatükk IV B.	67.258.600.—

IV. C. Riigi keskarhiw.

§ 1.	Palgad	584.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	25.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	110.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	365.000.—
§ 7.	Liikuw wara	550.000.—
	Kokku peatükk IV C.	1.634.700.—

Peatükk V.

Majandusosakond.

§ 1.	Palgad	1.132.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	60.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	350.000.—
§ 6.	Kadrioru lossi kor- rashoidmise kulud	100.000.—
§ 18.	Weokulud	15.000.—
§ 33 p. 1.	Riigikooli ja muu- de majade plaanide walmistamisel tekki- wad kulud	150.000.—
§ 33 p. 2.	Eesti wabadus- sõjast osawõtnud kooliõpilastele hari- duse andmise kulud	7.687.500.—
	Kokku peatükk V	8.895.100.—

Peatükk VI.

Wähemusrahwuste osakond.

§ 1.	Palgad	596.200.—
§ 6.	Majanduslised kulud	117.000.—
	Kokku peatükk VI.	713.200.—
	Kokku haridusministeerium	360.857.500.—

J. Piiskar (is.): Ma tegin haridusministeeriumi eelarwe teisel lugemisel ettepaneku, nimelt kooliosakonnast pea-

tükk III A. § 28 — toetussummad — suurendada kehwade õpilaste toetamiseks 70.000.000 marga wõrra, nii et see kokku teeks 86.450.000 marka ja sellesama eelarwe peatükk IV A. — teaduse- ja kunsti- osakond — § 28 suurendada 2.000.000 marga wõrra, Tallinna töölisteteatri toetamiseks, nii et see kokku teeb 13.601.800 marka. Praeguste eelarwe-summade juures läheb suurel hulgal waesematel õpilastel kooli pääsemine raskeks selle tõttu, et nende wanemad ei jõua kooliraha nende eest maksta. Kooliskäimine on neile sellega wõimatuks tehtud ja hariduse saamine takistatud. Nende wanemad ei suuda neid kooli saata.

Selle eelarwe esimesel lugemisel nähtasin mina, kuidas mõnedele teatritele on abiraha määratud isegi siis, kui neil teatrit ei ole, waid on ainult teatrimaja. Näiteks, Pärnus, kus teatrimaja on wälja üüritud, „Wanemuine“ Tartus jne. Ma nähtasin, kuidas sarnased teatrid on kättesaadawad ainult jõukale kodanlisele kihile. Töörahwale jääwad nad aga kinni. Kui juba sarnastele kodanliste teatritele suurel määral toetust on lubatud, siis on töölisteteatrid mitme wõrra enam õigustatud seda saama. Tallinnas asuw töölisteteater, kes aasta otsa edukalt on töötanud, ja palju parema tagajärgedega, kui mõni kodanline teater, on sunnitud warsti hoopis ilma ulalusetta jääma, kui „Walwaja“ seltsi ruumid käest ära lähewad, nagu see ligemas tulewikus sündida võib. Arusaadaw, et siin riikline toetus hädapärast tarwilik on. Kordan oma teisel lugemisel tehtud ettepanekut töölisteteatri tarwis toetust määrata.

W. Ernits (sd.): Teen ettepaneku suurendada haridusministeeriumi eelarwe peat. IV A. § 28 — 350.000 margaga bibliograafia instituudi toetamiseks ja 300.000 margaga spordiliikumise toetamiseks. Mis puutub bibliograafia instituuti, siis on see niisugune asi, ilma milleta üldse wõimalik tööd teha ei ole. Nähtawasti meie abinõusid teadusliku töö jaoks tarwilikuks ei pea. Mina arwan, et Riigikogul ei oleks kuidagi wiisi wõimalik teadusliku töö tegemiseks tarwisminewate abinõude muretsemiseks summasid keelata. Abinõude puudus takistab väga teaduslike tööde tegemist ja sellest on väga kahju, kui see kauemaks ajaks nii peab jääma.

J. Hünerson (põl.): Teisel lugemisel tegin mina ettepaneku haridusminis-

teeriumi korraliste kulude eelarwet suurendada, sel puhul aga Riigikogu nähtavasti pidas seda suurendust, mis 6½ miljoni marka wälja tegi, suureks. Mina olen nüüd uuesti järele kalkuleerinud ja püüdnud vähendada seda summat ja esinenende esimeste ettepanekute piirides nende kõrdamisega, et vähemalt neile asutustele, kellele seda kõige hädalisemalt waja on, toetust anda. Panen sellepärast ette suurendada haridusministeeriumi korralikkude kulude eelarwe peatükk IV A. § 28 — toetussummad: — Eesti rahwamuseumile 200.000.— Eesti kirjanduse seltsile 300.000.— kunstikoolile „Pallas“ — 355.000.— Kokku 855.000 marga wõrra.

O. Liigand (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Ma kordan oma teisel lugemisel tehtud ettepanekut — suurendada haridusministeeriumi eelarwe peatükk IV A. § 28 — 200.000 marga wõrra, tõstes toetussummat Tartu rahwateater „Wanemuisele“ 800.000 marga pealt 1 miljoni marga peale. Motiivid tõi ma juba teisel lugemisel ette.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Hünerson: Ei tarwita.

Juhataja K. Wirma: Sisse on tulnud järgmised parandused: rkl. Piiskar'i poolt — peatükk III A. — kooliosakond § 28 toetussummad — suurendada kehwmate õpilaste toetamiseks 70 miljoni marga wõrra, peatükk IV A. — teaduse- ja kunstiosakond — § 28 toetussummad suurendada 2 miljoni marga wõrra Tallinna töölisteteatri toetamiseks.

Rkl. Ernits'i poolt — suurendada haridusministeeriumi eelarwe peatükk IV A. § 28 — 350.000 margaga bibliograafia instituudi toetamiseks ja 300.000 margaga spordiliikumise toetamiseks.

Rkl. Hünerson'i poolt — suurendada haridusministeeriumi korralikkude kulude eelarwe peatükk IV A. § 28 — toetussummad: Eesti rahwamuseumile 200.000 marka, Eesti kirjanduse seltsile 300.000 marka ja kunstikool „Pallas'ele“ 355.000 marka — kokku 855.000 marga wõrra, ja lõpuks rkl. Liigand'i poolt — peatükk IV A. § 28 suurendada 200.000 marga wõrra, tõstes toetussummat Tartu rahwateater „Wanemuisele“ 800.000 marga pealt 1 miljoni marga peale.

Asun hääletamisele selles järjekorras, nagu ettepanekud sisse on tulnud. Esi- teks tuleb hääletamisele rkl. Piiskar'i ettepanek: Peatükk III A. — kooliosakond — § 28 toetussummad suurendada kehwmate õpilaste toetamiseks 70 miljoni marga wõrra. (Hääletatakse.) Sellega on see parandus tagasi lükatud. Siis panen hääletamisele ettepaneku, et peatükk IV A. — teaduse- ja kunstiosakond — § 28 toetussummad suurendada 2 miljoni marga wõrra — Tallinna töölisteteatri toetamiseks. (Hääletatakse.) Enamus on wastu. Sellega on see ettepanek tagasi lükatud.

Järgmine on rkl. Ernits'i ettepanek. Rkl. Ernits, kas olete nõus ettepanekuid korraga hääletamisele panema? (W. Ernits (sd.): Palun mõlemad osad lahuse hääletada!) Ma panen siis hääletamisele ettepaneku, suurendada haridusministeeriumi eelarwe peatükk IV A. § 28 350.000 margaga — bibliograafia instituudi toetamiseks. (Hääletatakse.) Enamus on wastu. Sellega on see ettepanek tagasi lükatud. Siis panen hääletamisele ettepaneku suurendada haridusministeeriumi eelarwe peatükk IV A. § 28 — 300.000 marga wõrra — spordiliikumise toetamiseks. (Hääletatakse.) Enamus on wastu. Sellega on see ettepanek tagasi lükatud.

Järgmine on rkl. Hünerson'i ettepanek suurendada sedasama peatükki — § 28 — 855.000 marga wõrra. Sellest summast läheks Eesti rahwamuseumile 200.000 — Eesti kirjanduse seltsile — 300.000.— ja kunstikool „Pallas'ele“ 355.000 marka. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu. Sellega on see ettepanek wastu wõetud.

Siis on wiimane parandus rkl. Liigand'i poolt sisse tulnud, — suurendada peatükk IV A. § 28, 200.000 marga wõrra, tõstes toetussummat Tartu rahwateater „Wanemuisele“ 800.000 marga pealt 1 miljoni marga peale. (Hääletatakse.) Enamus on wastu. Sellega on see ettepanek tagasi lükatud.

Nüüd ma panen haridusministeeriumi eelarwe-osa ühes rkl. Hünerson'i parandusega, mis Riigikogu poolt sai wastu wõetud, hääletamisele. Seega teeks haridusministeeriumi lõpusumma 361.712.500 marka. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu. Sellega on haridusmi-

nisteeriumi eelarwe-osa III lugemisel vastu võetud.

Kuulutan $\frac{1}{4}$ tunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.40 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 8.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb päewakorras edasi.

Eelarwe-komisjoni aruandja **T. Kalbus** (loeb):

KOHTUMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	410.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	25.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	21.600.—
§ 9.	Esituskulud	12.000.—

Kokku peatükk I 469.000.—

Peatükk II.

Kantselei.

§ 1.	Palgad	2.425.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	24.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	122.400.—
§ 4.	Kantselei kulud	270.000.—
§ 4-a.	Kirjanduse muretsemine	149.000.—
§ 5.	Kodifikatsioon ja seaduste kirjastamine	1.200.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	219.500.—
§ 7.	Liikuw wara	46.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	101.300.—
§ 15.	Remont	30.000.—
§ 28.	Ajakirja „Õigus'e“ toetus	100.000.—

Kokku peatükk II 4.687.800.—

Peatükk III.

Kohtud.

A. Riigikohus.

§ 1.	Palgad	3.271.800.—
§ 2.	Päewarahad	68.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	172.200.—

§ 4.	Kantselei kulud	134.400.—
§ 6.	Majanduslised kulud	361.300.—
§ 7.	Liikuw wara	6.000.—
§ 15.	Remont	50.000.—
§ 33.	Tunnistajate tasu	10.000.—
Kokku peatükk III A.		4.073.700.—

III. B. Kohtud kohtade peal.

§ 1.	Palgad	40.434.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	2.000.000.—
§ 3.	Toetus- ja arstiabi	1.064.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	5.000.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	5.109.800.—
§ 7.	Liikuw wara	1.500.000.—
§ 15.	Remont	580.000.—
§ 33.	Tunnistajate ja ekspertide tasu	700.000.—
Kokku peatükk III B.		56.388.500.—

Peatükk IV.

Prokuratuur.

A. Riigikohtu prokuratuur.

§ 1.	Palgad	549.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	12.000.—
§ 3.	Toetus- ja arstiabi	29.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	5.300.—

Kokku peatükk IV A. 595.900.—

IV. B. Prokuratuur kohtadel.

§ 1.	Palgad	5.948.500.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	300.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	100.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	427.100.—
§ 6.	Majanduslised kulud	321.100.—
§ 7.	Liikuw wara	160.200.—
§ 19.	Tehnilised abinõud	134.000.—

Kokku peatükk IV B. 7.390.900.—

Peatükk V.

A. Wangimajade peawalitsus.

§ 1.	Palgad	2.008.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	185.100.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	105.400.—
§ 4.	Kantselei kulud	125.700.—
§ 6.	Majanduslised kulud	82.600.—
§ 7.	Liikuw wara	30.000.—

Kokku peatükk V A. 2.537.500.—

V. B. Wangimajad.

§ 1.	Palgad	38.476.100.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	81.200.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	800.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	470.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	6.905.700.—
§ 7.	Liikuw wara	3.372.400.—
§ 8.	Sõiduabinõud	1.027.000.—
§ 14.	Ametnikkude riided, jalanõud ja sõjariistad	6.239.400.—
§ 15.	Wangiasutuste remont	5.144.000.—
§ 18.	Wangide wedu	1.270.000.—
§ 29.	Wangide ülewalpidamine	34.175.100.—
§ 33 p. 1.	Raamatukogud	408.000.—
§ 33 p. 2.	Wangimajade waimulikkude palgad	200.000.—
	Kokku peatükk V B.	98.568.900.—

V. C. Harku kolonii.

§ 1.	Palgad	1.820.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	26.300.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	95.800.—
§ 4.	Kantselei kulud	42.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	758.500.—
§ 7.	Liikuw wara	222.500.—
§ 8.	Sõiduabinõud	137.200.—
§ 15.	Remont	1.814.600.—
§ 18.	Kaswandikkude wedu	72.000.—
§ 25.	Õpeabinõud	436.400.—
§ 29.	Kaswandikkude ülewalpidamine	3.302.100.—
§ 33.	Raamatukogu	37.500.—
	Kokku peatükk V C.	8.765.500.—

Peatükk VI.

Kriminaalpolitsei.

A. Peawalitsus.

§ 1.	Palgad	1.115.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	200.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	60.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	650.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	95.700.—
§ 7.	Liikuw wara	111.000.—
§ 15.	Remont	50.000.—
§ 19.	Tehnilised abinõud	10.000.—
§ 24.	Kursuste toimepanemine	195.000.—
§ 33.	Otsimise rahad	50.000.—
	Kokku peatükk VI A.	2.536.700.—

VI. B. Kriminaalpolitsei osakonnad.

§ 1.	Palgad	19.388.800.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	2.200.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	500.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	1.200.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	1.145.200.—
§ 7.	Liikuw wara	248.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	2.820.000.—
§ 14.	Rewolwrid ühes padrunitega	450.000.—
§ 19.	Tehnilised abinõud	310.000.—
§ 33 p. 1.	Otsimise rahad	1.840.000.—
§ 33 p. 2.	Preemiad	2.532.000.—
	Kokku peatükk VI B.	32.634.000.—
	Kokku kohtuministeerium	218.648.400.—

A. Jõeäär (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Kohtuministeeriumi eelarwe puhul sõna wõttes pean tähendama, et meie rühmal kohtute kohta midagi halba ütelda ei ole, waid wõib täiesti rahul olla nende tegewusega õiguslise korra kaitsmise alal. Kuid kohtuministeeriumi enese kohta oleks mõndagi ütelda, nimelt, et ta õiguslise korra kaitsmise alal mitte kõike ei ole teinud, mis tema teha oleks wõinud.

Kõige pealt peaks tähendama, et kohtuministeerium ei ole selleks midagi teinud, et seadusi kodifitseerida ja neid rahwale kättesaadawaks teha, olgugi, et seaduse üks algnõuetest on see, et keegi kodanik ei wõi ennast wabandada seaduse mitteteadmiselega. Peaks wõimaldama kodanikkudele seaduste tundmaõppimist, et keegi neist ei wõiks ütelda, et tema seadust ei tunne. Meil on suuremalt osalt makswad weneaegsed kohtuseadused, mis kõik alles Wene keeles. Kõige selle aja jooksul, mis Eesti riik kestnud, ei ole tähtsamaidki neist suudetud Eesti keelde tõlkida ja sellega rahwale kättesaadawaks teha. Parandused ja täiendused on laiali mitmetes „Riigi Teataja“ aastakäikudes. (A. Anderkopp (tõer.): Teie oma inimesed on mitu korda selle wastu kõnelenud.) Ei ole. Edasi tuleb tähendada, et wiga mitte ainult selles ei seisa, et neid seadusi rahwale kättesaadawaks ei ole tehtud, waid et need seadused mitmes osas meie põhiseadusele wastawalt tuleksid läbi waadata ja parandada. See, iseenesest mõista, on niisugune töö, mis aastaid nõuab ja sellepärast ei saa kohtuministeeriumile mitte ette heita, et tema ühe ehk kahe aasta jooksul selle tööga lõpule

ei ole jõudnud ja vähemalt, nagu kuulda on, sellega ikka tegemist tegewat. Kuid ühes asjas peab ütlema, et andeks andmata on see saamatus wõi kuidas seda peab nimetama, et kohtuministeerium protsessuaal seaduste alal, mis seotud rahakursiga, nende kokkukõlasse wiimiseks tegeliku eluga õieti mitte midagi teinud ei ole. Meie kohtuseadustes on väga palju määrusi ja hindamisi, mis ära ripuwad rahakursist ja mis omal ajal Wene rublades fikseeritud. Samuti on 1919 a. ja 1920 a. algul Eesti markades kindlaks määratud normide ülemmäärad rahakursi langemise tõttu liig madalateks muutunud. Nüüd on rahakurs pea terve aasta stabiilne olnud ja oleks küllalt wõimalust olnud selles asjas ühtlust ja kokkukõla saawutada. Kõige tähtsam oleks see kriminaal asjus. Seal ripub mõne kuriteo karistus ära objekti wäärtusest. Ja seal juures läheb karistuse suurus õige tuntuwalt lahku. Kui asi allub rahukohtunikule, siis karistatakse lihtsa wangistusega, on aga kuriteo objekti wäärtus suurem ja läheb teatud määrast üle, siis alub asja arutamine rahukogule I astmes endisele ringkonnakohtule, kus süüdimõistetule määratakse karistus — wangirood ühes õiguste kaotamisega ja palju pikema aja peale. Siin oleks väga tähtis õiglaselt kindlaks määrata objekti tõsist wäärtust. Kui endisel Wene ajal arwati, et kuritegu, kus objekti wäärtus oli 300 kuldrubla, allub rahukohtunikule ja et sarnase kuriteo eest wõib veel karistada liht wangistusega, siis ei wõiks meie praegu samasuguse kuriteo eest rahakursi langemise tõttu rängemalt karistada. Praegu on meil objekti wäärtus 50.000 marka wõetud, mis allub rahukohtunikule. Ma leian, et praeguse Eesti 50.000 marga ja endise 300 kuldrubla wahel on siiski veel suur wahe ja wahe on nimelt kaebealuse kahjuks, nii et meil kannab inimene praegu suuremat karistust wäiksema kuriteo eest, kui ennemalt. See on õigusemõistmise seisukohast wälja minnes, peab ütlema, täiesti lubamatu.

Wahe kulla kursi hinna järele ei oleks mitte väga suur, kuid meil ei warastata mitte kulda, waid warandusi. Kui teie wõtate waranduste hinnad ja kui teie wõtate näiteks kas wõi ülikonnariide, siis näete, et ennesõjaaegsete hindadega wõrreldes praegused palju rohkem on tõusnud, kui kullahind.

Kõige rohkem on linnas tõusnud poekaup. Kui keegi enne kusagilt poest wa-

rastas 300 rubla eest, siis warastas ta terve poe tühjaks, kui aga nüüd keegi 50.000 wäärtuses mõne paki riidet ära toob, siis on see juba süütegu, mis ringkonnakohtu alla allub. Peab konstateerima, et ka siin teatud ebaõiglus on praegu walitsemas, mida kõrwaldama peaks.

Tsiwiilasjades on lugu veel halwem. Seal allus enne rahukohtunikule nõudmine kunni 500 rublani. 15. juuni 1912 a. seaduse järele kunni 1000 kuldrublani. Praegu alluwad meil rahukohtunikudele nõudmised ainult kunni 50.000 margani; kui meie isegi kulla kursiga wõrdleks, peaks see summa palju suurem olema. Tsiwiilasjade ajamine on inimestele ringkonnakohtus palju raskem, selle tõttu, et seal asjaajamise kord väga keeruline on. Asjaajamine nõuab kauem aega kohtukäijal ja ühtlasi ka palju kulusid, iseäranis sellepärast, et siin on waja õigustealise abi poole pöörata. Edasi peab tähendama, et ka Eesti walitsuse poolt 1919—1920 aastate jooksul maksmapandud kohtukulude ja maksuseaduses veel praegugi 1922 aastal need samad ülemmäärad makswad on, millised omal ajal kindlaks määrati. Kahe aasta jooksul on üks ja seesamane norm paigal püsinud, olgugi, et rahakurs nüüd mitu korda odawam on kui 1919 a. Ma wõiksin näituseks tuua tunnistajate päewapalga. 1919 aastal sai päewapalga ülemmäär 100 marga peale kindlaks määratud. 100 marka oli sel ajal wõrdlemisi suur summa, kuna nüüd iga tunnistaja ajakulu selle summaga kuidagi wiisi tasutud ei saa. Seda ülemmäär, samuti ka teisi, mida kahe aasta eest maksma pandi, oleks tingimata tarwilik muuta. Tunnistaja, kes tunnistajaks olles päewa ära raiskama peab, saab selle eest nii wähe tasu, et näib, nagu oleks kohtus tunnistajana etteastumine mõni karistus, aga mitte tõe selgitamiseks tarwilik ülesanne. Tunnistaja kannatab siin kahtlemata warandusliselt ja et seda mitte ei oleks, on kohtuskäija sagedasti sunnitud tunnistajale lisatasu maksma. Siit tunnistajate äraostmiseni on aga ainult pool sammu. Peaks tingimata seadusandlisel teel põhjusi selleks paheks kõrwaldama. Samuti on lugu kohtukulude seaduses omal ajal kindlaks määratud kantselei ja poslini maksudega. Peab ütlema, et kohtuposlini protsentuaalselt wõetakse nõudmise hinna suuruse järele, mis meil wõrdlemisi väga kallis on. Kohtuposlini maksud, wõrreldes Wene ajaga, on meil 3—4 korda kõrgemad.

Kõige odavam on praegu 3%. Teised kõrvalised maksud, näituseks kantselei kulud ära kirjade walmistamiseks kohtuskäijatele on aga naeruwäärt madalad. Wõetakse 4 lehekülje ümberkirjutamise eest à 25 rida, 6 mk. kantselei maksu, sinna juurde 6 marka tempelmaksu, teeks wälja 12 marka. Paber ja materjal ise läheb juba peaaegu nii palju maksma ja kui meie sinna juurde arwame veel ametniku palga, siis tuleb wälja, et neile inimestele, kes ära kirju tarwitawad, peab riik juurde maksma. Teised kohtuskäijad, kes ära kirju mitte nii palju ei tarwita, peawad selle tõttu rohkem poslini maksu maksma. Seal juures on aga poslini maksu alt wälja jäetud näituseks nõudmise esialgne kindlustamine, mis mitte selle maksu alla ei käi. Mul on kohturingkondadest üks juhtumine teada, kus adwokaat nõudmise esialgse kindlustamise läbiwiimise eest, millele nõudmist ei järgnenud, enam kui miljon marka sai. Riik sai kogu selle protsessi pealt, mis wist 37 miljoniline oli, ainult 6 marka tempelmaksu. Riik peaks ka sarnasel juhtumisel teatud protsendi oma kasuks wõtma, seda hiljem tarwiduse korral nõudmise alustamisel maksetawast poslinist maha arwates.

Lõpuks wõiks selles küsimuses veel ühe wäga mittedoowitawa asjaolu peale tähendada ja nimelt selle peale, et meil asjaajamise kulude määramine kohtuskäijale — wõitjale kaotajalt sünnib samuti endise weneaegse taksi järele, kus adwokaat sai asjaajamise eest kunni 500 rublani 10%, sealt algades suuremate summade pealt regresseerub tasuprotsent. Need summad ja protsendi määrad on kõik muutmata; arwatakse üks rubla üks Eesti mark. Adwokaadid rehkendawad oma tasuprotsendi aga kulla kursi järele wälja. Siin on harilik asi, et kohtuskäija adwokaadi tasu kõrguse pärast, mis kunagi taksiga kokkukõlas ei ole, peab wäljamõistetud kulude summale oma poolt tingimata ligi maksma ja saab niiwiisi ka sarnasel korral, kui ta protsessi wõitnud, ikkagi teatud summaga nuheldud. Seda taksi oleks tarwis tingimata muuta kohtuskäijate huwides. Kahjuks ei ole seda senni mitte tehtud ja nähtawasti ei ole selle peale ka mõeldud. Kuulda on olnud ainult, et kohtuministerium kohtupristawite taksi tahab kõrgendada.

Edasi pean tähendama selle peale, et kohtuministerium ei ole alati mitte küllalt kaitsnud kohtute autoriteeti ja rippu-

matust. See selgus Riigikogus, kui arutusel oli arupärimine kohtu peale mõjuawaldamise asjus, siis ei kaitsnud kohtuminister kohtute rippumatust, waid püüdis koguni walitsuse teguwiisi kaitssta.

Niisamuti peab konstateerima seda, et kohtuministerium ei ole oma ametnikkude personaali eest tarwilikult hoolitse nud ja kõiki abinõusid selleks tarwitunud, et kohtu teenistuses oleks wõimalikult paremad juristid. Selle wastu on määrgata alatasa suurenewat tendentsi, et paremad juristid kohtu tegewusest lahkuwad ja teistele aladele tööle asuwad. Nagu Riigikohtu aruandest selgub, on läinud aastal 14 juristi lahkunud ja kuulda wasti lahkuwad weelgi paljud teenistusest. Selleks lahkumiseks on kaks põhjust olemas. Esimene põhjus on kohtunikkude wäikesed palgad, mille kohta siin juba küllalt on räägitud ja mille suurendamise wadajaduse wastu ükski erakond ei ole waielnud. Seda küsimust käsitas põhjalikumalt esimesel lugemisel minu parteiseltsimees Rei, mispärast ma selle juures enam ei peata. Juhin tähelepanu aga teise põhjuse peale, nimelt selle peale, et meie adwokatuuril on praegu palju suuremad teenimise wõimalused kui neil enne sõda oli. (W. Linnamägi (kristl.): *Marodeeriwad!*) Kohtuministerium peaks tingimata sellele marodeerimisele, nagu rkl. Linnamägi seda nimetab, piiri panema. Selleks tuleks töötada kahes sihis. Kõige pealt peaks reorganiseeritama adwokaatide seisus. Kuigi meil seisused on ära kaotatud, siiski loeme ajalehtedes, et adwokaatide seisusesse on need ja need wastu wõetud. Reorganiseerimist tuleks nii toimetada, et adwokaatide sissetulekud normaalsemaks muutuksid, nii et juristide äraminek kohtualalt seisma jääks. Peale selle tuleks muidugi kohtuametnikkude palkasid tõsta. Tuleb tähendada, et kohtuministerium wäga wähe huwitatud on oma ametnikkude elujärjest. Toon siin ühe wäikese, aga huwitawa näituse. Kuressaare krepostijaoskonna sekretäär on VIII-s teenistuse järgus ja saab selle järele palka. Palganormeerimise komisjon oli omal ajal tarwilikuks leidnud ühte järku maha tõmmata palga mõttes ja teda IX järku arwata. Uued koosseisud ei saanud mitte seaduseks. Kohtuministerium oli oma eelarwe uute koosseisude põhjal kokku seadnud, nii et Kuressaare krepostijaoskonna sekretäär IX-s teenistuse järgus seis. Kuna eelarwe-komisjon põhi-

mõtte vastu wõttis, et ilma Wabariigi Walitsuse nõudmiseta ei tule eelarwessummasid suurendada, siis ei leidnud komisjon wõimalikuks krepostijaoskonna sekretääri palka tõsta endisele kõrgusele. Komisjonis kohtuministeeriumi esitaja seda ei nõudnud ja selle tõttu seisab praegu eelarwes summa, mis IX järgu järele nõutud, ja kuna praegused palgad ametnikka kaugeltki ei rahulda, ei tohiks juttu olla nende alandamisest. Kuid selle läbi tunneb ametnik ennast pealegi ja õigusega alandatud olewat, kui temale sama teenistuse eest odawamat palka maksma hakatakse. See ametnik pööras ministeeriumi poole palwega, ministeerium saatis kirjawahetuse rahukogu esimehele tarwilisteks korraldusteks, ilma et seal juures oleks lähemalt seletanud. Rahukogu esimees ütleb, et tema kuidagi summat wälja maksta ei wõi, kui see eelarwesse üles wõetud pole. Sellele ametnikule ei jää nüüd muu nõu üle, kui saamata palga nõudmisega kohtu poole pöörata.

Edasi peaks ma tähendama, et Riigikogus möödäläinud aastal wastuwõetud soowiawalduse teostamiseks selle üle, et kohtud saaksid rahwale kättesaadawaks tehtud, midagi tehtud ei ole. Seda peaks wõimalikult kiiremlt ellu wiidama. Kohtuametnikkude arwu peaks suurendatama. Rahukohtunikkuude arwu on tõstetud, kuid mis prokuratuuri puutub, siis ei ole seal kohtuministeeriumi poolt käesolewal aastal mingisugust suurendamist ette nähtud ja kohtute asjaajamise kiiruse puuduse põhjus seisab just selles, et kriminaal-asjad prokuratuuri wäheste arwu tõttu liiga kaua weniwad; ametnikka on wähe ja nad ei jõua kuidagi materjaaliga walmis saada. Selle tõttu tuleb nähtus ilmsiks, et eeluurimisel istuwad inimesed aasta, poolteist wõi kaks aastat kinni, enne kui nende asi arutusele tuleb. Oleks tungiwalt tarwis mitte ainult kohtunikkuude arwu, waid ka prokuratuuri ametnikkuude arwu suurendada. Siin juures peaksin ma eriti asjaolu juures peatama, mis puutub Saaremaad. Kohtuministeerium on Saaremaa eraldatud seisukorda arwesse wõtnud ja esines ühes kohtute lahutamise seaduseelnõuga ka kawaga, mille järele Saaremaale rahukogu oleks asutatud, nagu see Wene ajal olnud. Teatawasti on Saaremaa ühendus Tallinnaga raske ja mõnel ajal sagedasti päris wõimatu. Praegu sõidab rahukogu kaks korda aastas sinna kohut mõistma. Sar-

nasel korral muutub kohtu asjaajamine wäga pikaliseks. Kui, näituseks, esimesel istumisel tuleb asi edasi lükata, kas ülekuulamiseks ehk üheks wõi teiseks otstarbeks, siis läheb jälle pool aastat mööda enne kui asi teist korda ette jõuab. Harilikult kestab teistes tingimistes see wahe ainult üks kuu. On asju, mis niiwiisi aastate kaupa kestawad, kuna neid tarwis oleks õige kiirelt arutusele wõtta, näiteks rikutud pidamise jalaleseadmise asjad jne. Kuna aga kohtute lahutamise seadus tugewat opositsiooni leiab ja arwatawasti teostatud ei saa, oleks tingimata tarwilik, et kohtuministeerium küsimuse kaalumise alla wõtaks, kas Saaremaal wõimalik ei oleks iseseiswat rahukogu asutada ka sarnasel korral, kui kohtute lahutamisest asja ei saa.

Edasi pean tähendama, et meie wangimajades walitsew kord mitte kõige parem ei ole. Härrad Riigikogu liikmed, kes ise oma äranägemise järele otsustada wõiwad, peawad tunnistama, et wangimajade ülewaatuse ringkäigul saadud mulje mitte kõige parem ei olnud. Esimene puudus, mis wangimajades silma paistis, oli see, et ruumid wõimatu wiltsas seisukorras on. Nad on nii täis tuubitud, kui wähegi wõimalik. Eeluurimise wangimajas on normaal ajal wõimalik kinni pidada 90 inimest, maksimum 150, kuna aga praegu, kui meie seal käisime, üle 230 oli. Ruumid iseenest olid kitsad ja niisked, hoow isegi nii wäike, et seal jalutades pea ringi käima hakkab. Patarei wangimajas olid ruumid weidi paremad. Mis puutub wangide toitmisesse ja katmisesse, siis oli sellega lugu kõigis wangimajades halb. Nuriseti iseäranis toidu üle. Kui siin eelarwe saab vastu wõetud, wõib olla, et siis ehk asi paraneb. Wangide toitmiseks antakse praegu üks nael leiba päewas, neli kartulit, paar silku ja natuke wedelat suppi. Selle wesise supiga inimene nüüd küll waewalt hinge sees pidada saab. Siis peab weel alla kriipsutama seda asjaolu, et karistuswangimajas wangid kaebasid, et nemad terve kuu jooksul ei ole mitte neid kahte silku, mis neil õigus oli iga päew saada, kätte saanud. Neile anti küll harilik soola portsjon. Kui esimeses kambris wangid kaebasid, siis käratas wangimaja ülem nende peale, et nemad tõtt ei räägi, kuid järgmistes kambrites ei olnud temal enam mingit wabandust ette tuua, waid tema seletas midagi selletaolist, et hinna alanemise tõttu ei ole

wõimalust terve kuu jaoks ette osta. See on igatahes ülekohtus wangisid isegi sellest nälja-portsjonist ilma jätta. Mis riietesse puutub, siis peab ütleva, et selles suhtes seisukord äärmiselt halb on. Wõib olla, et tulewal aastal asi paraneb, kuid praegu on need inimesed, kes seal kinni istuwad ja oma pesu ära kandnud on, päris hädas. Wangimajas tuleb kahe wangi peale üks särk, kuna jälle ühes teises wangimajas küll igal ühel wangil särk oli, kuid niikaua kui ta seda peseb — pestakse seal supikausis — peab tema ilma pesuta oma kaltsudes olema. Mis ümberkäimisesse puutub, siis kaebati selle kohta õige rohkesti ja mina pean ütleva, et rohkem kaebasid seal kriminaalwangid, kui poliitilised wangid. Poliitilised wangid ütlesid, et nendega sõrdelemisi parem ümber käiakse, kui teistega, oli ainult üks juhtumine, kus keegi seal oli rusikaga kuklasse saanud. Otsekohepeksmise üle nemad ei kaebanud. Selle wastu kaebasid kriminaalwangid, et neid on peksetud, iseäranis eeluurimise wangimajas ja seal jälle iseäranis need, kes seal kartseris istuwad. Oleks weel arusaadaw, kui inimesega toorelt ümber käiakse, kui teda sinna kartserisse wiiakse ja ta sealjuures wahtidele wastu hakkab. Seal on aga juhtumisi olnud, kus nendele, kes oma aja ära on istunud, wangiwahtide poolt lahkumisel jalaga selga antakse, nii et wang kápuli kukub ja müts peast lendab. Siin peab küll ütleva, et siin millegi muuga tegemist ei ole, kui teatawa piinamise süsteemiga. Patareis kaebati jälle, et wanematel wangiwahtidel on traadist nuudid, millega nad wangisid karistawad. Minul jäi aga mulje, et need üksikud juhtumised olid, kuid paistis siiski silma, et wangid kartsid suuremaid kaebtusi ette tuua, sest et nad wist endiste kogemuste järele teadsid, et sarnastele kaebtustele suuremad repressioonid järgnewad.

Lõpuks, üksikute eelarwe-osade kohta mina pikemalt seletusi anda ei taha, sest kolmandal lugemisel on tõepoolest wõimatu parandusi teha, peaksin siin ainult tähendama, et mõnes ametkonnas, näituseks kriminaalpolitseis liig palju ametnikka on. Ma arwan ka, et otstarbetu on kolmandal lugemisel siin soowiawaldustega esineda, sest möödaläinud aasta on meile selgesti näidanud, et Riigikogu poolt wastuwõetud soowiawaldustel tagajärgi ei ole. Riigikogu wõttis soowiawalduse wastu, et kohtud peaks rahwale

kättesaadawamad olema. Tarwidus selle järele on väga suur, seda tõendab juba see asjaolu, et maakonnanõukogud on selle küsimuse üles tõstnud, ja isegi maakondade liit on, kui ma ei eksin, seda tarwilikuks tunnistanud. Iseäranis oleks tarwis, et parandusajad, mis praegu ringkonnakohtu I astme alla kuuluwad, rahukohtunikudele otsustamiseks antaks, sest wallakohtute uuesti sisseseadmine ei ole soowitaw. Selles asjas ei ole aga ka mingisugust wastutulekut märgata olnud.

J. Piiskar (is.): Teise lugemise puhul, kus oleks õige koht olnud ministeeriumi eelarwe kohta sõna wõtta ja ettepanekuid teha, meil seda wõimalust ei olnud. (A. Anderkopp (töer.): Miks ei olnud? W. Linnamägi (kristl.): Teie ise wõtsite wõimaluse ära! A. Weiler (töer.): Teie ju ainult rääkisite, teised kuulasisid pealt.)

Juhataja **K. Wirma:** Palun kohata pealt mitte kõneleda.

J. Piiskar (is.): Teisel lugemisel ei saanud meie parandustega esineda ja sellepärast on mõttetutu tagantjärele seisukohta terve eelarwe kohta awaldada, seda eelarwet terwes ulatuses tagantjärele arwustada. Ma tahan aga siiski paari sõnaga wangimajade küsimuse juures peatada, nimelt sellepärast, et neil päewil wõimalus oli wangimajade olukorraga tutvuneda. Mina käisin kahes wangimajas ja pean ütleva, et selle peale waatamata, et eelkõneleja neid küsimusi puudutas, mina siin weel üksikasjalisi näitusi ette tooma pean. See on sellepärast tarwilik, et need parempoolsed härrad ajakirjanikud, kes kaasas olid ja oma silmaga sedasama nägid, ometi oma häälekandjates teatawad, et kõik enamwähem korras on, ja et kõigel sellel, mis pahemalt poolt ette tuuakse, mingisugust põhja all ei ole. Ma pean otsekohe ütleva, et mina küll sellega leppida ei saa ja ei saa ka leppida rkl. Jõeäär'e üldotusega, et mulje ei olnud kõige parem. See on igatahes väga pehmelt öeldud. Mul on juhus olnud tsariaegsetes wangimajades ajutiselt elada, terwes reas wangimajades. (W. Linnamägi (kristl.): Aga wististe siiski liiga wähe.) Sarnast korda ja sarnaseid wangimaju mina näinud ei ole, kui Patarei ja Wene uulitsa wangimajad. Nii-sugust korda ei olnud tsariaegsetes wangimajadeski mitte. (A. Weiler (töer.):

Mis Teie räägite, mina istusin ise Wene uulitsal sel ajal, kui Teie tsaarile au laulsite.)

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Weiler, ma kutsun Teid teist korda korrale. (A. Weiler (töer.): Kuulen. W. Linnamägi (kristl.): Täna on hoopisteine tuul.)

J. Piiskar (is.): Mina pean ütleva, et Eesti wangimajad oma sisseseade poolt on niisugused, et härrad põllumehed nendes oma seapõrsaid ja kanu ka ei kaswataks. Patarei wangimajas seisawad suured ruumid tühjalt, aknad on ees, ukсед on pärani lahti, aga keegi neid ei tarwita, ei elukorteriks ega wangimajaks. Wangid on aga kiilunud madalatesse ruumidesse, kus wõlwid ulatawad natuke üle inimese pea ja need ruumid on kolm wõi neli korda rohkem täis, kui weneaegsed wangimajad olid. Kui nüüd härra Weiler arwab, et Wene uulitsal praegu seesama wangimaja on, siis wõib temal ju õigus olla, aga tema peab seal juures arwesse wõtma, et wangimaja on ehitatud umbes 100 wangi jaoks, seal on aga Eesti wabariigi päewil mitusada inimest, isegi kunni 600 inimest kinni peetud. (A. Weiler (töer.): Seal oli ka enne 500 inimest.) Teie lõpetasite, härra Weiler? (A. Weiler (töer.): Ammugi.) Sarnastes kongides on magadisasemed reas seinast seinani, kuid inimesi on seal niipalju, et nad nende peale ei mahu, waid osalt peawad nende all põrandal magama, wõi isegi ukse all, kus wähegi ruumi on. Mina arwan, et niisugusest olukorrast ei saa mitte nii kerge käelikutusega üle, nagu seda härra Weiler enesele lubas. On arusaadaw, missugune õhk seal olla wõib ja ma isiklikult pean ütleva, et mina kusagil niisugust läpaskanud, otsekohe wõimatut õhku tundnud ei ole, kui nendes wangikambrites, niipalju kui meie neid läbi käisime. Kõige selle juures walitseb seal ääretu mustus, ja ma pean ütleva, et wangimajad minu peale terwishoidliselt äärmiselt wiletsa mulje jätsid. Magadisasemed on kokku kopsitud saelaudadest, üks wajub siia, teine sinnapoole ja terve seinäär on täis liga-loga pillutud saelaua tükka. On arusaadaw, et niisugustes ruumides üldse mingit puhtust pidada ei saa. Nii-sama on ruumid ka õige pimedad, nad on äärmiselt sügawad ja ei wasta walguse suhtes minimaalsetele terwishoiu nõuetele. See teeb neis wõlwid kiwikasar-

mates terwishoidliku seisukorra weel raskemaks. Wangid jääwad seal väga kergesti haigeks, iseäranis kaebasid wangid, et nad seal reumatismi saawad. Sarnane on, et ruumide juurde mitte tagasi tulla, ka see wangimaja, mida härra Weiler siin nii kiidab, nimelt Wene uulitsa wangimaja. See on ehitus, kus on üle koridori ehitatud mingisugused kongid, ma nimetaksin neid puurideks, sest kolmest küljest on neil kindlad seinad, kuna koridori külge on tehtud raudwarrastest sein, nagu loomaaias lõwipuuridel on. Raudwarrastest seinast üle koridori on aken ja sellest aknast paistab üle koridori sinna puuri walgus. Ühe kongi kohal akent ei olegi ja keskpäewa ajal põleb seal pisike elektrilambikene, mis pea sugugi walgust ei anna, päewawalgust aga seal pea mingisugustki ei ole. Selles puuris asusid naiswangid, need teewad seal isegi käsitööd. Kõik nad kaebasid, et aegamööda seal silmad wiletsaks jääwad. Waadake, niisugune on see kuulus Wene uulitsa wangimaja, millest härra Weiler nii waimustatud on. (A. Weiler (töer.): Ei ole sugugi waimustatud, aga igalpool wangimajas on niisugused kambrid!) Teie lõpetasite, härra Weiler? (A. Weiler (töer.): Ammugi!) Edasi peaksin ma tähendama, et üldine wangide kaebtus käib just toitluse kohta. Kaebati, et leiba on wähe, eriti neile, kes tööil käiwad, et supp halb olla jne. Mina pean ütleva jällegi, et isegi Wene ajal wangimajades mina nii lahja suppi ei mäleta, nagu näituseks Patarei wangimajas oli, kuid wangid ütlesid, et sarnastki toitu ei mäleta nad kaua aega tagasi. Nähtawasti olid ettewalmistused selleks ajaks, kui komisjon seal käis, nii kaugele wiidud, et toit sel ajal parem oli. Kartulid keedetakse hommikul walmis, pannakse suurte koristamata kastide sisse ja lastakse seal kunni õhtuni seista. Siis antakse sealt igapähele paar kartulit ja paar silku, mille toiduwäärtuse juures väga kahelda tuleb. Ei selgunud, miks kartulid juba hommikul peab walmis keetma. Toit antakse kätte, nagu härrad põllumehed oma seapõrsaste jaoks keedawad.

Edasi puudutaksin ma warustusasja. Wäljaantud riided on väga imelikud; nad on kokku korjatud wanadest sõjawäelaste riidetest. Oli isegi näha wange, kes oma riidehilpe üheainsa nõõbiga kinni wõisid panna, nii kitsad olid nad. Siis on paha lugu pesuga. Kaebati, et ollakse

sunnitud 3—4 nädalat ühte ja sedasama pesu seljas kandma. Seletati, et mingisugust pesupesemise võimalust wangimajas ei ole. Ka pesunõus — supikausis — ei saada pesu pesta selle tõttu, et soe wesi puududa ja et seepi selleks ei jätkuwat. Näidati seebiportsjoni. Mulle anti isegi üks tükk kaasa, mida mina Riigikogu liigetele tutvustamiseks wõin anda. Ja see olla kahenädaline wangi seebiportsjon. Sellega pidawat tema saunas käima, pesu pesema ja kaks nädalat ennast pesema. (A. Jürman (põl.): Aga kust wangisai, kui Teie seebi ära tõite?) Jah, mina tõin selle seebitüki ära, et teile näidata ja teilt nõuda, seda arwesse wõtta, et selle eest hoolitsetaks, et wangid korralikuma seebi saaks. Sellest näete teie, kui wähe on wangil wõimalusi puhtuse eest hoolitseda. Sellega on ka arusaadaw, kui wangid kaebawad, et neile täid külaliseks kipuwad, rääkimata lutikatest, keda seal õige ohtralt leida on. Eriti kaebasid wangid wiletsa saunaskäimise üle. Sauna saadakse 2—3 nädala tagant. Missugune riistapuu see saun on, sellest tahan ma teile ka wähe kõnelda. Wene tänawal selgus, et seal tarwitatakse saunaks mingisugust wõlwitud keldriruumi, kuhu waewalt 4—5 inimest korruga sisse mahub. See ruum aga tuubitakse inimesi puupüsti täis. Olewat isegi kunni 20 inimest korruga sisse aetud. Siis on seal ruumis üks niisugune asi, mida suure waewaga wõib sauna ahjuks nimetada. Isegi kõige wiletsamal popsil on olemas parem saun. Kaebati, et seal ennast ainult ära külmetada wõib, aga mitte pesta. Ka pestakse sealsamas ruumis pesu. Patarei wangimajas sauna ei ole, seal käidakse sõjawäelaste saunas, kui see waba on. Kui sõjawäelased ise sauna tihemini tarwitawad, siis on saunaskäimise waheaeg wängidel veel palju suurem.

Edasi, Wene tänawal, kus üle 200 wangi kinni istub, on jalutusruum waewalt nii pikk, kui siit üle saali ja waewalt nii lai, kui selle poodiumi nurgast seinani. Seal on jalgteed tehtud äärt mööda ja seal käiwad inimesed ringi. See on terve see jalutusruum, kus wangid wärsket õhku saawad hingata. See ruum on mitme kõrge maja wahel, kuhu päike ialgi ei paista.

Eriti äratas tähelpanu haigemaja osakond. Patarei wangimajas oli see äärmiselt korraldamata. Haigetel on pesu 3—4 nädalat seljas järgimööda ja woodi-

pesu wahetatakse üks ainuke kord kuus, teine kord ei tehta sedagi. Woodid, kui neid puutükkidest kokkukopsitud riistapuid nii wõib nimetada, annawad wõimaluse lutikatel wäga hästi pesitada. Meile näidati lihtsalt lutikate eluaseme jälgigi ja isegi lutikaid. Wiimaste wastu wõitlemiseks ei tehta mingisugust katset. Ja mis haigemaja see siis on, kui ta nii täis on kiilutud, et ase aseme kõrwal on. Woodid asetused kahes reas. Nende wahel oli wäike kitsas rada. Wahel olla seal haigeid rohkem kui kohti, nii et haiged isegi põrandal pidada lamama. Samasugune lugu on arstimisega. Mõned haigused, mis iseenestest nii rasked ei olegi ja kaunis kergesti arstitawad, lastakse halwaks minna ja progresseeruwad järjest. Arst käib wahel küll waatamas, aga harilikult on seal ainult welsker. Arstirohtudena tarwitatakse seal ainult 2—3 wahendit, mis iga haigust sugugi ei paranda. Igatahes peaks sarnast arstimiswiisi tarwilise tähelpanu alla wõtma. Niisama ei ole tarwilikult läbi wiidud wängide liigitamist. Haiged kaebasid isegi, et ei ole niipalju haigemaja pesu, et wõiks üht liiki haigete pesu eraldada teistest ja et külgehakkawate haiguste osakonnalgi ei ole eripesu, waid et wõetakse pesu kokku, pestakse kuidagi wiisi läbi, kusjuures puhtusest juttugi ei wõi olla, desinfitseerimisest rääkimata, ja antakse see pesu siis teisele haigele kätte. Nii et haiged peawad alati karjuma, et nad olewale haigusele veel teise juurde saawad pesu wahetamise teel.

Sama on lugu toidunõudega. Seal oli mingisugune äärmiselt must kast lihätükka täis, mis puupulkadega wäikestest tükkidest kokku olid pandud, et nad tarwilise portsjoni moodustaks, ja selle kastiga nähtawasti wiidi nad wängidele kätte. Samuti, nagu ma juba kord tähendasin, olid keedetud kartulid suurtest hõoweldamata laudadest tehtud harilikudes kaubakastides. Kuidas seal siis puhtust pidada saab, kuidas seal ära hoida saab, et toiduainete kaudu haigusi ei tekiks, seda wõiwad ainult wangimaja arstid ja terve arstline personaal selgitada, meie poolt on see lubamata.

Kõike seda kokku wõttes pean rõhutama, et üldmulje, mis ma nendest wangimajadest sain, oli igatahes mitu korda halwem, kui ma seda kartsin. Mulle awanes esimest korda wõimalus Eesti wangimajadesse pääseda ja ma ei uskunud, et nad nii wiletsas seisukorras on.

Kui meie siin nende puuduste peale wahel oleme tähelpanu juhtinud, siis oli raske ette kujutada, et need puudused nii karjuwad on. Huwitaw, mis need härrad kodanised ajakirjanikud mõtlewad ja missugustesse oludesse nemad wange panna tahaks, kui nemad sarnased tingimised leiawad rahuldawad olewat. See näitab lihtsalt, et peetakse inimest, kes sinna on sattunud mingisuguseks olewuseks, keda wõib kusagile keldrisse wisata, ükskõik mis temast saab. Samal ajal aga kõnelewad wangid, et suurem hulk neist istub 7, 8 kuud, rohkemgi, aasta ja weel kauem eeluurimise all, ilma et neid ülegi oleks kuulatud. Mõnda neist on ainult üks kord üle kuulatud.

Mis on isegi nendel härradel, kes harilikult on armastanud ütelda, et wangimaja ei ole mitte mingisugune lõbuasutus, waid et see on karistusasutus, mis on nendel härradel ette tuua ja millega põhjendawad nad, et need inimesed tõesti süüdlased on? Kas wähe on juhtumisi, kus ilmsüüta inimene satub kahtluse alla ja et tema pärast õigeks mõistetakse. Tuletagi meelde poliitilisi protsesse, milledes alati teataw osa kaebealuseid õigeks on mõistetud. Tähendab, ei ole isegi seda momenti, et tahetakse inimesi karistuseks asetada sarnastesse tingimustesse, millest neile halwad mälestused peaksid jääma, mis neile tulewikus õpetuseks peaks olema. Wangimaja ei pea olema meie arwates mitte karistusmaja, waid tema ülesanne peaks olema teatawaid inimesi, keda peetakse seltskonnale kardetawaks, teistest eraldada ja kinni hoida, ning teha paranduskatseid nende kallal. Praegused wangimajad mõjuwad wastupidiselt ja just asetawad inimese sarnastesse tingimistesse, kus nendel tahtmatult igasugune inimlus ära kaduda wõib. Ja kui siis tullakse ja öeldakse, et see ongi see loomulik kinnihoidmise kord, et kõik on korras, siis näitab see ainult seda, missuguse hoolimatusega siin tõepoolest tegemist on, ja näitab, et kümme korda õigus on nendel, kes ütlewad, et wangidega ei käida mitte ümber, kui inimestega waid kui loomadega.

O. Gustawson (is.): Mina tahtsin teha ainult ühe paranduse. Seltsimees Piiskar juba näitas, millistesse tingimistesse on asetatud meie wangid wangimajades. Ometi on üks ala, kus ka wangide eest Eesti demokraatlik walitsus kohtuministriga eesotsas näib hoolitsewat

ja isegi wäga hoolitsewat. Ja see on nimelt hoolitsemine wangide hinge eest. Mitte selles mõttes, et seda hinge eest hoolitsemist üldse wõtta, waid ma nime-taksin seda hinge eest hoolitsemiseks piibli põhjal. Muidu on wangid ka waimliselt asetatud raskematesse tingimistesse, kui nad olid isegi tsaaripäewil. Tehakse mitmesuguseid takistusi wäljaspoolt ajalehtede saamiseks. On ainult teatud lehed, missuguseid wangimajasse sisse lastakse. Samuti sõelutakse wäga ja wäga neid raamatuid, mis wangidele lugeda antakse. Ainult üks raamat on, mille eest eriti hoolitsetakse ja mille wastu eriti lahke ollakse. See on see raamatute isa — piibel. (A. Jürman (põl.): W ä g a i l u s!) Sellepärast ongi arusaadaw, kui seda hinge eest hoolitsemist piibli põhjal igal tingimisel katsutakse läbi wiia. Juba minewal aastal oli eelarwesse üles wõetud krediit wangimajade waimulikkude palkadeks. Tänaawal aastal kerkis seesama küsimus üles eelarwe-komisjonis ja seal sõdisid härrad kristlased, kui noored lõwid, selle krediidi poolt. Kristlaste auks peab ütleva, et nad wäga wahwasti oma taewaliitlase ülesannet täidawad. Nad käiwad täiesti selle piiblisalmi järele, mis ütleb, et tuleb järelejätmata taewariigile peale käia. Teiselt poolt aga näidati, et toetades wangimaja waimulikka ei anta sellega wangidele sugugi waimlist toitu. Seda räägiwad paljud, kes ise wangimajast tulnud. Muuseas seltsimees Kägu westis huwitawaid lugusid sellest, kuidas need waimulikud härrad endid wangide hulgas ülewal peawad ja wangide hingesid päästawad. Enamasti olla waimulikud eriti huwitatud poliitilistest wangidest, nimetawat neid kuradi kommunistideks, kellele waja kaela weskikiwi siduda ja neid kõige sügawamasse Balti merre wõi mõnda muusse kohta ära uputada. (P a r e m a l t p o o l t : Ä r g e w a l e t a g e !) Seda rääkis inimene, kes seda ise pealt on kuulnud. Härrad Hünerson ja Jürman, teile ei ole muidugi wäga armas kuulda, kui niisuguseid asju räägitakse. (J. Hünerson (põl.): M e i e o l e m e i k k a õ i g l a s e d.) Teie ja õiglus — need on kaks täitsa wastupidist mõistet. Wangid räägiwad, et otse hädas on nende waimulikkudega, kes neile peale tükiwad, kui... (J. Piiskar (is.): L u t i k a d !) Seltsimees Piiskar wõrdleb waimulikkude pealetükkimist nende wäikeste loomakatega, kes wangidele õõsiti rahu ei anna.

Wõib olla, et tal selles õigus on. Nähtawasti teeb waimulikkudele see lõbu, kui nad wangide rasket olukorda ja rõhutud meeoleolu weel raskemaks suudawad ajada. Ja nüüd leitakse, et selleks otstarbeks peab riik weel rahalist toetust andma. Tööliste seisukohalt on see täiesti enam kui rumal. Ja mitte ainult meie erakond, waid ka tööerakond, — kas härra Weiler ka nende seas oli, ei tea — hääletas niipalju kui ma mäletan... (A. Weiler (töer.): Teie räägite mõnikord ka päris mõistlikku juttu.) Muidugi, kui Teie, härra Weiler, oma rumalusi hulka ei räägi. Kas härra Weiler nüüd oma suure suuga ka nende hulgas oli, seda ma ei tea, mäletan ainult, et tööerakond oli komisjonis selle summa määramise wastu. Komisjonis lükati see ettepanek tagasi üks kord, aga, nagu juba tähendasin, on taewaliitlased harjunud väga hoogsalt peale käima ja sellepärast wõis sündida eelarwe-komisjonis sarnane nähtus, et see läbikukutatud ettepanek uuesti arutamisele ja hääletamisele tuli. Teiste ettepanekute juures ei ole seda olnud. Aga Jumal näib meie kristlastele eriti armuline olewat. (W. Linnamägi (kristl.): Ärge wõtke Jumala nime asjata suhu!) Ah Teie olete siis selle peale ainupatendi wõtnud, wabandage. Kuid ka III lugemise hääletamisel kukkus see ettepanek läbi. Näha on, et keda Jumal armastab, seda tema ka karistab. (W. Linnamägi (kristl.): Küll ta karistab Teidki!) Aga Teie ise ütlesite ju, et ta mind wilkub. Kuidas saaks ta siis mind karistada, sest siis armastaks ta mind. Ma kordan — taewaliitlasel weab: kui siin tunaeile õhtul Eesti demokraatlik Riigikogu waewalt poole tunni jooksul nelja tähtsama, suurema ministeeriumi eelarwed äärmise „põhjalikkusega“ läbi arutas, siis leidis härra Lattik oma tunnikese tulnud olewat ja poetas selle läbikukutatud summa uuesti eelarwesse. Siis olid ju koos ainult need Riigikogu liikmed, kes armastawad „põhjalikku tööd“. Puudusid aga need, kes põhjalikku tööd takistawad. Üldises ülendatud tujus sündis siis, et isegi tööerakond waimulikkudele palkade määramise ettepaneku poolt hääletas. (A. Weiler (töer.): Kust Teie seda teate, kas Wene saatkonnast kuulsite?) Ega kõigile see agendi amet nii selge ei ole, kui ta Teile oli omal ajal.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Gustawson, ma kuulsin juba enne, — Riigikogu liige Weiler juhtis minu tähelpanu selle peale, — et Teie haawawaid ütelsi tarwitate. Nüüd kuulsin ma teist korda ja teen Teile märkuse. (J. Piiskar (is.): Weiler tarwitas esimesena sarnaseid ütelsi.)

O. Gustawson (is.): Meie oleme alati nende wangimajade waimulikkude suhtes toonitanud, et nendele tasu määramine eelarwes mitte millegiga põhjendatud ei ole. Eelarwe-komisjonis juhti tähelpanu selle peale, et teiste usurihmade waimulikud seda kristlikku samariitlase tööd tasuta lubawad tulla tegema, kui neid aga sinna sisse lastakse. Ja on teada, et need mitteametlikud waimulikud selle eest poolt pennigi ei wõta, kui nad wangidele waimulikku toitu annawad, waid mõnikord isegi omalt poolt wangimajadesse midagi ligi wiivad. Nüüd oleks ju enam kui otstarbekohane, et nendele waimulikkudele teistest rühmitustest ei tehtaks wangimajadesse pääsemiseks takistusi, waid et see hingede päästmine antaks nende kätte, kellel selleks huwi, sest need mehed ei käi selle piiblisalmi järele, mille ette luges härra Annusson, sellest preestrist, kes aga aina waatab, mis orgi otsa jääb. Ma teen ettepaneku wangimajade waimulikkude palkadeks ettenähtud 200 tuhat marka maha kustutada eelarwest.

J. Lattik (kristl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Mina ei oleks täna sõna wõtnud, seda pidi üks teine meie rühmast tegema, aga härra Gustawson ütles, et mina olla temale lubanud kõnelda ja kui inimene midagi lubab, siis peab tema seda ka täitma, olgugi, et wast ka neid olemas on, kes elus palju lubawad, nagu näiteks kommunistid, ja siiski midagi ei täida.

Siin peeti wist — kuulsin ainult mõne üksiku sõna — üks väga wägew kõne selle 200 tuhande marga wastu, mis wangimajade waimulikkude palgaks määratud. Lugupeetud rahwaesitajad! Minewal aastal wõeti 75 tuhande summa selleks otstarbeks wastu ja selles mõttes on meie rühma poolt ka nüüd käesolewasse eelarwesse need 200 tuhat marka üles seatud.

Riigikogu liige härra Kägu tõi siin raskeid süüdistusi wangimaja waimulikkude wastu ette. Huwituse pärast asja

enese wastu käisin ma wangimajas, et kõiki silmaga näha ja kõrwaga kuulda, kuiwõrd need süüdistused põhjendatud. (J. Piiskar (is.): Ühe ainsa korra olete käinudki!) Ma olen väga palju wangimaju läbi käinud, kuigi ma nendes istunud ei ole — ah, wabandage, olen istunud ka, enamlaste ajal. — Härra Kägu süüdistas siin, nagu oleks wangimaja õpetajad käskinud wangidele wesikikiwi kaela panna, põrgupõhja wõi Balti merde, wõi ei tea kuhu saata. Nüüd käisin ma wangimajas ja sattusin just sinna, kus poliitilised wangid istuwad, kommunistide naiste keskele ja seal rääkisid nad sootu teist keelt. Kui ma härra Kägu'le seda rääkisin, ütles tema: „Waadake, kui mina ühes oleks olnud, siis oleks nad juba teisiti rääkinud“ — seda ütles ta selge sõnaga teiste Riigikogu liigete juuresolekul — „kui teie nende käest küsite, siis räägiwad nad nii, aga kui mina oleks küsinud, oleks wangid kõik teisiti rääkinud“. (Paremalt poolt: Kardawad!) Peab ütlemä, et isegi poliitiliste wangidel midagi selle wastu ei ole, et nad koguni paluwad, et neile jutlust peetak. Seal oli küll üks wanem raisterahwas, kes teisi hoiatas, et nad niiwiisi rääkisid, — see oli nähtawasti teataw distsipliin — aga üks wangidest ütles hoolimata hoiatusest, et nemad usuwad ja et neil usulist tröösti tarwis on. Ma panin seal küsimise ette: „Kui mina tuleks ja jutlust peaks, kas oleksite walmis kuulama?“ Neil ei olnud midagi selle wastu, waid lubasid kõik kuulama tulla. Nii ütlesid kommunistilised wangid. Nende seas, kes kuritegude pärast seal istuwad, ei olnud ühtegi, kes oleks selle wastu olnud, waid palusid koguni, palusid tungiwalt, et õpetajad edaspidi seal käiksid ja neile raamatuid tooksid. Nad on koguni Riigikogu juhatause nime peale minule äraandmiseks kirja saatnud ja paluwad selles kirjas, et wangimajadesse õpetajad jääks. Allakirjutajate seas olewat ka üks poliitiline wang, nagu mulle räägiti.

Lugupeetud rahwaesitajad! Nagu ma juba minewal aastal tähendasin selle eelarwe puhul, ütlen ka nüüd, et wangimaja ukse ees peaks ikkagi kõik niisugused eelarwamised maha jääma ja kui wangid seda nõuawad üle terve riigi ja kui nende hulgas kõige rohkem 15% neid on, kes selle wastu on — näituseks wõtke eeluurimise wangimaja, kus 211 wangi, ja kui teie ka kommunistid maha loete, — siis on see igatahes niisugune arw ja ni-

sugune protsent, et teil piinlik oleks selle wäikese summa wastu eelarwes hääletada. Kui inimesed, kes oma karistus-aega istuwad, seda troosti soowiwad, siis peame seda neile lubama.

Mis sellesse puutub, et waimulikud wõiwad seda ka tasuta teha, siis tuleb tähendada, et ilma tasuta teewad ainult, nagu meie teame, enamlased ja kommunistid, nemad ei wõta palka, teised saawad kõik oma töö eest tasu. On kawatus ametisse panna wangimaja waimulikka, kui see wõimalik on, kes eriti selle peal oleks. Praegu käib seal peasjalikult linna misjonäär. Minu arwamise järele ei oleks see kellegile koormaks ja ülekohtuks, kui neile wangimaja waimulikkudele riigi poolt tasu maksetakse, kui isegi need wangid, kelle eest wõitlewad siin härrad Riigikogu liikmed iseseiswad ja kommunistid, seda waimulikku tröösti soowiwad.

Mis sellesse wesikikiwi kaelapanemisse puutub, siis olla kord linna misjonäär jutlust pidades sellekohase teksti ette lugenud. Protesteerijad naiskommunistid — ühte ma tunnen isiklikult, nägin Wiljandimaal — kuulsid muidugi seda teksti esimest korda. Nad ei teadnud, et piiblis midagi sarnast olla wõib ja arwasid, et misjonäär ise selle wälja mõtles, jutu wesikikiwist, mis inimestele kaela heidetakse ja see tõstis muidugi nende juures tormi, kahe ainsama juures. Kui neile aga asi sai ära seletatud, ei olnud ka neil midagi selle wastu. Asi läks sellepärast ainult tormiseks, et piiblit liiga wähe tunti.

Ühenduses jumalateenistusega ja armulauale wõtmisega on weel teine tähtsus, sest et wangidele ka raamatuid saadetakse, kust nad waimulikku tröösti wõiwad leida, need, kes seda soowiwad ja peale selle on neil wõimalus kokku puutuda inimesega wälisilmast, kes neile kodu ja omaste üle wõib teateid tuua. Niisugune läbikäimine on alati igas riigis olemas. Ma olen ise Peeterburis ametis olles wangimajades käinud ja olen näinud, kuidas seal, kus poliitilised wangid istusid, õpetajat siiski suure lahkusega terwitati, kes neile sinna wälisilmast kutsutud külalisena tuli.

Nüüd tahan ette lugeda ühe wangimajaülema kirja, mis minu nime peale on saadetud ja mis härra Kägu wäited weel kord ümber lükkab.

„Teie suusõnalise järelepärimise peale minu hoole alla usaldatud wangimajas

wangidele peetawa jumalateenistuse kohta annan alljärgnema seletuse:

1920 a. sügisel pöörasin mina paljude wahialuste tungiwal soowil Tallinna linna misjonääri härra Saare poole palwega, aegajalt wangimajas jumalateenistust pidada, millele tema ka lahkelt wastu tuli ning igal pühapäewal seda pidama hakkas, mis kunni käesolewa ajani kestnud on. Selle aja sees on ka õpetajad Pidder, Hasselblatt, Stokholm, praost Linderström ja ülempreester Laar wangimajas käinud teenistust pidamas ning mitu korda wahialuseid armulauale wõtnud, mis wiimaste wabatahtliku ülesandmise järele sündinud ja millest osawõtmine alati elaw olnud on — nii näiteks wõeti õpetaja Hasselblatt'i poolt 12. märtsil k. a. lauale 25 meeswangi kuna naiswängid suurel neljapäewal wõetakse.

Mis puutub jumalateenistuse koha ning korra kohta, siis saab seda sellekohaste ruumide puudusel kambrite koridorides minu ehk minu abilise ja wanema wahi juuresolekul peetud: esiteks lauldakse, siis loeb teenistust pidaja waimulik pühakirjast teatawa peatüki ja salmi, millele järgneb jällegi laul. Jutlust peetakse ainult pühakirja piirides ja ei ole wahialustele selles kunagi etteheiteid tehtud nende süütegude pärast, waid ainult manitsetud ja trööstitud nende hinge kinnitamiseks. Ka teenistusest osawõtmine on igale wangile wabatahtlik, seega siis ei wasta sugugi tõele rahwasaadiku Kägu ning mõne üksiku poliitilise wahialuse wäide, nagu sunnitakse neid sellest osa wõtma.

Jumalateenistuse tarwidust wangimajas ning autundmust Jumala sõna ja nende kuulutajate wastu wõib järeldada sellest, et käesolewal ajal minu hoole alla usaldatud wangimajas wahi all ülepea 215 inimest on, nende seas 35 poliitilist — kommunisti — kelledest aga ainult seitse jumalateenistusest osa wõtta ei soowi, kuid selle peale waatamata loewad nemad piiblit mitte pealesundimise tõttu, waid wabatahtlikult.

Lisan juurde, et läinud aasta kewadel walmistas üks kommunist, kes ameti poolest tisler oli, wabatahtlikult õpetaja tarwis kantsli, olgugi, et seda teisele wahialusele teha taheti anda, paludes endale igakord jumalateenistusele minemiseks wõimalust anda ning wõttis ka piibli tarwitamiseks.

Kus on siis „sundimine“?

Kõiki ülemal ettetoodud kokku wõttes leian, et Jumala sõna kuulutamine wangimajas wäga tarwilik on ning oleks soowitaw, et selleks ka alaline õpetaja määratud saaks.

Mis puutub aga härra Kägu poolt Riigikogu koosolekul peetud kõnesse, siis rõhutan weel kord, et wangimajas peetawa jumalateenistuse kui ka muu korra kohta käiwad andmed temal täiesti põhjendamatud ning tuulest wõetud on, näiteks toonitab ta, et wahialustele toodawatest ehk saadawatest ajalehtedest kõik teated wälja lõigatakse, missugused kommunistidele tähtsad olla ja sellega nende eest midagi warjata püütakse, mis aga täiesti ebaõige on, sest wälja lõigatud saawad ainult teated sõjaringkonna-kohtu poolt surmamõistetud wahialuste kohta käiwate kohtuotsuste kinnitamised Riigikohtu kui ka Wabariigi Walitsuse poolt, mille teadandmine nimetatud wahialuseid meeleäratusele wiib, nagu see juba kaks korda ette tulnud, kus need, otsuse kinnitamisest teada saades, oma elu poomise läbi lõpetanud on.

Wäljalõigete kohta ajalehtedest sai minu poolt ka härra Kägule tol ajal, kui tema eelarwe-komisjoni liikmena wangimaja waatamas käis, samasugune seletus antud.“

Alla kirjutanud on Tallinna eeluurimise wangimaja ülem, ülema abi ja sekretäär.

See kiri näitab, missugune seisukord wangimajas on ja kes eeluurimise wangimajas on käinud, see on oma silmadega näinud, missuguses seisukorras need inimesed on, kes seal istuwad ja oma karistust ootawad ja kes kord tahawad wälja tulla inimestena ja tagasi pöörata seltskonda, see tähendab, kes mitte weel wäga rikutud pole. Neid mõtteid ette kandes, ei wõi ma kuidagi nõus olla rkl. Gustawson'i ettepanekuga. On kawatsusel Eesti wabariigi kohta üht õpetajat ametisse panna, kelle töö küllalt suur on selle tasu eest, et alati wõiks mööda wangimajasid inimestele trööstii wiia, kes seda otsiwad ja mis neile tõesti tarwis on. Kuna kõik need süüdistused, mis siin ette toodud, põhjendamata on, siis toetan ma teisel lugemisel tehtud ettepanekut, et wangimajade waimulikkude heaks määrata 200.000 marka.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja T. Kalbus: Ma teeksin mõned faktilised märkused ja nimelt härra Piiskari ja härra Jõeäär'i poolt ettetoodud väidete kohta.

Härra Jõeäär tähendas, et kohtuministeeriumi ja kriminaalpolitsei ametnikkude arw liiga suur olewat. 1921 a. eelarwe järele oli kohtuministeeriumis ametnikka 1961. Tänaawaastase eelarwe järele aga 1694. Seega on siis vähendatud 267 ametniku wõrra. Kriminaalpolitseis oli ametnikka 1921 a. 301, peawalitsus ühes arwatud. Tänaawaasta aga 294, tähendab 7 ametnikku vähem. Kui me nüüd neid ametnikka, kes juurdlusti toime panewad, wõrdleme nende juurdluste sumмага, siis näeme järgmist: 1921 a. on kriminaalpolitsei juurdlusti toime pannud 9230, see teeb wälja kuus iga juurdlusti toimetawa ametniku kohta 10—15 juurdlust. Nagu meie teame, juurdleb kriminaalpolitsei suuremaid kuritegusid, tapmisi, rööwimisi jne. Soomes tuleb iga ametniku peale niisuguseid juurdlusti umbes 5—6. Tähendab, et meie kriminaalpolitsei ei ole sugugi suur wõrreldes meie naabririigi politseiametnikkude arwuga.

Teiseks näitas härra Piiskar Riigikogule ühe seebitüki, mis kahe nädala peale wangidele antawat. Tänaawaasta eelarwes on ette nähtud, et iga wang saab aastas 9 naela seepi: 3-naela sauna jaoks ja 6 naela pesu jaoks. Edasi tähendas härra Piiskar, et wangide arw, kes eeluurimise all kinni on, olla liiga suur. Ma tooks siin andmeid ette, et selge oleks, kui palju neid üldse on: 1 jaanuaril 1921 a. oli neid 2755 wangi. Aasta jooksul on juurde tulnud 17785 ja wälja lastud 17719. 1. jaanuaril 1922 a. jäi wangi 2822 isikut, nende hulgas meesterahwaid 2472 ja naisterahwaid 350. Eeluurimise all nende hulgast on 1406 ja aega istuwad 1416. Siin peab tähendama, et eeluurimise all olewateks loetakse kõik need wanged, kellede kohta kohtuotsused weel pole seaduslikku jõusse astunud. Nagu Riigikogu liikmed teawad, — kui näiteks rahukohus mõistab inimese kinni, siis kaebab ta edasi rahukogusse, sealt edasi Riigikohtusse ja nii käiwad need asjad tükk aega. Ei wõi mitte ütelda, et need wanged üle kuulamata oleks, nagu siin härra Piiskar tähendas. Kui suur protsent selle 1406 hulgast neid on, kes kohtu poolt weel süüdlaseks mõistetud pole, selle kohta mul täpiseid andmeid ei ole, kuid wangimajade andmete järele on neid vähemalt $\frac{2}{3}$, kes juba kohtuotsuse poolt kinni mõistetud

on, kuid siiski eeluurimise all olewateks loetakse sellepärast, et kohtuotsus pole nende kohta weel seaduslikku jõusse astunud.

Mis puutub nüüd wangide toitmisesse, siis on selleks tänaawaasta palju suuremad summad eelarwes ette nähtud, kui möödaläinud aastal. Minewa aasta eelarwes tarwitati ühe wangi ülewälpidamiseks 19 marka päewas. Tänaawaastase eelarwe järele on ette nähtud 26 marka päewas. Wangimajasid on meil 13 ja üks arestimaja. Haigete wangide rawitsemise ja toitmise peale on ette nähtud Tallinnas 98 marka päewas ja mujal 75, kuna see 1921 aastal ainult 50 marka oli. Harku kolonii kohta on weel rohkem ette nähtud, nimelt nende kaswandikkude ülespidamine läheb päewas 40 marka maksma ja need, kes haiged on, saawad 15 marka lisa. Siis tehti weel märkusi selle üle, et wangidel ei olla mitte särkisid ja aluspesu. Siin selle nimekirja järele on ka näha, et on puudus aluspesust, aga tänaawaasta eelarwe järele on see kõik ette nähtud. Nagu Riigikogu liikmed teawad, on see krediit, mis neile määratud möödaläinud aasta kohta, liig wäike selle pahe parandamiseks. Nüüd on aga ette nähtud iga wangi kohta, kes kinni mõistetud on, kaks särki, kaks paari püksa, kolm padjapüüri ja kolm lina. Naisterahwastele ka niisamuti. On õigus, et puunarid ei ole head ja et seal nendest ka puudus on; selleks on aga tänaawaasta ette nähtud krediiti 1.500 raudwoodi ostmiseks ja nii, et kui see krediit wõi eelarwe kinnitatakse, wangimajal wõimalus awaneb neid muretseda. Kui meie nüüd wangide arwu waatame, siis on eelarwes ette nähtud umbes 2224 wangi, ja kui nüüd üldse wälja rehkendada, missugune summa wangimajade peawalitsuse ja wangimajade eneste peale wälja läheb, siis tuleks eelarwe järele meil Eesti wabariigis rehkendades see summa 2240 wangi peale, wang maksma aastas 34.200 marka ja iga Harku kolonii kaswandik — neid on 120, — 73.046 marka aastas.

Mis puutub rkl. Gustawson'i ettepanekusse, siis wõin mina eelarwe-kommissjoni nimel sellega ühineda.

Juhataja K. Wirma: Ma panen hääletamisele rkl. Gustawson'i poolt tehtud paranduse, nimelt peatükk V B § 33 punkt 2 wälja jätta wangimajade waimlikkude palgaks määratud 200.000 marka, mis oli II lugemisel wastu wõetud.

(Hääletatakse.) Enamus on vastu. (Pahemalt poolt: Palume ära lugeda!) Palutakse hääle äralumemist. (Loetakse hääli.) See ettepanek on saanud poolt 16 ja vastu 25 häält, sellega on ta tagasi lükatud. Ma panen siis nüüd kohtuministeeriumi eelarwe hääletamisele sel kujul, nagu ta II lugemisel vastu wõeti. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. Sellega on kohtuministeeriumi eelarwe III lugemisel vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise eelarwe-osa juurde.

Eelarwe-komisjoni aruandja **W. Linnamägi** (loeb):

SISEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	410.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	100.000.—
§ 9.	Esituskulud	60.000.—

Kokku peatükk I 570.400.—

Peatükk II.

Kantselei.

§ 1.	Palgad	2.443.500.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	30.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	152.100.—
§ 4.	Kantselei kulud	1.720.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	951.800.—
§ 7.	Liikuw wara	157.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	600.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	25.000.—
§ 12.	Juriidiline abi	200.000.—
§ 15.	Remont	100.000.—

Kokku peatükk II 6.379.400.—

Peatükk III.

A. Administratiiv asjade peawalitsus.

§ 1.	Palgad	1.726.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	20.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	65.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	9.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	20.000.—
§ 33 p. 1.	Rüütelkonna waranduste ülewõtmise kulud	80.000.—

§ 33 p. 2.	Hobuste sõjawäke wõtmise komisjoni 1920 a. puudu jääk	179.300.—
------------	---	-----------

Kokku peatükk III A. 2.099.300.—

III. B. Abirahad.

§ 28 p. 1.	Eesti ew.-lutheri usu konsistooriumile	500.000.—
§ 28 p. 2.	Eesti apostliku õigeusu kiriku sinodile	150.000.—
Kokku peatükk III B.		650.000.—

Peatükk IV.

Omaawalitsusasjade peawalitsus.

§ 1.	Palgad	774.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	260.900.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	37.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	10.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	15.000.—
§ 28.	Stipendium	64.000.—

Kokku peatükk IV 1.161.500.—

Peatükk V.

A. Politsei peawalitsus.

§ 1.	Palgad	2.308.200.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	100.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	3.700.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	10.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	10.000.—
§ 7.	Liikuw wara	1.015.000.—
§ 9.	Esituskulud	36.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	40.100.—
§ 13.	Autasud ametnikkudele	300.000.—
§ 14.	Riidewarustus	18.500.000.—
§ 24.	Politsei kursused	794.000.—

§ 33 p. 1.	Tuletõrje inspeksiooni kulud	200.900.—
------------	------------------------------	-----------

§ 33 p. 2.	Tuletõrje abiandmise ja korraldamise kulud	1.000.000.—
------------	--	-------------

Kokku peatükk V A. 28.014.200.—

V. B. Politseiasutused.

§ 1.	Palgad	115.300.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	17.500.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	6.992.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	5.164.400.—
§ 7.	Liikuw wara	820.000.—
§ 8 p. 1.	Sõiduabinõud	228.000.—

§ 8 p. 2. Hobuste ülewalpidamine	1.350.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	100.000.—
§ 15. Remont	1.502.700.—
§ 29. Wangide toitmine	1.222.200.—
§ 30. Desinfitseerimine ja arstirohud	136.900.—
Kokku peatükk V B.	150.316.200.—

Peatükk VI.

A. Terwishoiu peawalitsus.

§ 1. Palgad	2.153.900.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	200.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	50.000.—
§ 4. Kantselei kulud	250.000.—
§ 9. Esituskulud	100.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	25.000.—
§ 28. Abirahad omawalitsuse asutustele epideemiade ja külgehakkawate haiguste korral ja trükitööd	4.000.000.—
§ 31 p. 1. Siifilise haigete rawitsemise kulud	4.500.000.—
§ 31 p. 2. Eesti kodanikkude rawitsemise kulud väljamaa riiklistes asutustes	150.000.—
§ 31 p. 3. Toetusraha Pasteuri instituudile ja seerumi laboratooriumi ülewalpidajale	201.000.—
§ 31 p. 5. Kopsuhaigete rawitsemise ja hoolekande korraldamise kulud	3.000.000.—
Kokku peatükk VI A.	14.629.900.—

VI. B. Terwishoiu asutused.

§ 32 p. 1. Seewaldi waimuhaigetemaja Tallinnas	6.000.000.—
§ 32 p. 2. Jämejala nõdra-meelsete warjupaik	1.205.600.—
§ 32 p. 3. Pilguse waimuhaigete warjupaik	991.000.—
§ 32 p. 4. Tarwastu pidalitöbiste warjupaik	2.564.700.—
§ 32 p. 5. Kuuda leprosoorium	1.641.800.—
§ 32 p. 6. Audanko pidalitöbiste warjupaik	1.205.900.—
§ 32 p. 7. Muuli pidalitöbiste warjupaik	850.000.—
Kokku peatükk VI B.	14.459.000.—

Peatükk VII.

A. Ehituspeawalitsus.

§ 1. Palgad	1.473.300.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	45.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	110.000.—
§ 4. Kantselei kulud	25.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	93.800.—
§ 10. Ettenägemata kulud	2.500.—
Kokku peatükk VII A.	1.749.600.—

VII. B. Siseministeeriumi waranduste walitsemine.

§ 1. Palgad	1.613.500.—
§ 6. Majanduslised kulud	111.500.—
§ 7. Liikuw wara	5.000.—
§ 8. Hobuste ülewalpidamine	160.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	10.000.—
§ 15. Remont	350.000.—
§ 19. Triiphonete ülespidamine	100.000.—
Kokku peatükk VII B.	2.350.000.—

Peatükk VIII.

A. Rekwireerimise ja kahjude hindamise peakommisjon.

§ 1. Palgad	925.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	10.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	40.000.—
§ 4. Kantselei kulud	82.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	29.300.—
§ 7. Liikuw wara	1.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	10.800.—
§ 15. Remont	2.400.—
§ 33. Mobilisatsiooni kulud	65.000.—
Kokku peatükk VIII A.	1.165.500.—

VIII. B. Kommisjonid.

§ 1. Palgad	371.800.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	24.000.—
§ 4. Kantselei kulud	28.100.—
§ 6. Majanduslised kulud	19.500.—
§ 7. Liikuw wara	600.—
§ 10. Ettenägemata kulud	2.300.—
§ 33. Kommisjonide likvideerimine	40.000.—
Kokku peatükk VIII B.	486.300.—

Peatükk IX.

Kaitsepolitsei.

§ 1. Palgad	6.000.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	600.000.—

§ 3.	Toetus ja arstiabi	216.000.—
§ 4.	Kantselai kulud	768.400.—
§ 6.	Majanduslised kulud	634.200.—
§ 7.	Liikuw wara	200.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	375.500.—
§ 33 p. 1.	Poliitiliste kuritegude registreerimine	60.000.—
§ 33 p. 2.	Kursused ametnikkudele	100.000.—
§ 33 p. 3.	Wäljaminekud poliitilise kuritegewuse wastu wõitlemiseks ja poliitilise piiriwalwe teostamiseks	13.000.000.—
	Kokku peatükk IX	21.954.100.—
	Kokku siseministeerium	245.985.400.—

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Kuigi sisemine kord ja julgeolek tarwilik on, ja iga riik on kohustatud selle eest hoolitsema, ei saa siiski tähendamata jätta, et meie riigis need kulud õieti wäga suured on. Kui kokku wõtta siseministeeriumi, kohtuministeeriumi ja riigikontrolli wäljaminekuid, siis saame summa 509 miljoni, siia juurde tuleks weel üks osa sõjaministeeriumi kulddest, nimelt sõjakohtu kulud. Niisama ka töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwest see osa, mis kulub töökaitse kommissaride peale. Tähendatakse, et meil olid erakorralised ajad ja korralagedus oli suur. See oli küll nii, kuid teiseks põhjuseks tuleb seda pidada, et meil sisemiseks julgeolekuks senni peaaegu ainult negatiivseid abinõusid tarwitatud on. Kui ka edaspidi negatiivsete abinõude juurde jääda, siis on kindel, et wäljaminekud weelgi suurenewad.

Kui peatada üksikute osade juures selles eelarwes, siis tuleks tähendada politsei peawalitsuse eelarwe kohta, et politseiametnikud kõige pealt peaksid wastama järgmistele nõuetele: nad peawad seadust austama, wastutulelikud olema ilma isikute wahel wahet tegemata, ja neil peab kannatust olema. Sellel alal on meil palju wäärnähtusi ette tulnud. Kui on selle kohta tähendatud siin arupärimistes, siis on igakord siseminister wõimaliku leidnud olewat näidata, et need kaebtused liialdatud on. Kindel on, et sarnased wäärnähtused ette tulnud ja siin aset leidnud on. Näiteks, mida mitte salata ei saa, on politseinikkude poolt peksmist tarwitatud. Seda tunnistawad kohtuotsused Narwas ja Tallinna-Haapsalu rahucohtus. Siin wõiks ütelda, et on hulk

ametnikka ja ka nende hulgas wõib juhtuda sarnaseid wäärnähtusi, wõib leiduda isikuid, kellel kalduwused on kuriteole. Kuid see ei wabanda. On ette tulnud mitmed raharaiskamised jaoskondades, aga ka keskwalitsuses. Ei saa seda mitte ainult nende ametnikkude arwele kirjutada. Siin on süüdi ka keskkorraldus. Sest ei ole politsei jaoskonnad mingisugused pangad, kus sadatuhandete kaupa raha wõiks hoida, mida üksikud ametnikud ära wõiksid raisata. Keskwalitsusel peaks tarwilik kontroll olema temale alluwate asutuste üle. Niisama ei saa ka sugugi ära märkimata jätta seda, et meie oludes on ka üle kantud neid wõtteid, mis on tarwitatud Wene walitsuse ajal. Nimelt see, et katsutakse tunnistajaid kõrwaldada. Sarnane nähtus tuli ilmsiks ajakirjanikkude protsessis, kus need inimesed, kes pidid tunnistajatena kohtu ette ilmuma, olid kaebaluste kohtadele paigutatud. Siseministeerium peaks ka austama põhiseadust ja peaks wõimaldama ametnikkude wastutusele wõtmist.

Wäga palju on ka kaebtusi kuulda olnud wangide wiimise wiisi kohta. Iga tahes ei tohiks selle juures sarnast muljet luua, et wangidega halwasti ümber käiakse ja publikum seda tähele peaks panema. Politsei peawalitsuse juures on küll püüdu märgata, meie politseid tarwilikule kõrgusele tõsta. Selleks on nüüd ka kursused, mis läbi tegema peawad kõik politseiametnikud. Siin näib, et kursuste korraldamine mitte küllalt otstarbekohane ei ole. Asjata on üle riigi politseiametnikka pealinna kursustele komandeerida. Wõiks mõnes teises keskkohas, näiteks Tartus, kursusi korraldada, kus sellekohaseid õpejõudusid käepärast. Sel teel wõiks kulusid sel alal vähendada.

Ei saa ka nimetamata jätta seda seisukorda, mis meie politsei arestimajas walitseb. Kui siin on kõneldud wangimajadest, iseäranis eeluurimise wangimajast, et see halb on, siis arestimaja on wõrdlemisi palju halwemas seisukorras. Arestimajas ei peeta küll inimesi kaua kinni, aga siiski tükk aega. Joobnud inimesi tuleb awalikkudest kohtadest kõrwaldada, kuid ei ole mitte õigust neid paigutada sarnasesse seisukorda, kus nemad oma terwise kaotawad. Praeguses arestimajas on joobnute kamber ilma akendeta ja külm. Inimesed, kes sinna sisse satuwad, wõiwad oma terwise seal kaotada.

Mis puutub administratiwasjade peawalitsusesse, siis on selle peawalitsuse

eelarwesse 3 miljoni marka pandud uute passide wäljaandmiseks. Praegu aga puudub meil uus passiseadus ja on täiesti loomuwastane enne hakata niisuguste wäljaminekute peale kulutama, kui sellekohane seaduslik alus on loodud.

Omawalitsusasjade peawalitsusest on küllalt räägitud, missuguses wahekorras tema praegu on omawalitsustega. Wähe on tema kaasa aidanud selleks, et omawalitsused nende raskest seisukorrast wälja pääseksid. Iseäranis raskesse seisukorda on omawalitsused sattunud tänawu aasta ja nüüd näib, et meie omawalitsuste peawalitsuse tegewuseta olekuga tahetakse pinda luua awalikkude algkoolide-seaduse ja õpetajate palga muutmiseks ja kärpimiseks. Peale selle ei awalda see peawalitsus tarwilikku tegewust selleks, et omawalitsuste seadust wälja töötada ja Riigikogule ette panna, kuigi sellekohast nõudmist mitmel korral on awaldatud.

Terwishoiu peawalitsuse juures paisab silma see, et ei ole tähelpanu pööratud linnade ega ka meie wabrikute terwishoiu peale. Terwishoiu peawalitsus pole suutnud ka niisuguse asutusega, nagu Seewald, oma wahekordi selgitada. Praegu on meie linna ja kogukondade omawalitsused otse hädas waimuhaigete, neid on kõik waimuhaigete majad täis, neid ei wõi wabalt lasta liikuda ja sellepärast on mõned kogukonnad sunnitud waimuhaiged waestemajadesse paigutama. Waestemaja aga ei ole koht, kuhu waimuhaiged wõiks paigutada. Sel alal peaks terwishoiu peawalitsus energilisi samme astuma. Ka laialilagunewate kopsuhaiguste wastu pole senni see peawalitsus tarwilisi samme astunud peale eelarwesse wõrdlemisi wäikese summa üleswõtmise. Prostitutsiooni wastu wõideldakse meil senni ainult politseiliste abinõudega. Kuid tegelik elu on ära näidanud, et sarnaste abinõudega ei suudeta nii suurt ja laialilagunewat pahet mitte wähendada. Siin peab ka meie riik teistsugused abinõud tarwitusele wõtma, et neid kurjusi kõrwaldada, mis seda nähtust ellu kutsuwad. Üldse peab tähendama, et meie elu praegu kõlbluse poolest langes teel on. Igaüks, kes pealinnas liigub, teab, missugused mülkad meil on olemas kabareede ja teiste sarnaste asutuste näol ja kuidas nad meie elu kihwtitawad. Neis on isegi nii kaugele mindud, et inimesi alandawad etendused on ette wõetud, näiteks wõistlused naisterahwaste

kehaosade kohta, kus joodikud peawad hindama naisterahwate jalgu, käsi jne. See Lillack, keda meile kujutab Eduard Wilde, tõstab praegu oma piitsa ka Eesti naisterahwaste kohta. Kuid siin peab ometi seltskond kord wahele astuma ja meie riik midagi ette wõtma, et meie kõlblust mitte täiesti ära ei tallataks.

Kaitsepolitsei kohta on siit kõnetoolilt õige palju materjaali ja arwustust ette toodud. Kui meil see politsei tegutsema peab, siis peab siin ka üheks esimeseks tingimiseks olema, et seal ausad inimesed teeniksid. Fanaatikeridel ei pea siin aset olema. Selle lühikese aja jooksul, mil meil kaitsepolitsei tegutsenud, on wõimalus olnud näha, et isegi tema juhid, kelle otsustamisel on õige palju inimesi kohtu alla langenud, isegi sõjakohtu alla, isegi riigi äraandmise pärast on kinni wõetud. See ei tõsta mitte selle asutuse autoriteeti. Politsei asutused peawad aga oma tegewusega selle poole sihtima, et seal midagi sarnast ette ei tule, mis nende autoriteeti rahwa silmis alla kisub. Kahjuks see senni nii olnud ei ole. Nagu ma juba tähendasin, tarwitab meie walitsew wõim sisemise julgeoleku kaitseks ainult negatiivseid abinõusid. Üheks niisuguseks abinõuks on just sõjaseadus. Näib nii olewat, et sõjaseadus Eestis püsib ainult selleks, et ei usaldata harilikka kohtuid. Kui meie riigiwõimul oleks suurem usaldus hariliku kohtu wastu, siis leiaks ta põhjust sõjakohtute ära kaotamiseks, kus ei hinnata asju erapooletult, waid just erapooiikult. Sõjakohtud on ikka klassiasutused. Kuigi härra Kesküll küsib, kas see tõesti nii on, sellegi peale waatamata on see nii. Neid süüdistusasju, mis praegu sõjakohtu kätte antakse, wõiksid wäga hästi otsustada harilikud kohtud. Sõjakohtu juures on aga see halb külg, et seal tihti kohtualustel wõetakse wõimalus ära kassatsiooni teel edasi kaebada ja seda otsustab üks isik, nimelt sõjaminister. Hariliku kohtu juures wõib aga inimene oma õigust kõigis kolmes järgus kaitsta. Siin on suur põhjalik wahe, mis pärast neid asutusi demokraatline walitsus tunnistama ei peaks. Mis aga praegu meie kaitsepolitsei juures silma paistab, on see asjaolu, et praegu ei ole weel nende asjade kohta, mis edaspidi arutusele tulewad, isikutele süüdistusakte kätte antud. Seda tõendasid wangid Riigikogu liigetele, kui need wangimajades käisid. Kuid, mis meie näeme? Need süüdistusasjad on kõigis ajalehtedes ühel ja selsamal ajal ilmunud.

Mis siit järeldama peab? Selleks puhuks, kus kohus peaks erapooletult oma otsust tegema süüdlaste kohta, selleks puhuks katsutakse rahwa keskel teatawat meeleolu sünnitada. Et seda meeleolu tahtakse sünnitada süüdistatawate wastu, seda tõendab see asjaolu, et need materjaalid on ühel ajal kõigis ajalehtedes awaldatud. Peab keskkohat olema, kes need materjaalid awaldab. Aga sarnane meeleolu sünnitamine enne kohtuprotsesse ei tohi õiguslikes riigis mitte aset leida. Kui seda siiski tehtakse, siis tähendab see, et riigiwõim neid ülesandeid, mis tal julgeoleku kaitseks on, mitte tarwilikult ei täida, ega erapooletult asju ei käsita. Üldse peab tähendama, et walitsus negatiwsete abinõude tarwitamisega enam kaugemale minna ei saa. Wangimajad on praegu inimesi täis, rohkem sinna ei mahu. Meie walitsus peaks äratundmisele jõudma, et need abinõud sihile ei wii, kui neid ülemäära tarwitatakse. Sarnast abinõudel on see halb omadus, et nemad ükskord nürriks jääwad ja oma mõju kaotawad, seda aga peaks meie walitsus teadma.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Linnamägi: Ei ole imeks panna, et siseministeeriumi wastu räägitakse, sest siseministeeriumi alla kuulub politsei, kes korra järele peab walwama ja ühes sellega lõõmawaid poliitilisi kirgesid, mis awalduwad kommunisti ja äärmiste pahempoolsete woolude näol, taltsutama. Sellepärast siis äge kriitika pahemal pool. (L. Johanson (sd.): Kas Teie komisjoni nimel räägite?) Ometi ei ole mingisugust olulist siseministeeriumi kohta täna siin ette toodud. Need süüdistused, mis täna politsei kohta ette on toodud, näiteks, peksmine ei ole millegiga tõendatud. Kui need asjad ette tulla wõiwad, siis peab tähendama, et nad igal pool wõiwad ette tulla terwes maailmas.

Tingimata wõib aga konstateerida, et wiimase aasta jooksul politsei palju edenenud on, nimelt seaduse tundmise poolest, mis wististe politsei kursuste teenus on. Wiisakus ja ümberkäimine on ka parem, kui ta ennem oli. Selle juures ei saa ka pahempoolsed wastu waielda.

Mis puutub sellesse, et administratiiv osakonnale passide wäljaandmiseks 3 miljoni marka eelarwesse sisse on wõetud,

peab ütlema, et see wale arwamine on, et selleks seadusline alus puudub. Peale selle on eelarwe-komisjon seda summat kärpinud, sest teda oli enne 8 miljoni. Taheti nimelt kõikidele kodanikkudele uued passid anda, mis rohkem wastu peaksid, kui praegused isikutunnistused. Komisjon aga leidis, et seda korraga tarwis ei ole. Leidis aga ometi kohaseks wõimalust anda oma kodanikkudele uuesti wäljaantawaid isikutunnistusi uuel kujul ja paremal paberil trükkida lasta ja selleks on uute isikutunnistuste jaoks kolm miljoni marka eelarwesse jätud.

Mis puutub terwishoiu alasse, siis tuleb seal wäärnähtusi ette, et waimuhaiged, kes ei leia hoolitsemist waimuhaigete majas, paigutatakse waestemajadesse jne. Wäga tähtis on, et sarnaste nähtuste kõrwaldamiseks saab edaspidi teatawaid abinõusid wõimalust mööda tarwitusele wõetud. Need waimuhaiged saawad wõimalust mööda waimuhaigete majasse mahutatud ja selleks katsutakse abinõusid leida.

Kõlbluse suhtes pean tähendama, et see ju üks väga tähtis küsimus on ja et kõlblus langenud on, aga selle wastu ei saa mitte üksi poliitiliste abinõudega wõeldeda.

Mis siin sõjakohtute kohta on räägitud, siis pean ütlema, et need siinamaale küllalt oma ülesannet on täitnud ja niisama ka kellegile ausale inimesele tüli ei tee.

Panen ette eelarwe III lugemisel wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Parandusi selle eelarwe kohta ei tehta. Panen selle eelarwe-osa hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu. Sellega on see eelarwe-osa wastu wõetud.

Riigikogu läheb põllutööministeeriumi eelarwe-osa arutamisele.

Eelarwe-komisjoni aruandja **A. Kerem** (loeb):

PÖLLUTÖÖMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	558.600.—
§ 2.	Päewa- ja söidurahad	100.000.—
§ 3.	Esituse kulud	100.000.—

Kokku peatükk I. 758.600.—

Peatükk II.

Ministri kantselei.

§ 1.	Palgad	1.941.300.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	20.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	2.000.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	251.000.—
§ 5.	Trükitööd	20.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	725.000.—
§ 7.	Liikuw wara	270.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	1.550.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	5.000.—
§ 12.	Kohtukulud	500.000.—
§ 15.	Remont	500.000.—
	Kokku peatükk II.	7.782.300.—

Peatükk III.

Statistika büroo.

§ 1.	Palgad	663.100.—
§ 4.	Kantselei kulud	86.000.—
§ 5.	Trükitööd	100.000.—
§ 7.	Liikuw wara	10.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	1.000.—
	Kokku peatükk III.	860.100.—

Peatükk IV.

Maamõõdu ja hindamiswalitsus.

§ 1.	Palgad	19.871.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	6.000.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	560.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	21.100.—
§ 7.	Liikuw wara	1.500.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	6.000.—
	Kokku peatükk IV.	27.958.700.—

Peatükk V.

Maakorralduse peawalitsus.

A. Peawalitsus.

§ 1.	Palgad	7.739.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	1.100.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	500.000.—
§ 5.	Trükitööd	50.000.—
§ 7.	Liikuw wara	150.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	5.000.—
	Kokku peatükk V. A.	9.544.700.—

V. B. Esitus maakondades.

§ 1.	Palgad	17.417.100.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	2.500.000.—

§ 4.	Kantselei kulud	2.000.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	899.000.—
§ 7.	Liikuw wara	157.600.—
§ 8.	Sõiduabinõud	168.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	33.000.—
§ 15.	Riigi hoonete hädalised parandused	600.000.—
	Kokku peatükk V. B.	23.774.700.—

Peatükk VI.

Põllumajanduse peawalitsus.

A. Peawalitsus.

§ 1.	Palgad	2.294.500.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	700.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	225.000.—
§ 5.	Trükitööd	100.000.—
§ 7.	Liikuw wara	20.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 33. p. 1.	Nõupidamiste ja koosolekute korraldamiste kulud	30.000.—
§ 33. p. 2.	Põllumajandusliste operaamatute kirjutajatele toetusraha	55.000.—
§ 33. p. 3.	Maapinna uurimise eeltööde kulud	150.000.—
§ 33. p. 4.	Baltimere Eesti osa uurimistöde kulud	153.900.—
	Kokku peatükk VI. A.	3.778.400.—

VI. B. Põllumajandus-meteoroloogia ja amade wõrk.

§ 1.	Palgad	310.200.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	30.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	53.000.—
§ 5.	Trükitööd	35.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	44.000.—
§ 7.	Liikuw wara	200.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	6.000.—
	Kokku peatükk VI. B.	678.200.—

VI. C. Seemne kontrolljaam.

§ 1.	Palgad	293.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	23.100.—
§ 4.	Kantselei kulud	25.000.—
§ 5.	Trükitööd	10.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	83.800.—

§ 7. Liikuw wara	55.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	5.000.—
Kokku peatükk VI. C.	495.600.—

VI. D. Riigipõllutöö katsejaam.

§ 1. Palgad	165.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	5.000.—
§ 4. Kantselei kulud	8.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	10.600.—
§ 7. Liikuw wara	45.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	2.400.—
§ 19. Katseteks tarwismine- wate seemnete, reaktiwide jne. mu- retsemiseks	25.000.—
Kokku peatükk VI. D.	261.000.—

VI. E. Piimatalituse kool.

§ 1. Palgad	286.200.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	7.500.—
§ 4. Kantselei kulud	11.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	45.000.—
§ 7. Liikuw wara	10.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	1.000.—
Kokku peatükk VI. E.	360.700.—

VI. F. Karjakaswatuse kool.

§ 1. Palgad	286.200.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	7.500.—
§ 4. Kantselei kulud	11.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	45.000.—
§ 7. Liikuw wara	10.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	1.000.—
Kokku peatükk VI. F.	360.700.—

VI. G. Peawalitsuse abirahad.

§ 28. p. 1. Haridusalal	5.471.700.—
§ 28. p. 2. Taimakaswatuse ja põllutöö alal	1.450.000.—
§ 28. p. 3. Loomakaswatuse ja piimatalituse alal	2.458.100.—
§ 28. p. 4. Hobusekaswatuse alal	2.148.000.—
§ 28. p. 5. Wäkeloomakas- watuse alal	82.000.—
§ 28. p. 6. Kalaasjanduse alal	130.000.—
§ 28. p. 7. Katsete ja uuri- mise alal	1.187.500.—

§ 28. p. 8. Maaparanduse alal	513.100.—
§ 28. p. 9. Üldised wäljamine- kud	600.000.—
Kokku peatükk VI. G.	14.040.400.—

Peatükk VII.

Loomaterwishoiu peawalitsus.

§ 1. Palgad	3.299.400.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	46.000.—
§ 4. Kantselei kulud	70.000.—
§ 5. Trükitööd	10.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	56.100.—
§ 10. Ettenägemata kulud	5.000.—
§ 22. Stipendiumid looma- arsti teaduskonna üliõpilastele	180.000.—
Kokku peatükk VII.	3.666.500.—

Peatükk VIII.

Metsade peawalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	5.984.400.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	1.400.000.—
§ 4. Kantselei kulud	1.448.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	236.600.—
§ 7. Liikuw wara	150.000.—
§ 8. Sõiduabinõud	10.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 12. Juriidiline abi ja kohtu kulud	150.000.—
§ 33. p. 1. Mitmesugused kulud	320.500.—
§ 33. p. 2. Metsaasjanduse erikulud	1.700.000.—
§ 33. p. 3. Metsakultuur-tööd ja lankide puhastamine	6.000.000.—
§ 33. p. 4. Metsa rawitsemine ja walgustus	100.000.—
§ 33. p. 5. Hydrotehnilised ja maaparanduse tööd	670.000.—
§ 33. p. 6. Metsaweoteede tööd	1.500.000.—
§ 33. p. 7. Ehitustööd	13.000.000.—
§ 33. p. 8. Telefoni liini ehi- tamine ja paranda- mine	400.000.—
§ 33. p. 9. Maksud metsa- maa pealt	20.000.000.—

§ 33. p. 10. Tööstuse hoone- te, masinate ja ma- terjaali tule vastu kinnitamine	200.000.—
§ 33. p. 11. Metsatulekahju- de kustutamine	<u>600.000.—</u>
Kokku peatükk VIII A.	53.919.500.—

VIII. B. Maakondade metsawa-
litsus.

§ 1. Palgad	3.259.300.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	500.000.—
§ 4. Kantselei kulud	233.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	196.800.—
§ 8. Sõiduabinõud	<u>500.000.—</u>
Kokku peatükk VIII B.	4.689.100.—

VIII. C. Metskonnad.

§ 1. Palgad	79.621.500.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	7.016.000.—
§ 4. Kantselei kulud	1.536.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	1.205.000.—
§ 7. Liikuw wara	<u>360.000.—</u>
Kokku peatükk VIII C.	<u>89.738.500.—</u>

Kokku põllutööministeerium 242.667.700.—

Juhataja **K. Wirma**: Panen selle eelarwe-osa hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. Sellega on see eelarwe-osa vastu wõetud.

Riigikogu läheb teedeministeeriumi eelarwe-osa arutamisele.

Eelarwe-komisjoni aru-
andja **A. Schulbach** (loeb):

TEEDEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Ministeeriumi juhatus.

§ 1. Palgad	410.400.—
§ 2. Esituskulud	<u>100.000.—</u>
Kokku peatükk I	510.400.—

Peatükk II.

Ministri kantselei, arweosa-
kond, tehnika osakond, era-
raudteede inspeksioon.

§ 1. Palgad	2.358.000.—
§ 2. Päewarahad ja sõidu- kulud	150.000.—

§ 3. Toetus ja arstiabi	80.000.—
§ 4. Kantselei kulud	160.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	221.000.—
§ 7. Liikuw wara	70.000.—
§ 8. Sõiduabinõud	232.200.—
§ 9. Mitmesugused kulud	85.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	<u>15.000.—</u>

Kokku peatükk II 3.371.200.—

Kokku peatükk I ja II 3.881.600.—

RAUDTEEWALITSUS.

I jagu.

Peatükk I.

Peawalitsus ja üldised kulud.

§ 1. Raudteeülema, tema abide, eri-inseneeride ja kantselei palgad	2.577.200.—
§ 2. Arweosakond, pea- kassa ja arwejaos- konnad, — palgad	5.758.600.—
§ 3. Statistika jaoskond, — palgad	1.426.800.—
§ 4. Tulude kontrolljaos- kond, — palgad	2.852.500.—
§ 5. Kaubanduse jaoskond, — palgad	733.000.—
§ 6. Terwishoiu osakond, — palgad	3.214.900.—
§ 7. Warustusosakond, — palgad	6.995.000.—
§ 8. Majanduslised kulud	1.012.600.—
§ 9. Kantselei kulud	<u>1.000.000.—</u>

Kokku peatükk I 25.570.600.—

Peatükk II.

Üldised kulud.

§ 1. Kultuuriliste ja hari- dusliste ettevõtete ülewalpidamine	862.000.—
§ 2. Abirahad	1.080.000.—
§ 3. Autasud ja kingid	100.000.—
§ 4. Tasu tüki- ja era- kordsete tööde eest	100.000.—
§ 5. Toetus, päewa- ja sõidurahad	1.850.000.—
§ 6. Rawitsemise kulud	2.580.000.—
§ 7. Kohtukulud	200.000.—
§ 8. Materjaalide proowi- mise kulud raudtee- majandusliste olukor- ra paranduste küsi- muste lahendamiseks	100.000.—

§ 9.	Kongresside, konwe- rentside ja komisjo- nide kulud	100.000.—
§ 10.	Posti-telegraafi-tele- foni ja kirjanduse kulud	429.000.—
§ 11.	Tasu kahjude eest	500.000.—
§ 12.	Tulekaitse korralduse kulud	142.800.—
§ 13.	Raudteepolitsei ma- janduslised kulud	350.000.—
§ 14.	Mitmesugused juhus- likud ja vähemad kulud	70.000.—
	Kokku peatükk II	<u>8.463.800.—</u>
	Kokku I jagu	34.034.400.—

II jagu.

Tee ja ehitusosakond.

Peatükk I.

Osakondade ja jaoskondade
walitsus.

§ 1.	Osakonna ja jaoskon- dade teenijate palgad	6.591.900.—
§ 2.	Majanduslised kulud	555.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	500.000.—
	Kokku peatükk I	<u>7.646.900.—</u>

Peatükk II.

Tee ja kunstliste ehituste
korrashoidmine.

§ 1.	Tee järelwalwe, kor- raspidamine ja pa- randustöö:	
	a) teenijate palgad	44.305.100.—
	b) tee korraspidami- se ja paranduskulud	5.000.000.—
§ 2.	Tee signaalide ja ehituste walgustus	245.000.—
§ 3.	Inwentaari uuendus ja korrashoidmine	1.000.000.—
§ 4.	Tee walli (mullake- ha) korraspidamine	1.132.400.—
§ 5.	Kunstliste ehituste korraspidamine	1.247.800.—
§ 6.	Ajutised abinõud tee walli ja kunstliste ehituste uhte wastu	20.000.—
§ 7.	Ülesõidukohtade korraspidamine	480.000.—
§ 8.	Ballast	2.853.200.—
§ 9.	Liiprid	22.500.000.—

§ 10.	Rööpad ja nende ühendused	6.010.500.—
§ 11.	Lumest puhastamine ja abinõud tuiskude wastu	16.595.800.—
§ 12.	Mühekude parandus	1.000.000.—
§ 13.	Tee ja jaamade teh- niliste abinõude kor- raspidamine	475.000.—
§ 14.	Pöörangute ja nende mehanismuste kor- raspidamine	1.400.000.—
	Kokku peatükk II	<u>104.264.800.—</u>

Peatükk III.

Hoonete ja weewärgi kulud.

§ 1.	Hoonete ja weewärgi parandajate ja järe- waatajate palgad	2.752.000.—
§ 2.	Hoonete, õuede ja plankide korraspida- mine	25.000.000.—
§ 3.	Kaubahoowide, plan- kide, platside ja teede korraspidamine	2.000.000.—
§ 4.	Weewärgi, weesaa- wutuste kohtade ja kanalisatsioonide kor- raspidamine	784.000.—
	Kokku peatükk III	<u>30.536.000.—</u>
	Kokku II jagu	142.447.700.—

III jagu.

Liikumise osakond.

Peatükk I.

Osakonna walitsus.

§ 1.	Osakonna, jaoskon- dade ja liini admi- nistratsiooni ametnik- kude palgad	2.428.000.—
§ 2.	Majanduslised kulud	1.920.000.—
§ 3.	Kantselei kulud (jaa- mad juurde arwatud)	1.247.000.—
	Kokku peatükk I	<u>5.595.000.—</u>

Peatükk II.

Jaamade kulud.

§ 1.	Jaama tehnilise tee- nistuse teenijate palgad	50.000.000.—
§ 2.	Jaama kaubanduslise teenistuse teenijate palgad	10.786.200.—

§ 3. Jaama ruumide küte, walgustus, signaalide käsilaternate, teede ja õuede walgustus 10.225.000.—

§ 4. Kauba ja pagaashi sisse- ja väljalaadimine 2.838.000.—

§ 5. Kauba wastuwõtte, kütte- ja weoabinõud, kaalu rewidentide ja meistrite palgad 1.600.000.—

§ 6. Sõidupiletite ja kauba weodokumentide kulud 1.800.000.—

Kokku peatükk II 77.249.200.—

Peatükk III.

Rongide teenistus.

§ 1. Palgad 20.300.000.—

§ 2. Muud tasud 2.795.000.—

§ 3. Konduktori, brigaadide inventuuri ja rongi signaalide walgustuse kulud 217.600.—

Kokku peatükk III 23.312.600.—

Peatükk IV.

Telegraaf ja telefon.

§ 1. Telegraafi jaoskonna walitsuse ja liini-ametnikkude palgad 10.046.700.—

§ 2. Telegraafi warustus tarbeasjade ja materjaliga 700.000.—

§ 3. Telegraafi-telefoni ja kellade liini aparatuuride uuendus ja korraspidamine 2.700.000.—

Kokku peatükk IV 13.446.700.—

Kokku III jagu 119.603.500.—

IV jagu.

Peatükk I.

§ 1. Weosakondade ja jaoskondade teenijate palgad 10.103.400.—

§ 2. Majanduslised kulud 1.738.200.—

§ 3. Kantselei kulud 700.000.—

Kokku peatükk I 12.541.600.—

Peatükk II.

Rongide weoteenus ja weewarustus.

§ 1. Weduri brigaadide palgad 31.661.200.—

§ 2. Wedurite küte 139.000.000.—

§ 3. Wedurite walgustus 764.800.—

§ 4. Wedurite määre 9.825.700.—

§ 5. Wedurite puhastus ja katelde pesemine 1.974.700.—

§ 6. Weewarustus ja teenijate palgad 2.671.700.—

§ 7. Weewõtte ja puhastuskulud 9.000.000.—

§ 8. Weewarustuse abinõude parandus ja korrashoidmine 1.704.700.—

§ 9. Maks wõõra weewärki tarwitamise eest 304.200.—

Kokku peatükk II 196.907.000.—

Peatükk III.

Wagunite ülewälpidamise kulud.

§ 1. Wagunite ülewaatajate palgad 3.487.300.—

§ 2. Wagunite hoid ja ülewaatus 251.500.—

§ 3. Wagunite küte 5.866.600.—

§ 4. Wagunite walgustus 1.585.200.—

§ 5. Wagunite määre 7.035.700.—

§ 6. Wagunite puhastus 6.927.400.—

Kokku peatükk III 25.153.700.—

Peatükk IV.

Töökodade ülewälpidamise kulud.

§ 1. Depoo töökodade ametnikkude ja teenijate palgad 4.165.200.—

§ 3. Kantselei kulud 110.000.—

§ 4. Töökodade, katelde, ääside ja ahjude küte ja walgustus, keskkütte ja walgustuse parandus ja korrashoidmine 10.321.000.—

§ 5. Inwentaari korraspidamine, määre ja puhastusained 3.500.000.—

- § 6. Töökodade ja õuede puhastus, materjaali kandmine ja muud eraldi näitamata kulud töökodades 1.000.000.—
- § 7. Maks töölistele haiguspäewade eest 1.510.000.—
- Kokku peatükk IV 20.606.200.—

Peatükk V.

Wedurite uuendus ja parandus.

- § 1. Sõidurongi wedurite, tendrite ja nende inventaari uuendus ja paranduse kulud 18.000.000.—
- § 2. Kaubarongi wedurite uuendus ja parandus 39.000.000.—
- Kokku peatükk V 57.000.000.—

Peatükk VI.

Wagunite uuendus ja parandus.

- § 1. Sõiduwagunite uuendus ja parandus 40.000.000.—
- § 2. Kaubawagunite uuendus ja parandus 26.269.000.—
- § 3. Kõikide wagunite, telgede ja rehvide uuendus ning parandus 6.140.600.—
- Kokku peatükk VI 72.409.600.—
- Kokku IV jagu 384.618.100.—

V jagu.

Erikulud.

Peatükk I.

Wõõraste teede, weerewa ja alaliste abinõude tarvitamine.

- § 2. Tasu wõõrastele teedele, jaamade peateede ja abinõude tarvitamise eest 1.088.200.—
- Kokku peatükk I 1.088.200.—

Peatükk III.

Ettenägemata ja erakorralised kulud.

- § 1. Ettenägemata erakorralised kulud 3.500.000.—
- Kokku peatükk III 3.500.000.—

Peatükk IV.

Raudtee olukorra tõstmise kulud.

- § 1. Peawalitsuses 200.000.—
- Tee ja ehituse osakonnas 5.650.000.—
- Liikumise osakonnas 3.000.000.—
- Weosakonnas 12.760.000.—
- Kokku peatükk IV 21.610.000.—
- Kokku V jagu 26.198.200.—
- Kokku raudteewalitsus 706.901.900.—

POSTI-TELEGRAAFI-TÉLEFONI PEAWALITSUS.

Peatükk I.

Posti peawalitsuse ülewaldamine.

- § 1. Palgad 7.000.000.—
- § 2. Kantselei kulud 250.000.—
- § 3. Majanduslised kulud 638.000.—
- § 4. Liikuw wara 113.000.—
- § 5. Esitus, kongresside ja konventsioonide kulud 500.000.—
- Kokku peatükk I 8.501.000.—

Peatükk II.

Posti-telegraafi-telefoni kontorite ja radiojaamade ülewaldamine.

- § 1. Palgad 70.000.000.—
- § 2. Kantselei kulud 1.280.000.—
- § 3. Majanduslised kulud 8.560.000.—
- § 4. Liikuw wara 1.500.000.—
- Kokku peatükk II 81.340.000.—

Peatükk III.

Üldised kulud.

- § 1. Sõidukulud ja päewarahad 1.500.000.—
- § 2. Toetus ja arstiabi 2.500.000.—
- § 3. Juriidiline nõuandmine 100.000.—
- § 4. Autasud ja aupalgad 50.000.—
- § 5. Telegraafi eksploateerimise kulud 6.000.000.—
- § 6. Telefoni eksploateerimise kulud 18.000.000.—
- § 7. Rahwuswahelised posti-telegraafi-telefoni maksud 20.000.000.—

§ 8.	Tahweti ja telegraafi, telefoni eest ülemäära wastuwõetud summade tagasimaksud	400.000.—
§ 9.	Postimaksu (markide) wahendite walmistamise kulud	800.000.—
§ 10.	Postiweo kulud	19.000.000.—
§ 11.	Raamatute ja tähikute walmistamise kulud	1.500.000.—
§ 12.	Tasu kaotsiläänud saadetuste eest	100.000.—
§ 13.	Ettenägemata kulud	200.000.—
	Kokku peatükk III	<u>70.150.000.—</u>
	Kokku postiwalisus	159.991.000.—

MAANTEEDE JA SISEMISTE WEE- TEEDE WALITSUS.

Peatükk I.

Keskwalitsuse ülewälpidamine.

§ 1.	Palgad	2.225.600.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	250.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	250.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	160.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	289.300.—
§ 7.	Liikuw wara	761.200.—
§ 8.	Sõidu ja weoabinõud	1.199.700.—
§ 9.	Mitmesugused muud kulud	1.308.900.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	50.000.—
	Kokku peatükk I	<u>6.494.700.—</u>

Peatükk II.

Jaoskondade ülewälpidamine.

§ 1.	Palgad	2.360.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	620.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	120.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	97.700.—
§ 7.	Liikuw wara	428.600.—
§ 8.	Sõidu- ja weoabinõud	300.000.—
§ 9.	Ettenägemata kulud	40.000.—
	Kokku peatükk II	<u>3.966.300.—</u>

Peatükk III.

Tööd ja ehitused.

§ 1.	Teede korraspidamine	3.000.000.—
§ 2.	Sildade korraspidamine	1.200.000.—

§ 4.	Sadamate ja kallaste korraspidamine	750.000.—
§ 5.	Hoonete ja majade korraspidamine	1.165.000.—
§ 6.	Teede uuendused	30.000.000.—
§ 7.	Sildade uuendused	5.000.000.—
§ 8.	Hoonete uuendus-ehitus	300.000.—
	Kokku peatükk III	<u>41.415.000.—</u>
	Kokku maanteede walitsus	<u>51.876.000.—</u>
	Kokku teedeministeerium	<u>922.650.500.—</u>

Juhataja **K. Wirma**: Panen selle eelarwe-osa hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu. Sellega on see eelarwe-osa wastu wõetud. Riigikogu läheb töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwe arutamisele. (Wahelhüüded: Koosolek lõpetada!) On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. (Hääletatakse. Müra.) Enamus on lõpetamise wastu. Sellega on otsustatud koosolekut jätkata. (Kära. Juhataja kõliskatab.) Palun rahu.

Eelarwe-kommisjoni aruandja **J. Kana** (loeb):

TÖÖ-HOOLEKANDEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	400.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	30.000.—
§ 9.	Esituskulud	30.000.—
	Kokku peatükk I	<u>460.000.—</u>

Peatükk II.

Keskasutus.

Ministeeriumi kantselei ühes kõikide osakondadega.

§ 1.	Palgad	3.055.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	100.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	140.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	170.000.—
§ 5.	Trükitööd	252.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	295.300.—
§ 7.	Liikuw wara	20.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	250.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	15.000.—
	Kokku peatükk II	<u>4.297.300.—</u>

Peatükk III.

Hoolekande osakond.

§ 33. p. 1.	Wabadussõja inwaliidide ja langenute perekondade pension	37.000.000.—
„ „ p. 2.	Weneaegsete pensionäride toetus	15.000.000.—
„ „ p. 3.	Langenud sõdurite laste kooliraha	30.000.—
„ „ p. 4.	Wäljateeninud ohwitseride, sõjawäe meditsiin- ja weterinäärarstide ja sõjawäeametnikkude pension	558.000.—
„ „ p. 5.	Ametikohuste täitmisel wiga ja surmasaanud riigiteenijate ja nende perekondade pension	900.000.—
„ „ p. 6.	Jaan Poska perekonna pension	134.100.—
„ „ p. 7.	Rinnalaste ja emade kodude korralised kulud	6.204.300.—
„ „ p. 8.	Lastekodude korralised kulud	7.000.000.—
„ „ p. 9.	Laste suwekolooniide korralised kulud	2.154.200.—
„ „ p. 10.	Alaealiste naiserahwaste ühiskodu ülewalpidamine	600.000.—
„ „ p. 11.	Pimedate kooli ja töökoja sisseadmine ja ülewalpidamine	1.072.800.—
„ „ p. 12.	Idiootide ja nõdramõistustliste warjupaiga ülewalpidamine	2.175.800.—
„ „ p. 13.	Inwaliidide kodu ülewalpidamine	1.571.900.—
„ „ p. 14.	Sõjainwaliidide kursuste ja töökodade ülewalpidamine	500.000.—

§ 33. p. 15.	Inwaliidide ühiselumaja ülewalpidamine	1.400.000.—
„ „ p. 16.	Ameerika punaseristi tegewusega Eestis seotud kulud	852.600.—
„ „ p. 17.	Optantide ja sõjawangide ja wäljamaalt tulnud Eesti kodanikkude toetamine	1.250.000.—
„ „ p. 18.	Hoolekanne nõdrameelsete eest	6.348.700.—
„ „ p. 19.	Üldine abiandmine hoolekande alal	5.745.100.—
„ „ p. 21.	Abiandmine omawalitsuse asutastele warjupaikade korraldamiseks	1.000.000.—
„ „ p. 22.	Ameerika abiandmise seltsi poolt lastele antawatele toiduainetele lisajahu ostmise kulud	5.864.600.—
„ „ p. 23.	Ameerika abiandmise seltsi ja Eesti lastekaitse ühingu tegewusega seotud kulud	2.000.000.—
„ „ p. 24.	Wabadussõja inwaliidide rawitusukulud	<u>500.000.—</u>
	Kokku peatükk III	99.862.100.—

Peatükk IV.

A. Töökaitse osakond.

§ 33. p. 1.	Kinnitusnõukogu ja kinnitusameti organiseerimine ja ülewalpidamine	165.700.—
§ 33. p. 2.	Abirahad tööbörsele	<u>105.000.—</u>
	Kokku peatükk IV A.	270.700.—

IV. B. Töökaitse komisariaat.

§ 1.	Palgad	1.821.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	500.000.—

§ 3.	Toetus ja arstiabi	100.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	175.000.—
§ 5.	Trükitööd	70.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	216.100.—
§ 7.	Liikuw wara	174.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	9.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	8.400.—
	Kokku peatükk IV B.	<u>3.073.900.—</u>
	Kokku töö-hoolekandeministeerium	<u>107.964.000.—</u>
	Kokku korralised kulud	<u>4.634.892.600.—</u>

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on korra kohta rkl. härra Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Tänapäevane koosolek on küllalt selgesti näidanud, et Riigikogu enamus oskab ja suudab riigi eelarwet läbi masindada. Et kell juba 11 on ja et mitu Riigikogu liiget töö-hoolekandemi-

nisteeriumi eelarwe kohta sõna on palunud, siis muidugi tullaakse ettepanekutega kõne aega piirata kas 5 minutiga ehk hoopis... (W a h e l h ü ü d e d k e s k e l t : E i p i i r a .) Kui seda mitte ei tehta, siis on ette näha, et koosolek weel tundi poolteist ehk kaks edasi saab kestma. Koosolekut wõib homme hommikul edasi pidada. Teen ettepaneku täna koosolekut lõpetada.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. Ettepaneku kohta sõna ei soowita. Asun hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e .) Wastu on üksikud. Sellega on otsustatud koosolekut lõpetada. Järgmise koosoleku aeg on kindlaks määratud, nimelt homme hommikul kell 10. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.55 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abisekretäär **J. Bergman**.

